

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ВІЙСЬКОВИЙ ІНСТИТУТ
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

С.В. МИРОШНИКОВ, А.А. КАЛЕНСЬКИЙ, С.А. ШВОРОВ,
А.Б. СМОРЧКОВ, В.А. ПРИСЯЖНЮК

ТАКТИЧНА ПІДГОТОВКА СОЛДАТА, МЕХАНІЗОВАНОГО ВІДДІЛЕННЯ І ВЗВОДУ

Навчально-методичний посібник

*Схвалено Міністерством оборони України для використання в
навчально-виховному процесі (лист директора Департаменту
військової освіти та науки Міністерства оборони України
за № 263/2/1158 від 18.04.2008р.)*

Київ – 2008

УДК 355.411(01)
ББК 68.49(2)3

*Затверджено до друку вченою радою Військового інституту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол №11 від 27 грудня 2007 року)*

Рецензенти:

кандидат військових наук, професор, заслужений працівник народної освіти України В.О. Муренко – професор кафедри управління повсякденною діяльністю військ;

кандидат військових наук В.І. Галаган – заступник начальника кафедри управління повсякденною діяльністю військ.

**Мірошніков С.В., Каленський А.А., Шворов С.А., Сморгчов А.Б.,
Присяжнюк В.А.**

Тактична підготовка солдата, механізованого відділення і взводу: Навчально-методичний посібник. – К.: Видавництво географічної літератури "Обрії", 2008. – 128с.

ISBN 966-95774-2ф-XI

Посібник призначений для підготовки курсантів, студентів до проведення занять з тактики (тактичної підготовки) під час стажування у військах і проведення навчального збору, а також як навчально-методичне керівництво для випускників ВІКНУ.

Посібник також може бути рекомендований викладачам і командирам механізованих підрозділів для надання їм допомоги в організації тактико-стройових і тактичних занять. У посібнику розглядаються не тільки теоретичні питання з тактичної підготовки із солдатом, механізованим відділенням і взводом, а й конкретні приклади та варіанти проведення занять, викладені основні тактичні прийоми і способи дій, які застосовуються під час бою, що надає посібнику додаткової практичної значимості.

Рекомендації, які викладені в посібнику, варто застосовувати творчо, залежно від конкретних умов, вишукуючи нові прийоми та способи підвищення методичної майстерності при навчанні солдата, механізованого відділення й взводу з тактичної підготовки.

ISBN 966-95774-2-XI

© С.В.МІРОШНІКОВ, А.А.КАЛЕНСЬКИЙ, С.А.ШВОРОВ,
А.Б.СМОРЧКОВ, В.А.ПРИСЯЖНЮК 2008

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 . ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	4
1.1. Завдання і мета тактичної підготовки солдата, механізованого відділення і взводу	5
1.2. Форми і методи навчання тактичної підготовки солдата, механізованого відділення і взводу.....	7
1.3. Навчально-матеріальна база для проведення занять із тактичної підготовки з солдатом, механізованим відділенням і взводом.....	9
РОЗДІЛ 2. ТАКТИКО-СТРОЙОВІ ЗАНЯТТЯ	12
2.1. Загальні рекомендації.....	12
2.2. Підготовка тактико-стройових занять.....	13
2.3. Проведення тактико-стройових занять.....	16
2.4. Особливості підготовки і проведення тактико-стройових занять вночі.....	18
Приклад 1. Тактико-стройове заняття вдень «Дії солдата в бою. Пересування на полі бою».....	20
Приклад 2. Тактико-стройове заняття вдень «Дії солдата в бою» Наступ з ходу.....	29
Приклад 3. Тактико-стройове заняття вдень «Відділення в наступі».....	35
Приклад 4. Тактико-стройове заняття вдень «Відділення в обороні».....	42
Приклад 5. Тактико-стройове заняття вдень за темою «Відділення в похідній охороні»	50
Приклад 6. Тактико-стройове заняття вдень «Взвод у наступі».....	58
Приклад 7. Тактико-стройове заняття вночі «Взвод в обороні»	65
РОЗДІЛ 3. ТАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ	75
3.1. Загальні рекомендації	75
3.2. Підготовка тактичних занять.....	75
3.3. Проведення тактичних занять.....	77
3.4. Особливості підготовки та проведення тактичних занять вночі	80
3.5. Особливості підготовки та проведення добового тактичного заняття.....	81
3.6. Особливості підготовки та проведення контрольного тактичного заняття з механізованим відділенням (взводом)	83
Приклад 1. Тактичне заняття вночі «Відділення в наступі»	87
Приклад 2. Добове тактичне заняття «Взвод у наступі»	94
Приклад 3. Тактичне заняття вночі «Взвод в обороні»	109
Приклад 4. Тактичне заняття вночі «Взвод у похідній охороні»	119
СИТУАЦІЙНІ ЗАДАЧІ	127
ПІСЛЯМОВА	127
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	128

ВСТУП

Бій виграє той, чиї підрозділи краще підготовлені в тактичному відношенні, більш вміло вирішують бойові завдання, що стоять перед ними. Тому головна мета навчання військ – формування високих бойових, моральних, психологічних і фізичних якостей особового складу та удосконалення на їх основі бойової майстерності, здатності виконувати будь-яке бойове завдання в найбільш складних умовах обстановки.

Максимально наблизити зміст і умови навчання до реальної дійсності сучасного бою, учити війська тому, що необхідно на війні, застосовувати в учбовому процесі найбільш ефективні форми і методи навчання – це важливі вимоги сьогодення.

Недостатня методична підготовка командирів є однією з причин низької тактичної виучки підрозділів. І навпаки, при вмілій організації й повчальному проведенні занять з тактичної підготовки ми можемо отримати достатній рівень польової виучки кожного солдата і бойової злагодженості підрозділів в цілому. Таким чином, навчально-методичний посібник, що пропонується, є досить актуальним: в ньому на основі діючих статутів і настанов, передового досвіду підготовки до проведення тактичних занять і навчань загальновійськовими підрозділами, разом з теоретичним матеріалом автори запропонували методичні поради та рекомендації, а також на конкретних прикладах показали особливості підготовки та дали методику проведення тактико-стройових і тактичних занять.

Для проведення самоконтролю із першого та другого розділів даються питання щодо засвоєння матеріалу. Із третього розділу контрольні питання мають творчий рівень, тобто курсантам (студентам) на основі отриманих теоретичних знань рекомендується виявити творчість щодо самостійного формулювання і розробки тем, учбових цілей, учбових питань й інших методичних матеріалів для проведення тактико-стройових і тактичних занять.

Розділ 1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Завдання і мета тактичної підготовки солдата, механізованого відділення і взводу

Тактична підготовка є основою польової виучки військ. Вона найбільш повно забезпечує комплексне навчання воїнів і підрозділів на полі бою в умовах, максимально наближених до бойової дійсності.

Основна мета тактичної підготовки – виробити в кожного воїна й у підрозділів в цілому практичні навички, уміння і якості, необхідні для успішного ведення сучасного бою.

Основною умовою досягнення успіху в тактичній виучці є дотримання принципу – учити війська тому, що необхідно на війні. Тактична підготовка повинна проводитися відповідно до вимог наказів Міністра оборони, організаційно-методичних вказівок командуючого Сухопутними військами, бойових статутів, настанов, курсів стрільби, програм і нормативів із бойової підготовки й забезпечувати постійну готовність підрозділів до ведення стрімких наступальних дій і зустрічного бою, вмілого маневрування на полі бою, швидкого й організованого здійснення маршу, мистецького ведення оборонного бою, що дозволяє не тільки відбити, але й зірвати наступ противника.

Розвиток озброєння й бойової техніки, зміни в організації військ, характері й способах бойових дій вимагають постійного вдосконалення тактичної підготовки, обумовлюють зміну й ускладнення завдань, які розв'язуються в ході її проведення. У сучасних умовах до завдань тактичної підготовки належать: вивчення теоретичних основ загальновійськового бою, його принципів й організації, озброєння, бойових можливостей, прийомів і способів дій своїх військ і військ армій провідних країн світу; вироблення й удосконалення навичок та умінь командирів в організації, забезпеченні бойових дій і безперервному управлінні підрозділами в бою, навчання особового складу вмілому застосуванню індивідуальної й групової зброї й бойової техніки в складних умовах бойової обстановки, на будь-якій місцевості, вдень і вночі; формування в особового складу високих морально-психологічних, бойових і фізичних якостей і поєднання їх із професійними навичками й уміннями; злагодження підрозділів з метою ведення узгоджених і рішучих дій при різних видах бою.

У ході бойової підготовки особовий склад здобуває потрібні знання й уміння. Практичні ж навички в діях на полі бою, в ефективному застосуванні зброї й бойової техніки, злагодженість загальновійськових підрозділів у різних видах бойової діяльності здобуваються тільки на тактичних заняттях і бойових стрільбах.

У ході тактичної підготовки кожен солдат, відділення й взвод повинні бути навчені **при наступі з ходу і з положення безпосереднього зіткнення з противником**: скритному висуванню й умілому розгортанню в бойовий порядок (скритному заняттю вихідного положення для наступу), подоланню інженерних загороджень, і особливо мінно-вибухових, установлених засобами дистанційного мінування, стрімкій атаці на бойових

машинах піхоти (бронетранспортерах) і в пішому порядку; знищенню вогневих засобів (у першу чергу протитанкових) і живої сили противника на напрямку атаки, умілому здійсненню взаємодії з сусідами, танками й артилерією; знищенню противника, що контратакує, вогнем і рішучою атакою; подоланню або обходу зон зараження, загороджень і перешкод; невідступному переслідуванню противника;

в обороні: вмілому використанню місцевості для скритного розташування й створення системи вогню в поєднанні з загородженнями й природними перешкодами; умілому вибору вогневих позицій для бойових машин піхоти (бронетранспортерів) й інших вогневих засобів, а також позицій відділення й інженерному обладнанню їх з урахуванням захисту особового складу й техніки від впливу високоточної зброї й зброї масового ураження противника; швидкій підготовці зброї й даних для стрільби як вдень, так і вночі; ефективному використанню всіх вогневих засобів для знищення противника перед переднім краєм. При його вклиненні в оборону й завзятому втриманню зайнятих позицій; безперервному здійсненню взаємодії всередині підрозділу й із сусідами; умінню за наказом свого командира швидко зайняти запасну (нову) позицію й продовжувати вести бій; швидкому переходу від оборони до наступу;

при пересуванні: здійсненню маршів, а також перевезень різними видами транспорту в умовах постійної загрози застосування противником зброї масового ураження, впливу його авіації, повітряних десантів і розвідувально-диверсійних груп, радіоактивного, хімічного й бактеріологічного (біологічного) зараження, руйнування доріг і переправ; рішучим діям при зустрічі з противником, швидкому розгортанню в бойовий порядок, відкриттю влучного вогню й атаці у фланг і тил, дотриманню дисципліни маршу;

при бойовому забезпеченні:

веденню розвідки противника й місцевості; умінню діяти як спостерігач дозорного відділення (дозорної машини) і розвідувального (окремого розвідувального) і бойового розвідувального дозору, а також умілим діям у засідці й пошуку;

захисту від зброї масового ураження: швидким діям за сигналами оповіщення; умілому використанню засобів індивідуального й колективного захисту, захисних властивостей бойової техніки й місцевості; діям у зонах зараження, районах руйнувань, пожеж і затоплень; проведенню контролю щодо радіоактивного опромінення (зараження) особового складу, озброєння, бойової техніки й інших матеріальних засобів, проведенню заходів щодо ліквідації наслідків застосування противником зброї масового ураження й відновленню боєздатності підрозділів;

інженерному забезпеченню: обладнанню окопів, позицій й укриттів вручну і з застосуванням засобів механізації й вибухових речовин, їх масуванню; обладнанню мінно-вибухових і невибухових загороджень на займаній позиції, проробленню проходів у загородженнях і руйнуваннях противника, у тому числі проведенню розвідки водних перешкод і стану доріг;

хімічному забезпеченню: веденню радіаційної, хімічної й неспецифічної бактеріологічної (біологічної) розвідки; своєчасному й умілому використанню засобів індивідуального й колективного захисту, веденню

дозиметричного й хімічного контролю; проведенню спеціальної обробки озброєння, бойової та іншої техніки; застосуванню димів й аерозолів, а також запальної зброї;

при організації технічного й тилового забезпечення: підтримці озброєння, бойової та іншої техніки, боєприпасів і військово-технічного майна в справному стані і в постійній готовності до бойового застосування; правильній експлуатації й швидкому відновленню озброєння, бойової та іншої техніки, що вийшла з ладу; укладанню боєприпасів, продовольства, засобів захисту й військово-технічного майна; забезпеченню боєприпасами в ході бою; наданню самопомоги й взаємодопомоги при пораненнях, евакуації поранених і хворих на медичні пункти.

У ході занять з тактичної підготовки необхідно наполегливо й цілеспрямовано вирішувати питання психологічного загартування особового складу, виховувати в нього активність й ініціативу, сміливість і рішучість, стійкість, мужність і завзятість при виконанні бойових завдань. Для цього на заняттях з тактичної підготовки повинна створюватися складна, динамічна обстановка, максимально наближена до бойових дій, що вимагає від особового складу подолання різних труднощів і перешкод, що значно впливає на психіку, свідомість і волю.

В умовах сучасного загальновійськового бою важливого значення набуває підвищення живучості підрозділів, що забезпечується широкою взаємозамінністю. Кожен солдат повинен володіти не тільки закріпленою за ним зброєю, але й зброєю свого відділення, взводу, вміти працювати на засобах зв'язку, виконувати обов'язки за суміжними спеціальностями. Успішне вирішення в комплексі всіх перерахованих вище завдань тактичної підготовки забезпечить високу польову виучку, подальше зростання бойової майстерності особового складу та злагодженості підрозділів, здатність вести рішучі й активні бойові дії.

1.2. Форми і методи навчання тактичної підготовки солдата, механізованого відділення і взводу

Висока тактична виучка солдата, механізованого відділення й взводу досягається систематичним й інтенсивним навчанням, у ході якого в обмежений час ті, що навчаються, вирішують різні завдання, що вимагають від них великого обсягу знань, навичок й умінь. Зростаючі вимоги до тактичної підготовки змушують постійно вдосконалювати існуючі й шукати нові форми, методи й засоби навчання, які б дозволяли в більш короткий термін освоювати способи ведення бойових дій.

Навчання солдата, механізованого відділення й взводу являє собою організований і планомірний процес, що включає різні заняття й бойові стрільби, умови проведення яких, тривалість, а також характер дій керівника та тих, кого навчають, можуть бути найрізноманітнішими, що обумовлює різні форми навчання.

Основними формами навчання, які використовуються при тактичній підготовці солдата, механізованого відділення й взводу, є тактико-стройові та тактичні заняття, а також бойові стрільби в складі відділень і взводу.

Тактико-стройові заняття є основною формою навчання окремого солдата, однієї з форм навчання й першою сходиною бойового

злагодження механізованого відділення й взводу. На тактико-стройових заняттях відпрацьовується техніка виконання прийомів і способів дій солдат і підрозділів у різних видах бою. Сержанти й офіцери на них отримують практику в управлінні підлеглими підрозділами. При цьому кожен прийом і спосіб дій спочатку відпрацьовується по елементах у повільному темпі, а потім разом у межах часу, установленого нормативами. Тактична обстановка створюється для відпрацьовування кожного навчального питання окремо і не пов'язується єдиним задумом.

Тактичні заняття призначаються для бойового злагодження відділення й взводу, удосконалення навичок командирів в організації бою й управлінні підрозділами при виконанні бойових завдань. На тактичних заняттях усі навчальні питання відпрацьовуються в суворій послідовності на фоні єдиної тактичної обстановки. Кожна тема тактичних занять, як правило, охоплює один з видів бою, наприклад: «Взвод (відділення) у наступі» або «Взвод (відділення) в обороні» і т.п.

Бойові стрільби відділення й взводу є вищою формою навчання цих підрозділів в умовах, максимально наближених до бойових. Тактичні дії повинні бути органічно пов'язані з бойовою стрільбою.

Для успішного вирішення навчально-виховних завдань необхідно не тільки знати зміст й організаційний бік навчання, але й володіти вмінням навчати, що досягається правильним розумінням і найбільш ефективним застосуванням у ході занять різних методів навчання.

Метод навчання – це сукупність прийомів і способів, за допомогою яких здійснюється передача й засвоєння знань, формування навичок, вироблення високих морально-психологічних і бойових якостей, а також забезпечується бойове злагодження підрозділів.

Залежно від категорії тих, хто навчається, рівня їх підготовки, мети заняття застосовується той або інший метод навчання або поєднання кількох методів. Так для набуття теоретичних знань застосовується розповідь (пояснення), бесіда, показ (демонстрація) і самостійне вивчення навчального матеріалу, для формування навичок і вмінь – вправи (тренування) і практична робота.

Кожній формі навчання властиві свої основні методи, наприклад: тактико-стройовим заняттям – вправи (тренування), тактичним заняттям і бойовим стрільбам – практична робота.

Вправи (тренування) – багаторазове повторення тими, хто навчається, прийомів і дій з поступовим ускладненням умов з метою вироблення навичок. Вправи служать для того, щоб навчити застосовувати знання на практиці, і тому вважаються основним методом оволодіння військовою майстерністю. Різновидом вправ є тренування. На тренуванні створюються більш складні умови, ніж при виконанні вправ, щоб удосконалювати вже наявні навички й виробляти вміння.

Практична робота полягає у виконанні тими, хто навчається, своїх функціональних обов'язків у складній тактичній обстановці. Практична робота служить для подальшого вдосконалення знань, навичок й умінь, морально-психологічних і бойових якостей тих, кого навчають, в умовах, максимально наближених до бойових. Практична робота вимагає від тих, кого навчають, великої самостійності й певного рівня підготовки, тому до неї

слід приступати лише тоді, коли ті, хто навчається, отримують мінімум необхідних знань, умінь й навичок на попередніх заняттях.

Крім того, на тактико-стройових, тактичних заняттях і бойових стрільбах використовуються також додатково такі методи: розповідь (пояснення), бесіда, показ (демонстрація) і т.д. Але головна увага повинна приділятися основному методу, який властивий даній формі навчання, наприклад: на тактико-стройовому занятті – тренуванню, а не поясненню й показу, так як в тих, кого навчають, не будуть вироблені необхідні навички й уміння, тобто основний зміст цієї форми навчання буде збідненим і заняття не досягне поставленої мети.

Форми й методи навчання слід застосовувати творчо. Уміле їх поєднання дозволяє успішніше досягати поставленої навчальної мети, відкриває широкі можливості для здійснення принципу єдності навчання й виховання. Тому при плануванні занять з тактичної підготовки керівник для досягнення поставлених цілей повинен правильно визначити, які застосувати форми й методи навчання, щоб виробити в тих, хто навчається, необхідні навички й уміння при діях у бойовій обстановці, у якій послідовності проводити заняття, щоб поступово ускладнювати умови навчання, переходити від простого до більш складного.

У ході тактичної підготовки велике значення має вироблення в тих, хто навчається, вміння застосовувати знання на практиці. Тому в процесі навчання потрібно більшою мірою застосовувати методи, пов'язані з практичною діяльністю, – тренування та практичну роботу.

1.3. Навчально-матеріальна база для проведення занять із тактичної підготовки з солдатом, механізованим відділенням і взводом

Підготовка солдата, механізованого відділення і взводу до ведення сучасного загальновійськового бою вимагає не тільки високої організації навчального процесу, але і якісно нового підходу до його матеріально-технічного забезпечення.

Навчально-матеріальна база повинна забезпечити навчання особового складу діям в обстановці, максимально наближеної до бойової, отримання за короткий термін практичних навичок роботи на бойовій техніці й озброєнні, а також вироблення високих морально-бойових якостей. Тому для вдосконалення форм і методів навчання, підвищення якості та ефективності навчального процесу потрібне постійне вдосконалення навчально-матеріальної бази.

Основними об'єктами навчально-матеріальної бази, які використовуються при проведенні тактико-стройових і тактичних занять і бойових стрільб, є: тактичне учбове поле для підготовки механізованих підрозділів з контрольною смугою; обладнана ділянка місцевості поблизу військового містечка, а також тактичне учбове поле для проведення бойових стрільб у складі відділення й взводу.

Тактичне учбове поле для підготовки й перевірки тактичної навченості солдата й бойової злагодженості відділення, взводу призначено для проведення тактико-стройових і тактичних занять. Воно має електрифіковані й радіофіковані ділянки й учбові місця, обладнані

мішенними установками й імітацією, що забезпечує навчання солдата, механізованого відділення й взводу веденню бойових дій у різних видах бою. Для створення мішенної й імітаційної обстановки на ньому виставляється комплект мішенного обладнання (КМО).

Комплект мішенного обладнання забезпечує одночасне проведення тактико-стройових і тактичних занять з дев'ятьма механізованими відділеннями або трьома взводами, що діють незалежно один від одного; створення мішенної обстановки в опорних пунктах з використанням сімдесяти однієї мішені, що піднімаються, і двох, що рухаються; управління цілями (мішенями), що піднімаються й рухаються з командного пункту і дев'яти переносних пультів управління; імітацію ведення вогню цілями, що піднімаються й рухаються, а також імітацію вогню артилерії й ударів авіації з використанням табельних імітаційних засобів.

При відсутності тактичного учбового поля для підготовки механізованих підрозділів або при його значному віддаленні від району дислокації частини. Поблизу підбирається ділянка місцевості, придатна для проведення тактико-стройових і тактичних занять.

Контрольна смуга є складовою частиною тактичного учбового поля для підготовки підрозділів або вона обладнується як самостійний учбовий об'єкт поблизу військового містечка. На ній відпрацьовуються навчальні питання з тактичної підготовки в комплексі з іншими предметами навчання, а також перевіряється якість відпрацювання програми навчання з тактичної підготовки і бойове злагодження відділення й взводу. Кількість учбових місць і їх розташування залежать від розмірів ділянки й характеру місцевості. Контрольна смуга може включати дванадцять і більше учбових місць, що забезпечують навчання особового складу розташуванню у вихідному районі для наступу, висуванню на рубіж переходу в атаку, атаці переднього краю оборони противника, веденню бою в глибині, знищенню його вогневих засобів, веденню розвідки, бою за населений пункт, закріпленню на захопленому рубезжі і відбиттю атаки (контратаки), боротьбі з танками й іншими броньованими машинами, подоланню мінно-вибухових загороджень, завалів, районів руйнувань і пожеж, діям на заражених ділянках місцевості й відпрацюванню інших питань. На контрольній смузі виставляється списана бойова техніка й озброєння (або їх макети), мішені, навчальні посібники, покажчики тощо.

При проведенні заняття на ділянці місцевості поблизу військового містечка для створення мішенної й імітаційної обстановки може використовуватися комплект мішенного поля (КМП) або ротний тактичний комплект (РТК), що дозволяє створювати різну радіокеровану мішенню й імітаційну обстановку.

При проведенні бойової стрільби відділення або взводу мішенна обстановка створюється з частини РТК. Його конструктивні можливості дозволяють створювати різні варіанти мішенної обстановки (до 86 мішеней) з урахуванням тактики дій позначеного противника, глибини мішенного поля для бойової стрільби відділення або взводу, а також умов місцевості, пори року й доби. Управління мішенною обстановкою й імітацією з стаціонарного пункту управління по кабельних лініях керівник бойової стрільби відділення (взводу) здійснює через оператора, що перебуває на

пункті управління із засобами зв'язку, при цьому сам він перебуває поруч з командиром відділення (взводу), яке навчають.

Для забезпечення повчальності занять з тактичної підготовки солдата, механізованого відділення, взводу, максимального наближення обстановки занять до умов бойової дійсності застосовуються імітатори ядерних вибухів, заряди вибухових речовин, учбові імітаційні гранати й міни, учбові й холості набої, вибухові пакети, сигнальні й освітлювальні набої, димові гранати, мішені, макети вогневих засобів і різні покажчики для позначення руйнувань, загороджень, ділянок зараженої місцевості, проходів у загородженнях, покажчики для позначення майданчиків проведення часткової спеціальної обробки, а також переносний макет місцевості з набором до нього зменшених у масштабі мішеней, макетів вогневих засобів, бойової техніки, умовних тактичних знаків, орієнтирів (виготовляються в підрозділах) і т.п.

Забезпечення імітаційними засобами і боєприпасами здійснюється старшими командирами (начальниками) за заявками керівників занять, виходячи з норм, лімітів і реальної наявності їх у частині та в учбовому центрі. На тактико-стройових і тактичних заняттях позначення вогню, імітація дій противника повинні здійснюватися в тій мірі, в якій це необхідно для вивчення і якісного відпрацювання запланованих питань.

Таким чином, в розділі розглянуто основні теоретичні аспекти щодо завдань і мети тактичної підготовки солдата, механізованого відділення і взводу, розкриті вимоги до тактичної підготовки і її основні форми і методи, приведені загальні рекомендації по матеріально-технічному забезпеченню занять. Розглянемо більш детально порядок підготовки і проведення тактико-стройових занять.

Розділ 2

ТАКТИКО-СТРОЙОВІ ЗАНЯТТЯ

2.1. Загальні рекомендації

Тактико-стройові заняття, як правило, передують тактичним заняттям і бойовим стрільбам у складі підрозділу. На них відпрацьовується техніка виконання прийомів і способів дій солдата, механізованого відділення і взводу на полі бою.

Тактико-стройові заняття покликані допомогти командирі відділення (взводу) навчитися творчо застосовувати різні прийоми та способи дій на полі бою залежно від обстановки, що склалася, тому в ході тактико-стройових занять відпрацьовується не один, а кілька прийомів або способів дій.

На тактико-стройових заняттях відбувається навчання особового складу та підрозділів практичним діям, тому включати до них такі питання, як уточнення завдання, оцінка обстановки, ухвалення рішення тощо, – недоцільно.

Основним методом навчання на тактико-стройових заняттях є вправи (тренування) у виконанні прийомів і способів дій. При необхідності можуть застосовуватися пояснення і показ.

Елементи прийому, що відпрацьовується, та прийом у цілому повинні повторюватися до тих пір, поки кожен не навчиться виконувати їх правильно та у встановлений нормативом час, а підрозділи не досягнуть злагоджених дій. Варто керуватися правилом: не домігшись чіткого виконання одного прийому, не відпрацьовавши якісно і в повному обсязі одне навчальне питання, недоцільно переходити до відпрацьовування наступного.

Організують і проводять тактико-стройові заняття: з солдатами та відділенням – командир відділення, з взводом – командир взводу.

Тактико-стройові заняття з підрозділами проводяться на матеріальній частині або «піший по-машинному» на тактичному навчальному полі, або на необладнаній ділянці місцевості. На заняттях «піший по-машинному» для забезпечення управління підрозділами необхідно мати переносні радіостанції, мегафони, сигнальні прапорці та ліхтарі.

Найбільш ефективні і повчальні ті заняття, які проводяться на тактичному навчальному полі, тому що обладнання, яке використовується, дозволяє створити обстановку максимально наближену до умов реального бою.

Керівник заняття повинен уміло використовувати обладнання тактичного навчального поля, мішенні установки РТК і засоби імітації.

Противник позначається мінімально необхідною кількістю мішеней, макетів вогневих засобів та імітаційними засобами.

Тактична обстановка, яка створюється перед відпрацьовуванням кожного навчального питання, повинна бути нескладною, але забезпечувати якісне навчання підлеглих.

При відсутності в частині тактичного навчального поля для підготовки підрозділів або його значному віддаленні від частини, тактико-стройові

заняття можуть проводитися на необладнаній місцевості. Для позначення противника використовуються мішені з ротного тактичного комплексу (комплекту мішенного обладнання), а при їх відсутності – противника позначають один або два солдати з мішенями і засобами імітації, які після відпрацювання кожного навчального питання або його елемента. За планом керівника заняття переміщуються в інший район для створення нової тактичної обстановки. Безумовно, для якісного проведення ТСЗ їх необхідно ретельно обмірковувати і якісно підготувати.

2.2. Підготовка тактико-стройових занять

Підготовка заняття включає: особисту підготовку керівника до заняття, уточнення (визначення) вихідних даних, вибір району (ділянки місцевості) для проведення заняття, проведення рекогносцировки району заняття, розробку плану проведення заняття; підготовку тих, кого навчають, до заняття, району заняття та засобів матеріально-технічного забезпечення.

Підготовка керівника до проведення заняття здійснюється на показових, інструкторсько-методичних заняттях, інструктажах і під час самостійної роботи. Самостійна робота – основний метод підготовки керівника.

Керівник заняття вивчає вимоги Програми бойової підготовки, необхідні розділи й статті Бойового статуту Сухопутних військ, настанови та організаційно-методичні вказівки. Потім визначає навчальні цілі й зміст навчальних питань.

Вихідні дані для підготовки заняття – тема, навчальні цілі та навчальні питання, склад тих, хто навчається, час (вдень, вночі), тривалість і район проведення заняття, витрата моторесурсів і імітаційних засобів, – в основному, визначаються Програмою бойової підготовки загальновійськових підрозділів, планом бойової підготовки та розкладом занять.

Загальний розрахунок відведеного часу робиться від початку висування підрозділу на місце заняття й до повернення в розташування, при цьому керівник повинен враховувати час, необхідний на відпрацювання питань у ході пересування, постановку завдання і розбір. Важливе значення для забезпечення відпрацювання навчальних питань має *вибір району заняття*. Ним може бути тактичне учбове поле або ділянка місцевості, що забезпечує якісне відпрацювання намічених навчальних питань і найбільшу повчальність заняття.

Для навчання діям у наступі ділянка місцевості повинна забезпечувати скритне висування відділення (взводу) на рубіж переходу в атаку й розгортання його в бойовий порядок, стрімкість атаки, маневр вогнем і підрозділом з метою нанесення удару противнику у фланг і тил.

При проведенні заняття з оборонної тематики місцевість повинна сприяти скритному розташуванню БМП (БТР) й інших вогневих засобів, організації системи вогню та зручному огляду в бік противника, а також забезпечувати відпрацювання питань інженерного обладнання позиції.

Для навчання розвідці й діям у похідній охороні на марші слід вибирати ділянки з місцевими предметами і перешкодами, які відділення (взвод) повинні оглянути: гай, населений пункт, лощина, висота, яр, міст, струмок, зруйновані та заболочені ділянки місцевості тощо.

Рекогносцировка проводиться обов'язково, незалежно від того, де буде проводитися заняття – на знайомій або незнайомій місцевості. Рекогносцировка проводиться командиром взводу з залученням командирів відділень.

У ході рекогносцировки керівник заняття визначає вихідне положення, зміст кожного навчального питання та порядок його відпрацювання, тактичну обстановку, порядок і способи позначення дій противника, які навчальні місця й обладнання тактичного учбового поля або ротного тактичного комплексу (комплексу мішенного обладнання) будуть для цього використовуватися, які роботи потрібно провести із підготовки місцевості (тактичного навчального поля), скільки часу і які сили для цього будуть потрібні.

Крім того, при проведенні тактико-стройового заняття командирами відділень, командир взводу визначає своє місце та порядок роботи в ході заняття для того, щоб забезпечити контроль за їх діями та надання їм необхідної допомоги.

Після вивчення необхідної літератури, уточнення вихідних даних і проведення рекогносцировки, керівник заняття розробляє *план проведення* тактико-стройового заняття. У плані вказуються: тема, навчальні цілі, час, місце проведення заняття, матеріальне забезпечення, керівництва і посібники, хід заняття.

План заняття складається з текстуальної та графічної частин. У текстуальній частині викладається зміст кожного навчального питання й вказуються порядок його відпрацювання (які прийоми або дії будуть відпрацьовуватися по елементах, які разом), час, що відводиться на відпрацювання навчального питання і кожного його елемента, дії керівника і тих, кого навчають, сигнали управління, порядок і способи позначення противника, нормативи, що відпрацьовуються, і розбір заняття.

Розробка ходу заняття є найбільш трудомісткою частиною роботи і вимагає від керівника заняття вдумливого та творчого підходу, певних методичних навичок.

Щоб використати навчальний час з максимальною ефективністю і виключити переходи, коли солдати або підрозділ для виправлення помилок, допущених при відпрацюванні того або іншого навчального питання, або його елемента, повертаються у вихідне положення, тренування доцільно проводити також під час руху у зворотному напрямку або по колу: місце закінчення відпрацювання одного питання (елемента) повинно бути вихідним для відпрацювання наступного.

У графічній частині кольоровими олівцями для кожного навчального питання відображається вихідна тактична обстановка і можливий (найбільш прийнятний) характер дій тих, кого навчають, при його відпрацюванні, а також положення підрозділу та противника до початку його відпрацювання тощо.

Крім того, у плані помічаються питання, які будуть відпрацьовуватися при проходженні відділення (взводу) у вихідне положення для заняття і при поверненні в частину або при переміщенні до нового місця занять.

План проведення тактико-стройового заняття розробляється командиром відділення в робочому зошиті, командиром взводу – на карті або схемі і за один-два дні до початку заняття подається на затвердження:

командиром відділення – командир взводу, командиром взводу – командир роти.

Затвердження плану повинно стати додатковою формою підготовки керівника заняття, тому що командир взводу (роти), вивчаючи поданий на затвердження план і розмовляючи з керівником, визначає рівень його підготовки і, якщо необхідно, дає йому методичні поради й рекомендації щодо проведення та матеріально-технічного забезпечення заняття.

Після затвердження плану керівник заняття дає вказівки про підготовку озброєння й техніки, матеріально-технічного забезпечення, засобів зв'язку, організовує підготовку особового складу до заняття.

Підготовка особового складу підрозділу до тактико-стройового заняття здійснюється під керівництвом командирів відділень або взводів у години самопідготовки, які плануються в розкладі занять роти.

Ця підготовка зазвичай включає: вивчення або повторення окремих статей Бойового статуту; повторення обов'язків посадових осіб під час різних видів бою; вивчення умов і тимчасових показників нормативів тактичної підготовки та інших предметів навчання, що підлягають відпрацюванню.

З метою найбільш раціонального використання навчального часу в години самопідготовки рекомендується ознайомити особовий склад з тими прийомами й діями, які йому потрібно буде відпрацювати на тактико-стройовому занятті. При підготовці до тактико-стройових занять із злагодження відділення та взводу доцільно самопідготовку особового складу проводити на макеті місцевості, що дозволить поєднати теорію з практичними діями на майбутніх заняттях.

У ході самопідготовки організовується вивчення заходів безпеки. З командами відділень (взводів), якщо з ними з даної тематики не проводилися інструкторсько-методичні заняття напередодні, командири взводів (рот) проводять інструктажі на підготовленій до заняття ділянці місцевості або макеті місцевості і радіотренування.

Особлива увага на інструктажах звертається на те, щоб командири відділень (взводів) уміли в доступній формі і коротко не тільки розповісти про тактичні прийоми і дії, а й самі зразково виконували їх, пам'ятаючи, що допущені ними помилки можуть бути перейняті тими, кого навчають, і надалі буде важко домогтися їх виправлення.

Завершуючи підготовку до занять, командири відділень (взводів) організовують огляд і перевірку готовності озброєння і бойової техніки, якщо вона використовується, перевіряють засоби індивідуального захисту, прапорці, покажчики, переносні радіостанції, засоби імітації й інше майно, передбачене планом матеріального забезпечення даного заняття.

Таким чином, незважаючи на те, що ТСЗ є початковою за рівнем складності формою тактичної підготовки підрозділів, їх проведення потребує завчасної ретельної підготовки. Складність і відповідальність підготовки ТСЗ потребують від керівника теоретичних знань, достатнього досвіду і високої методичної майстерності. Наскільки якісно керівник підготовлений до заняття настільки повчально, цікаво і методично правильно вони будуть проведені.

2.3. Проведення тактико-стройових занять

Тактико-стройові заняття проводяться «пішим по-машинному» або на БМП (БТР).

Перед виходом на заняття командир взводу шикує взвод, перевіряє наявність особового складу, зброї, засобів матеріально-технічного забезпечення, сигнальних і імітаційних засобів, форму одягу, екіпіровку, знання заходів безпеки.

Тактико-стройове заняття може починатися безпосередньо в розташуванні частини або у вихідному районі. Висування у вихідний район і повернення в розташування частини повинні здійснюватися на фоні тактичної обстановки й використовуватися для закріплення раніше вивчених питань або для відпрацювання окремих тактичних прийомів і способів дій з даної тематики, наприклад: ведення спостереження в ході висування, розгортання в бойовий порядок, спішування й розгортання в ланку, посадка на БМП (БТР), дії за сигналами оповіщення, управління на марші тощо. Може здійснюватися марш-кидок.

Після прибуття взводу в район заняття командир взводу доводить особовому складу тему, мету заняття і порядок його проведення, перевіряє знання солдатами теоретичних положень статутів, настанов, оголошує перше навчальне питання, прийоми й дії, що складають його зміст, доводить до тих, кого навчають, тактичну обстановку, вказує командирам відділень місця для проведення занять (при проведенні заняття командирами відділень), наказує вивести відділення на зазначені місця і приступити до відпрацювання першого навчального питання.

Командир відділення, прибувши з особовим складом на зазначене командиром взводу місце, повідомляє порядок відпрацювання питання за елементами, показує особисто (або залучаючи найбільш підготовлених солдатів) виконання першого елемента з коротким поясненням і приступає до його відпрацювання.

Якщо ознайомлення з прийомами і діями, що відпрацьовуються, командир відділення проводить на макеті місцевості в години самопідготовки, то на тактико-стройовому занятті слід відразу приступити до їх відпрацювання.

Місце командира відділення обирається з таким розрахунком, щоб забезпечити спостереження за діями тих, кого навчають, під час відпрацювання кожного прийому.

При проведенні тактико-стройових занять у період роздільного навчання командир відділення основну увагу повинен звертати на правильність виконання тактичного прийому (елемента) кожним солдатом, домагаючись чітких і стрімких дій від тих, кого навчають. У ході спільного навчання командир відділення основну увагу звертає на правильність виконання прийому (дії) відділенням на основі раніше напрацьованих солдатами навичок.

Відпрацювання кожного елемента починається в уповільненому темпі, при цьому основна увага звертається на правильність його виконання, надалі темп поступово зростає до часу, установленого відповідним нормативом. Помилки тих, кого навчають, потрібно виправляти вчасно й уміло. Кращий метод виправлення помилок – додатковий показ

командиром відділення порядку виконання того елемента, що був виконаний неправильно.

Виявивши загальні помилки в діях особового складу, командир відділення зупиняє відділення, викликає до себе всіх тих, кого навчають, вказує на допущені помилки, роз'яснює, а якщо необхідно, то і показує, як правильно виконати той або інший елемент, і продовжує тренування доти, поки помилки не будуть усунуті. Якщо помилки допускають окремі особи, то зупиняти відділення не потрібно. У цьому випадку краще на виявлені недоліки звернути увагу тих осіб, які допустили помилки, і домогтися їх усунення в процесі відпрацювання наступних дій.

Тренування можна проводити, застосовуючи різні методичні прийоми. Наприклад, пересуванню на полі бою прискореним кроком з стрільбою на ходу командир відділення може вчити кожного солдата окремо або потоком, для чого через кожні 10-15 с подає команду черговому солдату «В атаку – вперед». Можна застосувати й такий методичний прийом: за командою «В атаку – вперед» починають рух усі солдати, а командир відділення по черзі спостерігає за діями кожного солдата, тобто вчить одного, а тренує всіх.

Закінчивши навчання солдат одному елементу, командир відділення в такій же послідовності відпрацьовує наступні елементи.

Після відпрацювання навчального питання за елементами командир відділення приступає до тренування тих, кого навчають, діям у цілому. Для цього він змінює напрямок дії відділення, вводить тих, хто навчається, у нову тактичну обстановку і приступає до тренування, домагаючись від солдатів правильного і чіткого виконання дій у встановлений нормативом час.

Після відпрацювання навчального питання командир відділення шикуює відділення, проводить частковий розбір, потім повідомляє тим, кого навчають, наступне навчальне питання і порядок його відпрацювання за елементами, доводить тактичну обстановку, створену для його відпрацювання, і приступає до відпрацювання першого елемента в тій же послідовності, що і при відпрацюванні попереднього навчального питання.

Закінчивши відпрацювання всіх навчальних питань, командир відділення проводить розбір з особовим складом відділення. Розбір командиром відділення проводиться аналогічно проведенню розбору командиром взводу (докладніше дивись нижче). В установлений час командир відділення прибуває в призначене місце і доповідає командирі взводу про закінчення заняття, про ступінь засвоєння кожним солдатом навчальних питань і про недоліки, які мали місце, про вилучені невитрачені імітаційні засоби і надалі діє за вказівкою командира взводу.

Командир взводу в ході тактико-стройового заняття, що проводиться командирами відділень, за чергою особисто навчає найбільш складним навчальним питанням кожне відділення і одночасно контролює проведення заняття командирами інших відділень. При необхідності він надає їм допомогу в усуненні допущених помилок при відпрацюванні того або іншого елемента, а також управляє мішенною обстановкою.

Тактико-стройове заняття зі взводом командир взводу проводить особисто. Навчальні питання відпрацьовуються в такій же методичній послідовності як і з відділеннями. Місце командира взводу повинно бути обране з таким розрахунком, щоб забезпечувалося спостереження за діями

всіх відділень під час відпрацювання кожного прийому, елемента і навчального питання в комплексному (злитому) виконанні. Виявивши помилки в діях відділень, командир взводу встановленим сигналом зупиняє взвод, викликає до себе всіх тих, кого навчають, або тільки командирів відділень, вказує їм на допущені помилки, роз'яснює, а якщо необхідно, то і показує, залучаючи для цього одне з відділень, як потрібно правильно діяти, і продовжує тренування доти, поки помилки не будуть усунуті, а прийом виконаний чітко, стрімко й злагоджено. Якщо помилки допускають окремі солдати, зупиняти весь взвод не потрібно. У цьому випадку краще на виявлений недолік звернути увагу командира відділення і зажадати усунути його в процесі відпрацювання наступних дій шляхом подачі додаткових команд (сигналів), не зупиняючи заняття.

Щоб використати навчальний час з максимальною ефективністю і виключити витрати часу на переходи, коли взвод для виправлення помилок, допущених при виконанні того або іншого елемента, повертається у вихідне положення, тренування доцільно повторити при русі у зворотному напрямку або по колу, місце закінчення відпрацювання одного елемента повинне бути вихідним для відпрацювання наступного.

Закінчивши відпрацювання всіх навчальних питань, командир взводу перевіряє наявність особового складу, зброї і бойової техніки, вилучає невитрачені холости боєприпаси та засоби імітації і проводить розбір, що є заключною частиною тактико-стройового заняття.

При розборі командир взводу аналізує дії особового складу при відпрацюванні кожного навчального питання, підкріплює свої висновки вимогами статутів, настанов і наказів старших командирів (начальників); відзначає найбільш повчальні дії солдатів, відділень і взводу в цілому, а також недоліки в діях тих, кого навчають. На закінчення розбору підводять підсумки щодо виконання нормативів, визначаються кращі солдати, оголошуються оцінки командирам відділень і кожному відділенню; даються вказівки щодо усунення в години самопідготовки виявлених недоліків. Розбір повинен бути об'єктивним, принциповим і повчальним у методичному плані.

2.4. Особливості підготовки і проведення тактико-стройових занять вночі

Навчання підрозділів діям уночі – одне з найважливіших завдань бойової підготовки. При підготовці до тактико-стройових занять із відділенням і взводом вночі керівник заняття, крім вирішення загальних питань, вибирає орієнтири – місцеві предмети, які помітні в умовах обмеженої видимості, визначає азимут напрямку наступу (руху), порядок використання приладів нічного бачення, освітлення місцевості, об'єктів атаки та постановки світлових орієнтирів.

Крім того, керівник заняття встановлює для особового складу і бойової техніки розпізнавальні знаки, розробляє і повідомляє тим, кого навчають, сигнали взаємного опізнання, цілевказівки та взаємодії, а також порядок позначення рубежів, досягнутих підрозділом, місця і порядок позначення проходів у загородженнях противника. Для цих цілей можуть бути використані ліхтарі з різним світлом для кожного відділення, затемнені

переносні лампочки, виведені через люк на корму бойової машини, вказівки з однобічним підсвічуванням від батарей тощо.

Для матеріально-технічного забезпечення занять необхідно відповідно до наміченого порядку їх проведення і виходячи з передбачених норм визначити кількість реактивних освітлювальних набоїв, сигнальних ліхтарів, передбачити оснащення стрілецької зброї насадками для тренування в стрільбі вночі по освітлених цілях або по спалахах пострілів, а також застосування нічних прицілів. Мішені (макети) для цього обладнуються імітаторами пострілів та опромінюються інфрачервоними прожекторами. Помічаються і обладнуються місця вогнищ пожеж для постановки світлових орієнтирів. Уточнюються рубежі показу мішеней у межах видимості нічних прицілів. Для контролю за діями тих, кого навчають, керівникові занять необхідно мати бінокль нічного бачення.

При проведенні тактико-стройового заняття зі взводом у нічний час керівник заняття не завжди зможе особисто показати виконання того або іншого прийому (дії), або його елемента, йому буде важко помітити помилки, які допускають ті, хто навчається, і визначити якість відпрацювання окремих елементів і навчального питання в цілому.

З метою підвищення ефективності нічного тактико-стройового заняття зі взводом доцільно напередодні провести інструктаж на місцевості з командирами відділень, на якому ознайомити їх з орієнтирами, мішенню обстановкою і порядком її показу і освітлення, порядком підготовки зброї й приладів нічного бачення до заняття. Необхідно також нагадати сержантам деякі методичні прийоми при відпрацюванні окремих навчальних питань. Після такої підготовки командири відділень зможуть більш якісно навчати своїх підлеглих і виступати в ролі помічників керівника заняття. При проведенні тактико-стройового заняття вночі необхідно особливу увагу звернути на навчання особового складу вмінню орієнтуватися на місцевості, підготовку нічних прицілів, приладів, пристроїв та зброї до нічних дій; ведення спостереження і своєчасні доповіді про виявлені цілі; ведення вогню при освітленні місцевості, за спалахами пострілів і за допомогою нічних прицілів; здійснення цілевказівок за допомогою реактивних освітлювальних набоїв; швидке та приховане просування, не збиваючись з зазначеного напрямку, дотримання світлового і звукового маскування.

Нижче наводяться приклади проведення тактико-стройових занять.

Примітка. У даному навчальному посібнику при викладанні методики проведення занять для позначення нормативів, що відпрацьовуються, за Збірником нормативів бойової підготовки Сухопутних військ, вид. 2002 р., застосовуються наступні скорочення; Н – норматив, Т – тактична, Тх – технічна, М – військово-медична, І – інженерна підготовка, ЗЗМУ – захист від зброї масового ураження.

Питання для самоконтролю:

1. Яка основна мета тактичної підготовки?
2. Які основні форми і методи навчання в тактичній підготовці солдата, механізованого відділення і взводу?
3. Призначення і обладнання учбового тактичного поля.
4. Основні методи і прийоми, що використовуються при проведенні тактико-стройових занять (ТСЗ).

5. У чому полягає підготовка ТСЗ?
6. Що вказується в плані проведення ТСЗ?
7. Що необхідно зробити старшому начальнику при затвердженні плану ТСЗ?
8. Які методи застосовуються при підготовці ТСЗ?
9. Як на ТСЗ практично виконується принцип навчання «від простого до складного»?
10. Як повинен реагувати керівник ТСЗ на помилкові дії осіб, що навчаються?
11. Які дії командира відділення, взводу по закінченню ТСЗ?
12. У чому особливості підготовки до проведення ТСЗ у нічних умовах?
13. На що треба звернути особливу увагу при проведенні ТСЗ уночі?

Приклад 1. Тактико-стройове заняття вдень

Тема: Дії солдата в бою

Заняття: Пересування на полі бою

Навчальна мета: навчити солдата швидким і вправним діям при пересуванні на полі бою, вибору місця для стрільби і маскуванню.

Навчальні питання:

1. Вибір укриття, шляхів руху та способів пересування (у зріст, нахилившись, перебіжками, переповзанням) (Н-Т-10). Використання місцевості і місцевих предметів для захисту від вогню та спостереження за противником.

2. Вибір місця для стрільби, скритне заняття вогневої позиції, самообкопування під вогнем противника і маскування (Н-І-1).

3. Спостереження за полем бою, розвідка цілей і доповідь про виявлені цілі.

Час: 3 години.

Література: Бойовий статут Сухопутних військ, ч. III, с. 124-125, 139-142. Збірник нормативів бойової підготовки Сухопутних військ, вид. 2002р., с. 14, 100.

Заняття проводиться в пішому порядку. У розташуванні частини командир відділення перевіряє наявність особового складу, озброєння, екіпіровку, підгонку спорядження в підлеглих, матеріальне забезпечення заняття.

Після усунення виявлених недоліків і доповіді командира взводу про готовність до заняття відділення в складі взводу висувається в район заняття. У ході висування відпрацьовується марш-кидок або проводиться тренування в спостереженні за сигналами управління і діях особового складу по них.

У наступних прикладах тактико-стройових занять організація початку заняття аналогічна зазначеній.

З виходом у район заняття командир взводу шикуює взвод у дві шеренги, повідомляє тему, мету і порядок проведення заняття, потім вказує командирам відділень місця проведення заняття і наказує розвести особовий склад на зазначені місця.

Прибувши на зазначене місце, командир відділення шикує відділення в одну шеренгу й приступає до заняття. Перед відпрацюванням першого навчального питання командир відділення перевіряє засвоєння солдатами теоретичних положень за всією темою майбутнього заняття. Для цього він запитує двох-трьох солдатів про способи пересування на полі бою, обов'язки спостерігача, порядок самообкопування і маскуванню, про оціночні показники за нормативами тощо. Після цього вказує на місцевості положення противника і його передній край і приступає до відпрацювання першого навчального питання.

Перше навчальне питання. Вибір укриття, шляхів руху і способів пересування (у зріст, нахилившись, перебіжками, переповзанням, Н-Т-10). Використання місцевості та місцевих предметів для захисту від вогню і для спостереження за противником (рис. 2.1).

Командир відділення показує на місцевості особовому складу наявні укриття та пояснює, чим потрібно керуватися при виборі шляху руху до об'єкта атаки, де і які застосовувати способи пересування залежно від характеру місцевості і можливого впливу противника, як використовувати місцевість і місцеві предмети в ході висування для захисту від вогню противника та для спостереження за ним, потім особисто показує, як треба діяти на місцевості застосовуючи той або інший спосіб пересування. Ті, кого навчають, пересуваються за командиром відділення праворуч, ліворуч і позаду нього й уважно стежать за його діями.

З вихідного положення командир відділення йде прискореним кроком, потім переходить на біг. Наближаючись до чагарника, пригинається, а потім, вибравши зручне місце, лягає і пояснює, що далі пересуватися в зріст і нахилившись небезпечно, тому що ділянка місцевості від кущів до канами відкрита та обстрілюється противником, тому її необхідно подолати перебіжками, і показує, як це робиться.

Командир відділення, подавши команду для перебіжки, ставить автомат на запобіжник, швидко підхоплюється, пробігає 20-40 кроків, падає на землю, відповзає (перекочується) небагато в бік (якщо є – за укриття), потім знову підхоплюється, добігає до канами і лягає в неї, приготувавшись до стрільби. Після цього він пояснює, що далі небезпечно пересуватися перебіжками і, щоб непомітно наблизитися до вогневої точки противника, раптово напасти і знищити її, необхідно пересуватися переповзанням, і показує техніку виконання переповзання по-пластунськи, на напівкарачках і на боці.

Закінчивши показ у цілому, командир відділення повертається з відділенням у вихідне положення і повідомляє порядок відпрацювання показаних дій елементами: пересування прискореним кроком (бігом); пересування перебіжками; пересування переповзанням.

Пересуванню прискореним кроком і бігом командир відділення вчить солдат по черзі, потоком, подаючи команду кожному, кого навчають. Наприклад: «Рядовий Шпак, прискореним кроком (бігом) на рубіж уперед». Рядовий Шпак виконує команду, а командир відділення та всі ті, кого навчають, стежать за його діями. По досягненні ним зазначеного рубежу командир відділення подає команду наступному солдату для пересування на цей же рубіж тощо. У ході навчання техніки пересування прискореним кроком і бігом командир відділення пояснює всім помилки, які були помічені

під час виконання команд, а також як їх усунути. Так солдатам варто пояснити, що при пересуванні прискореним кроком або бігом зброя тримається як зручніше, але завжди повинна бути спрямована у бік цілі і кожен солдат повинен постійно вести спостереження за противником.

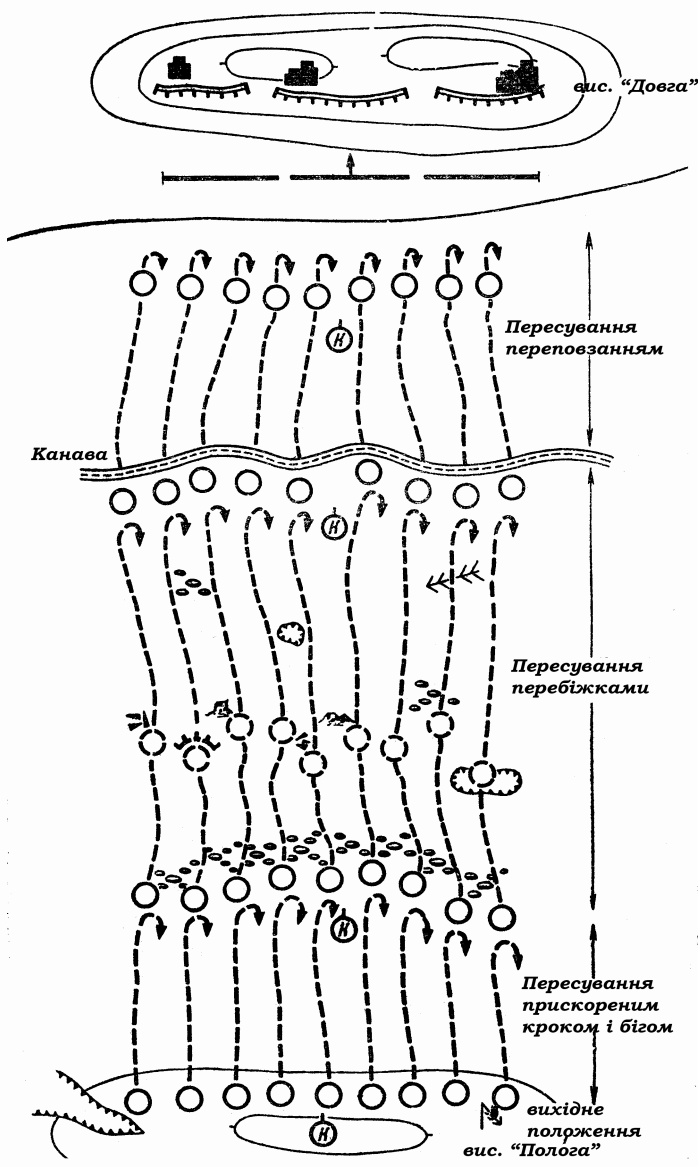

Рис. 2.1. Пересування солдата на полі бою

Командиру відділення при відпрацьовуванні дій необхідно перебувати там, звідки йому зручніше спостерігати за діями тих, кого навчають, і де він зможе вчасно вказувати їм на допущені помилки.

Тому командир відділення, пропустивши більшу частину солдат прискореним кроком (бігом) на рубіж чагарника та визначивши черговість дій тих, хто залишився на вихідному рубіжі, переміщується на рубіж чагарника до основної частини відділення і, подаючи сигнал на виконання команди відмахуванням прапорцем, оцінює дії чергового солдата немовби із боку противника і коментує їх для тих, хто перебуває поруч.

Після тренування солдат у пересуванні прискореним кроком (бігом) у бік чагарника по одному, командир відділення уточнює положення противника і проводить тренування при русі у зворотному напрямку. Для прищеплення солдатам твердих навичок під час дій у складі відділення він шикує особовий склад в одну шеренгу з інтервалами між солдатами 8-12 кроків, подає команду на пересування прискореним кроком або бігом на рубіж – яр, зламане дерево – усьому особовому складу та по черзі стежить за діями кожного солдата, тобто вчить одного, а тренує всіх.

Помітивши помилку в діях того, кого навчають, командир відділення зупиняє солдат (при відпрацьовуванні в складі відділення він викликає до себе тих, хто допустив помилку), пояснює, у чому полягає помилка і як потрібно правильно діяти, і продовжує тренування спочатку в повільному темпі, потім прискорює темп і домагається, щоб усі солдати вкладалися в час, установлений нормативом. Указувати на помилки необхідно тогосно, щоб чули всі, але спокійно.

Навчивши солдатів діям щодо пересування прискореним кроком і бігом, командир відділення приступає до відпрацьовування наступного елемента – пересування перебіжками. Спочатку він коротко пояснює, коли застосовується пересування перебіжками і порядок його виконання. Зокрема вказує: перебіжка здійснюється з положення лежачи, а на ділянці, що повинна долатися перебіжками, необхідно вибрати укриття для перепочинку і намітити шлях руху від одного укриття до іншого. Досягнувши рубіжу збоку від укриття для перепочинку, солдат повинен з ходу залагти і відповзти за нього, для того щоб противник не міг взяти під приціл місце падіння і уразити солдата, коли він буде підніматися для наступної перебіжки. Довжина перебіжки 20-40 кроків, пересування потрібно здійснювати стрімко, щоб противник не встиг уразити солдата під час перебіжки.

Після показу порядку пересування перебіжками командир відділення приступає до тренування солдатів на ділянці від чагарника до канави. Методика навчання цьому способу пересування аналогічна методиці навчання пересуванню прискореним кроком.

Особливу увагу командир відділення приділяє стрімкості пересування, вдалому вибору місця для перепочинку, правильному приготуванню для ведення вогню й стежить за тим, щоб ті, кого навчають, вели постійне спостереження за противником.

Переконавшись у правильності виконання тими, кого навчають, пересування перебіжками, командир відділення тренує їх відповідно до вимог нормативу з тактичної підготовки № 10.

Завершивши відпрацьовування пересування перебіжками, командир відділення приступає до навчання пересуванню переповзанням.

Спочатку командир відділення особисто показує способи переповзання (напівкарачках, на боці та по-пластунськи), пояснюючи при цьому, що вибір способу переповзання визначається умовами місцевості, тобто наявністю й висотою укриття, що є на шляху солдата, і вогнем противника.

При переповзанні будь-яким способом зброю варто поставити на запобіжник і оберігати від ударів і забруднення, особливо від попадання сторонніх предметів у канал ствола. Навчання техніці пересування переповзанням командир відділення проводить відповідно до Бойового статуту Сухопутних військ. Методика навчання аналогічна методиці навчання першим двом способам: показ із поясненням, тренування спочатку в повільному темпі, а потім з прискоренням до часу, встановленого нормативом. При цьому командир відділення особливу увагу звертає на те, щоб ті, кого навчають, постійно вели спостереження за противником, діяли швидко, уміло використовували місцевість і місцеві предмети при пересуванні, робили правильний вибір місця для стрільби, оберігали зброю від забруднення. Завершивши відпрацьовування способів пересування, командир відділення відпрацьовує навчальне питання в цілому, а потім організує тренування солдатів у пересуванні комбінованим способом відповідно до вимог нормативу з тактичної підготовки № 10.

Закінчивши відпрацьовування першого навчального питання, командир відділення шикуює особовий склад і проводить короткий розбір, у якому вказує, як засвоєні кожним солдатом способи пересування, вказує на найбільш характерні помилки і їхні причини, оцінює вміння солдатів використовувати захисні властивості місцевості, що маскують.

Закінчивши частковий розбір, командир відділення приступає до відпрацьовування другого навчального питання.

Друге навчальне питання. Вибір місця для стрільби, скритне заняття вогневої позиції, самообкопування під вогнем противника й маскування (Н-І-1).

Відпрацьовування даного навчального питання проводиться на тій же місцевості, де відпрацьовувалося перше навчальне питання, за двома елементами: вибір місця для стрільби й скритне заняття вогневої позиції; самообкопування під вогнем противника і маскування (Н-І-1). Залежно від умов місцевості та раніше проведеної рекогносцировки командир відділення міняє напрямок дій відділення або наприкінці висувається трохи вбік і діє за планом відпрацьовування першого навчального питання.

Приступаючи до відпрацьовування першого елемента, командир відділення пояснює особовому складу, що під час бою правильне використання місцевості допомагає схватитися від спостереження противника, краще бачити його та вести по ньому влучний вогонь. Тому, перебуваючи на місці, перебігаючи або переповзаючи, солдат постійно повинен піклуватися про вибір місця, звідки йому буде зручно вести спостереження і вогонь, залишаючись у той же час не поміченим противником і захищеним від його вогню. З однієї вогневої позиції (одного місця) довго вести вогонь не можна, її потрібно частіше міняти. Для цього солдат, зайнявши одну позицію, відразу повинен намітити одну-дві нові, а також приховані та найкоротші шляхи до них.

Навчання солдатів вибору місця для стрільби командир відділення проводить спочатку на місцевості, що має укриття (лунки, канави, пеньки, руїни тощо), використовуючи для цього обладнані ділянки тактичного навчального поля, а потім на необладнаній місцевості.

При виборі місця для стрільби на обладнаному різними укриттями ділянці місцевості командир відділення звертає увагу тих, кого навчають, на те, що місцеві предмети, якщо їх уміло використовувати, захищають солдат від куль і осколків, скорочують час на обладнання позиції і забезпечують сприятливі умови для ведення вогню. При цьому не слід забувати про те, що обрані укриття повинні забезпечувати спостереження за противником.

Для того, щоб ті, кого навчають, добре усвідомили цю вимогу, командир відділення, подавши сигнал на позначення противника мішенями, займає не зовсім вдало обрану позицію, викликає до себе солдат і пояснює, що при всіх зручностях даного укриття воно не забезпечує головного – умов спостереження за противником. Для того, щоб підлеглі переконалися в цьому, він наказує їм по черзі зайняти вогневу позицію в укритті та доповісти, чи спостерігають вони противника та що їм заважає. Переконавшись, що всі зрозуміли недолік даної позиції, він займає інше укриття і в такому ж порядку пропонує солдатам переконатися в перевазі даної позиції в порівнянні з першою.

Пристаючи до тренування солдатів, командир відділення змінює умови тренування, для чого подає сигнал на показ мішеней, що позначають противника, в іншому районі або виводить солдат на іншу ділянку місцевості, обладнану укриттями. Далі командир відділення шикуює солдат, уточнює тактичну обстановку й наказує особовому складу вибрати собі укриття. Спочатку солдати тренуються в простих умовах, поза впливом противника і без відпрацювання скритного заняття вогневої позиції. Після того, як кожен солдат вибере і займе укриття, командир відділення перевіряє всі укриття, потім, вишикувавши відділення, проводить його по них, оцінює обране кожним солдатом укриття, указуючи при цьому на недоліки і переваги тієї або іншої позиції.

Провівши аналогічним чином два-три тренування і переконавшись, що підлеглі отримали необхідні навички у виборі укриття, командир відділення ускладнює тренування. Для цього він розгортає особовий склад у цеп, указує положення позначеного мішенями противника, ставить особовому складу завдання на скритне зайняття позицій на ділянці місцевості, обладнаній укриттями, і встановлює сигнал початку висування.

Висувшись на рубіж позначення противника, командир відділення подає сигнал на початок тренування і контролює дії солдатів по потайливому заняттю укриттів, імітуючи стрільбою холостими набоями вогонь противника при виявленні недоліків у діях тих, кого навчають. Після зайняття солдатами укриттів командир відділення у вищезазначеній послідовності дає оцінку зробленого кожним вибору, а також указує на недоліки в діях підлеглих по потайливому зайняттю укриттів.

Переконавшись, що підлеглі напружували досить тверді навички у виборі укриття, командир відділення приступає до відпрацювання вибору місця для стрільби на не обладнаній укриттями місцевості. При цьому він пояснює солдатам, що будь-яка місцевість, яка навіть здається на перший погляд рівною, має ями, канави, горбки, нерівності, які можна

використовувати для укриттів. Недоцільно розташовуватися на гребені хребтів, висот та в інших місцях, де фігура солдата буде ясно вимальовуватися на тлі неба, а також біля окремого дерева або іншого місцевого предмета, що є орієнтиром, тому що орієнтири завжди пристрілюються та беруться противником під спостереження. Відпрацювання вибору місця для стрільби на необладнаній місцевості командир відділення здійснює в тій же послідовності, що і на обладнаній укриттями місцевості.

Завершивши відпрацювання першого елемента даного навчального питання, командир відділення переходить до другого – самообкопування під вогнем противника і маскування.

Навчання самообкопуванню і маскуванню є логічним продовженням відпрацювання першого елемента. Після заняття вогневої позиції на необладнаній місцевості командир відділення викликає до себе солдат, шикує відділення та пояснює, в яких умовах бойової обстановки необхідно переходити до самообкопування, пояснює і показує порядок самообкопування під вогнем противника і маскування позиції.

Показуючи порядок самообкопування, командир відділення пояснює, що на обраному місці солдат кладе зброю праворуч від себе на відстані витягнутої руки стволом у бік противника, потім повертається на лівий бік, виймає лопату із чохла, бере черешок лопати обома руками та ударами на себе підрізає ґрунт; знятий дерен кладе убік, щоб після риття окопу його можна було використовувати для маскування бруствера; ґрунт викидається спочатку вперед, а потім у боки; під час роботи голову потрібно тримати ближче до землі, але так, щоб можна було вести постійне спостереження за противником. Після риття частини окопу на глибину 20 см солдат відсувається назад і продовжує риття іншої частини. Розміри окопу: ширина – 80 см, довжина – 170 см. Товщина бруствера зі звичайного ґрунту – 160 см, з піщаного і мерзлого – 90 см, з кам'янистого – 50 см, зі снігу – 3 м. По закінченні роботи бруствер маскується під кольори навколишньої місцевості.

З метою економії навчального часу командир відділення пояснює послідовність і порядок самообкопування і маскування, не виконуючи всього обсягу робіт. Потім ставить особовому складу завдання на заняття своїх позицій і самообкопування. З початком самообкопування командир відділення фіксує час і контролює дії підлеглих, стежить за тим, щоб всі солдати постійно вели спостереження за противником, не піднімалися над землею, здійснювали самообкопування в зазначеній послідовності, не знімаючи із себе окремих предметів спорядження і екіпірування.

Для забезпечення контролю командир відділення періодично висувається на позиції противника та оцінює дії підлеглих щодо забезпечення скритності робіт із самообкопування, а при завершенні робіт викликає до себе тих, кого навчають, щоб наочно продемонструвати їм виконання маскування.

Указавши на недоліки в діях тих, кого навчають, і відзначивши кращих солдатів, командир відділення при наявності часу повторює відпрацювання даного елемента вже на час відповідно до вимог нормативу по інженерній підготовці № 1.

Завершивши відпрацювання другого навчального питання, командир відділення проводить частковий розбір з підлеглими і приступає до відпрацювання третього навчального питання.

Третє навчальне питання. Спостереження за полем бою, розвідка цілей і доповідь про виявлені цілі (рис.2.2).

Відпрацювання цього навчального питання проводиться в складі відділення на позиції, де завершилося відпрацювання самообкопування.

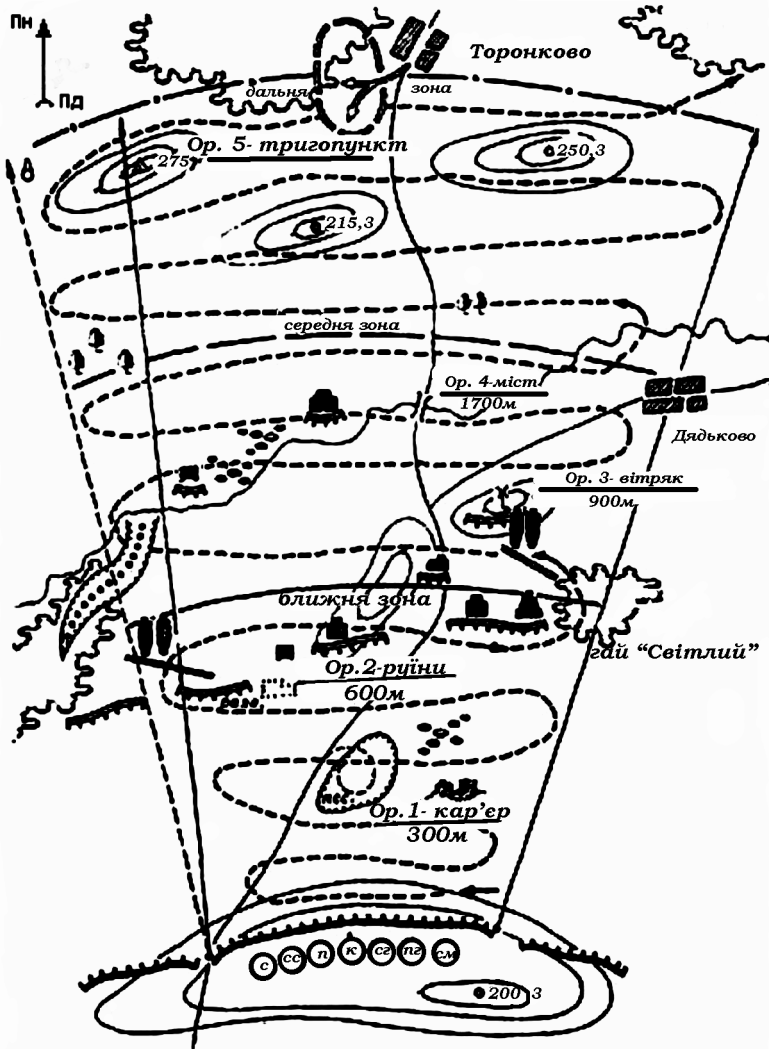

Рис.2.2. Порядок вивчення місцевості

Для проведення заняття в командира відділення повинна бути контрольна схема, на яку нанесені орієнтири, цілі і зазначені відстані до них.

Спочатку командир відділення нагадує порядок виміру куткових величин за допомогою підручних засобів і пояснює, що для зручності ведення спостереження місцевість необхідно розділити в глибину на зони і її вивчення розпочинати з ближньої зони, послідовно оглядаючи місцевість і місцеві предмети праворуч, ліворуч по умовних рубежах від себе в глибину, відкриті ділянки оглядати швидко і більш уважно вивчати ділянки місцевості з складним рельєфом. Потім командир відділення вказує орієнтири та відстань до них, положення і характер дій противника та ставить завдання кожному солдату.

Подавши команду (сигнал) операторові на позначення дій противника, командир відділення контролює час, витрачений підлеглими на виявлення цілі, заслуховує й записує результати їх доповідей про виявлені цілі, звіряє їх з контрольними даними.

Ті, кого навчають, виявивши ціль, визначають її положення щодо орієнтирів і не припиняючи спостереження (не повертаючи голову у бік командира відділення), доповідають про виявлену ціль. Наприклад: «Орієнтир третій, ліворуч 20, ближче 100 – кулемет».

Командир відділення перебуває в центрі позиції відділення. Для тренування особового складу з передачі команд (доповідей) по ланцюгу він переміщається на лівий або правий фланг позиції.

Виявивши в доповідях тих, кого навчають, серйозні помилки, командир відділення зупиняє тренування, викликає особовий склад до себе, розбирає помилки і неправильні доповіді, пояснює причини помилок, способи їх усунення та знову продовжує тренування.

Закінчивши відпрацювання навчального питання, командир відділення проводить розбір, дає завдання на самопідготовку, перевіряє наявність особового складу, зброї, екіпірування і доповідає командирю взводу про закінчення заняття. При цьому він доповідає про результати відпрацювання навчальних питань і оцінки, отримані кожним солдатом.

Питання для самоконтролю:

1. Які питання відпрацьовуються в ході висування в район проведення ТСЗ?
2. З чого починається відпрацювання першого навчального питання ТСЗ? Які практичні дії командира відділення при цьому?
3. Методика відпрацювання пересування солдата різними способами.
4. Що є головним при виборі місця солдата для стрільби?
5. Методи ускладнення обстановки при виборі місця для стрільби. Яким чином може ускладнюватися обстановка при відпрацюванні питання «спостереження за полем бою...»?

Приклад 2. Тактико-стройове заняття вдень

Тема: Дії солдата в бою

Заняття: Наступ з ходу

Навчальна мета: Навчити солдата швидким і вправним діям на бойовій техніці, спішуванню й умілим діям у бойовому порядку відділення при атаці об'єкта противника.

Навчальні питання:

1. Заняття свого місця в БМП і приготування до ведення вогню через бійниці з різних видів зброї і висадження з БМП (Н-Т-13,14).

2. Висування до об'єкта атаки, спішування й зайняття свого місця автоматником, кулеметником, гранатометником і снайпером у цепу відділення (Н-Т-16).

3. Атака та знищення вогневих засобів і живої сили на передньому краї оборони противника.

Час: 3 години.

Література: Бойовий статут Сухопутних військ, ч. III, с. 79-80; Збірник нормативів бойової підготовки Сухопутних військ, вид. 2002 р., с. 16.

Заняття проводиться на техніці й починається в парку або поблизу військового містечка.

З початком заняття командир відділення шикуює відділення біля БМП і повідомляє перше навчальне питання.

Перше навчальне питання. Зайняття свого місця в БМП і приготування до ведення вогню через бійниці з різних видів зброї (рис.2.3).

Навчальне питання відпрацьовується за наступними елементами: зайняття свого місця в БМП, приготування до ведення вогню і висадження на місці; заняття свого місця в БМП, приготування до ведення вогню і висаджування в русі.

Якщо напередодні, під час самопідготовки, не відпрацьовувалися питання розміщення особового складу в БМП, командир відділення спочатку пояснює солдатам черговість посадки та порядок розміщення солдат у бойовій машині.

Для посадки в БМП солдати шикуються біля машини за командою «До машини». Призначені солдати відкривають задні дверці десантного відділення. За командою «По місцях» солдати швидко займають свої місця в бойовій машині. При посадці використовуються траки та підніжки. Зброя при посадці береться найбільш зручно, за винятком кулемета ПКМ, який передається солдату, що зайняв своє місце, або який стоїть позаду. Після посадки для ведення вогню зброя негайно встановлюється в бійницях. Речові мішки знімаються і розміщуються в машині.

Одночасно з поясненням командир відділення показує, як за допомогою прапорців подаються сигнали «До машин», «По місцях», вказує місце кожного солдата за цими сигналами, а також порядок установки зброї в бійницях.

При необхідності нагадуються заходи безпеки при посадці в бойову машину і при висадженні з неї. Особлива увага звертається на дотримання заходів безпеки при відпрацюванні цих питань у русі. У ході тренування командир відділення відпрацьовує перший елемент у наступному порядку: шиккування біля бойової машини; посадка й розміщення; висадка та шиккування біля машини. Потім проводиться тренування щодо відпрацювання елемента в цілому, при цьому особлива увага звертається на правильність і швидкість дій.

Навчивши особовий склад діям щодо зайняття свого місця в БМП, підготовці до ведення вогню і висадці на місці, командир відділення приступає до відпрацювання цих же дій у русі.

У ході відпрацювання посадки в БМП і висадці з неї в русі командир відділення спочатку проводить тренування в уповільненому темпі при швидкості БМП 5-6 км/год, стежить за тим, щоб місцевість, по якій рухається БМП, була досить рівною, механік-водій витримував задану швидкість руху, особовий склад діяв правильно та чітко.

Розміщення особового складу

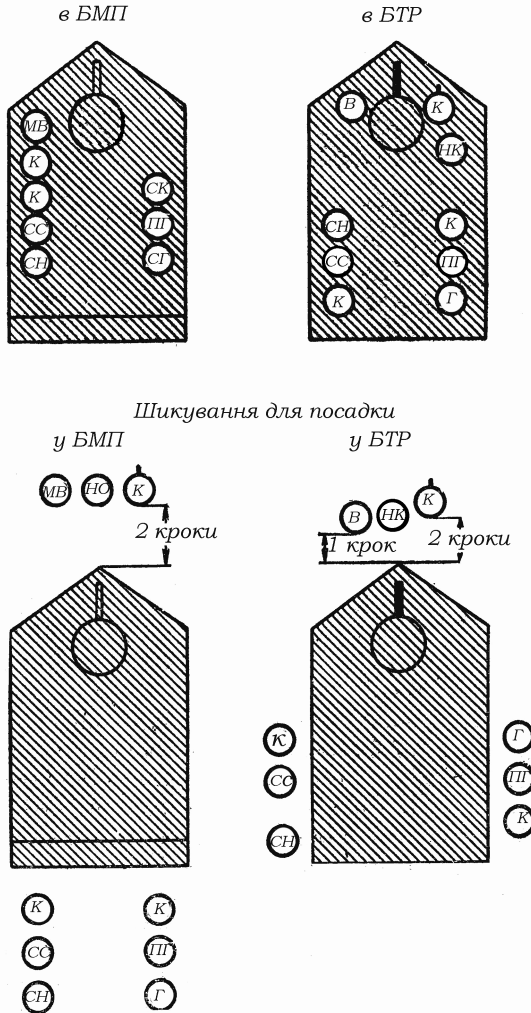

Рис.2.3. Дії солдата при посадці у БМП(БТР)

По мірі отримання особовим складом навичок у злагоджених діях на техніці командир відділення, ускладнюючи тренування, поступово підвищує швидкість руху й доводить її до нормативної (10-15 км/год).

Відпрацювання першого навчального питання командир відділення завершує тренуванням у виконанні нормативів з тактичної підготовки №13 і 14.

Потім командир відділення проводить короткий розбір, оголошує оцінку кожному солдату і приступає до відпрацювання другого навчального питання.

Друге навчальне питання. Висування до об'єкта атаки, спішування й зайняття своїх місць автоматником, кулеметником, гранатометником і снайпером у цепу відділення (рис.2.4).

Оголосивши навчальне питання, командир відділення вводить тих, кого навчають, у тактичну обстановку та визначає порядок відпрацювання питання.

Питання відпрацьовується за наступними елементами: висування до об'єкта атаки; спішування й розгортання в цеп відділення.

Командир відділення нагадує тим, кого навчають, що при висуванні до об'єкта атаки необхідно дотримуватися напрямку і встановленої швидкості руху. Висування здійснюється потай, уміло використовуються захисні і властивості місцевості, що маскують. Всі солдати через бійниці і приціли ведуть спостереження за місцевістю та противником у готовності відкрити вогонь по противнику за командою командира відділення або самостійно.

Після короткого пояснення командир відділення приступає до тренування. Він подає команду «До машини», а потім «По місцях». Переконавшись у правильності дій кожного солдата, командир відділення вказує водію-механіку (водію) напрямок руху і дає команду на висування до об'єкта атаки. При висуванні до об'єкта атаки командир відділення дає сигнал на позначення противника та контролює дії тих, кого навчають.

Особливу увагу при навчанні висуванню до об'єкта атаки командир відділення приділяє діям механіка-водія, контролюючи швидкість і правильний вибір режиму руху, уміле використання захисних і маскуючих властивостей місцевості, здійснення маневру на відкритих ділянках.

Заслуховуючи доповіді підлеглих про виявлені цілі, командир відділення фіксує час, витрачений на виявлення цілей, оцінює вміння тих, кого навчають, виявляти в першу чергу цілі, що являють собою небезпеку для БМП, потім ставить завдання підлеглим на їх знищення, тренуючи їх у прицілюванні при веденні вогню з БМП у русі. При виявленні серйозних недоліків у діях підлеглих командир відділення зупиняє тренування, вказує на допущені помилки, пояснює, як домогтися їхнього усунення, і потім продовжує тренування до повного відпрацювання елемента.

Після відпрацювання першого елемента командир відділення приступає до навчання солдатів спішуванню і заняття своїх місць у цепу відділення.

Навчання спішуванню та заняттю кожним солдатом свого місця в цепу відділення ведеться в такій послідовності: спочатку відпрацьовуються дії підлеглих щодо розгортання в цеп відділення в пішому порядку, для того щоб кожен солдат усвідомив своє місце в бойовому порядку та умів витримувати інтервал, потім спішування і розгортання відділення в бойовий порядок при дії на БМП.

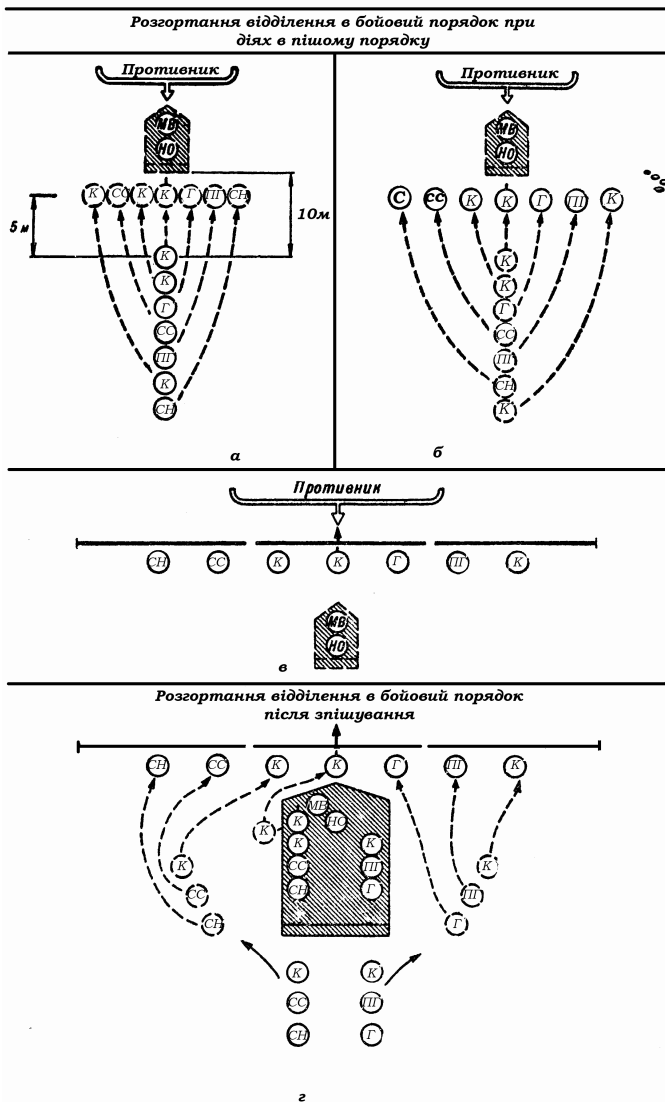

Рис.2.4. Послідовність відпрацьовування заняття солдатом свого місця в ряду відділення при діях у пішому порядку (а, б, в) і на бойових машинах(г).

Для відпрацьовування розгортання відділення в бойовий порядок «піший по-машинному» (схема 4, а, б, в) командир відділення шикує

особовий склад у колону по одному: попереду – механік-водій, за ним – навідник-оператор, потім на відстані 10 м – командир відділення з рештою особового складу, побудовано у порядку відповідному до бойової обслуги.

Потім командир відділення виходить на 5 м вперед, викликає солдатів до себе по одному та указує кожному місце праворуч або ліворуч від себе залежно від штатної посади та відповідно до вимог Бойового статуту Сухопутних військ. Потім подає команду «Відділення, від середини, на 8 (12) кроків розімкнись». Кожен солдат, зайнявши своє місце в цепу, позначає його кілочком, прутиком тощо. Командир відділення шикуює знову відділення в колону по одному і подає команду «Відділення, на рубіж – окремий кущ, яма – вперед». За цією командою кожен солдат займає відведене йому місце. Потренувавши солдат кілька разів, командир відділення наказує забрати кілочки і проводить тренування вже без них. Потім, перемістивши відділення вперед або розгорнувши його в інший бік, продовжує тренування на новій місцевості. Переконавшись у тому, що підлеглі отримали необхідні навички в зайнятті своїх місць у цепу відділення та витримуванні інтервалів, командир відділення приступає до тренування в поєднанні з рухом у напрямку об'єкта атаки, для чого подає команду «Відділення, у напрямку окремого дерева, в атаку – уперед». За цією командою відділення з положення в колону по одному розгортається в цеп, обганяє механіка-водія з навідником-оператором і продовжує рух у бойовому порядку в зазначеному напрямку. Механік-водій з навідником-оператором просуваються за цепом відділення, використовуючи складки місцевості, позначають підтримку його вогнем.

Переходячи до відпрацювання спішування і розгортання відділення в бойовий порядок при діях на БМП, командир відділення нагадує солдатам порядок спішування та розгортання в цеп відділення і заходи безпеки при виконанні цих дій. Він пояснює, що за командою «Відділення, приготуватися до спішування» солдати ставлять зброю на запобіжник, виймають її з бійниць і готуються до спішування. Механік-водій відшукує укриття, щоб зробити коротку зупинку. Навідник-оператор продовжує спостереження за противником, перебуваючи в постійній готовності до відкриття вогню.

За командою «До машини» механік-водій зменшує швидкість руху машини або, використовуючи існуюче укриття, робить коротку зупинку, солдати швидко вискакують з машини та розгортаються в цеп (схема 4,г). У машині залишаються навідник-оператор і механік-водій. Бойова машина піхоти продовжує рух за цепом відділення і підтримує атаку своїм вогнем.

Потім командир відділення приступає до тренування, особливу увагу звертаючи на швидкість дій, правильне зайняття кожним солдатом свого місця в цепу, дотримання встановлених інтервалів і чіткі дії механіка-водія і оператора-навідника. Закінчивши відпрацювання другого питання, командир відділення проводить короткий розбір дій тих, кого навчають, і приступає до вивчення наступного навчального питання.

Третє навчальне питання. Атака та знищення вогневих засобів і живої сили на передньому краї оборони противника.

Навчальне питання відпрацьовується елементами: знищення противника гранатами; знищення противника на передньому краї вогнем впритул, багнетом і прикладом.

Пристаючи до відпрацювання першого елемента, командир відділення шикують особовий склад на відстані 50 м від траншеї в одну шеренгу (відповідно до місця кожного солдата в цепу відділення), нагадує про дотримання заходів безпеки при киданні гранат, підкреслюючи необхідність одночасного кидання гранат всіма солдатами, і особисто показує порядок знищення противника в траншеї гранатами. Потім, розімкнувши відділення на 8-12 кроків, подає команду «Відділення, в атаку – вперед». З наближенням до переднього краю оборони противника на 35-40 м командир відділення подає команду «Підготувати гранати», а з підходом на 25-30 м – «Гранатами вогонь». При цьому командир відділення звертає увагу на правильність дій при підготовці гранат, одночасність кидання гранат усіма солдатами, правильне положення зброї при киданні, точність кидання (гранати повинні потрапити в траншею). Потім командир відділення наказує підлеглим зібрати гранати, шикують їх у вихідне положення, вказує на допущені помилки і продовжує тренування до набуття тимчасових, кого навчають, твердих навичок у метанні гранат по траншеї противника.

Для відпрацювання другого елемента – знищення противника вогнем впритул – командир відділення шикують солдат перед траншеєю, показує способи ведення вогню впритул (навскидку, від стегна) по виставлених мішенях, прийомі дій багнетом і прикладом, потім тренує підлеглих.

Ставши на бруствері траншеї, командир відділення з рубежу в 15-20 м від траншеї пропускає солдат по одному, вказуючи кожному об'єкт атаки в траншеї та напрямок дії. Якщо при дії із знищення противника на передньому краї вогнем в упор, багнетом і прикладом хто-небудь з тих, кого навчають, допускає помилки, командир відділення зупиняє його, вказує на помилки і вимагає їх усунення. Якщо кілька осіб, допускають ту саму помилку, командир відділення викликає їх до себе, вказує на недоліки, особисто показує, як треба діяти, і продовжує тренування.

Домігшись того, щоб підлегли в цілому діяли правильно, командир відділення приступає до тренування в складі відділення, по черзі контролюючи дії солдатів.

Потім командир відділення тренує солдатів у відпрацюванні третього навчального питання в цілому, вимагаючи від них злагодженості в діях із знищення противника на передньому краї гранатами і вогнем у притул.

Завершивши відпрацювання навчального питання, командир відділення шикують відділення, проводить розбір і повідомляє оцінки підлеглим за дії по третьому навчальному питанню і за заняття в цілому.

Питання для самоконтролю:

1. Як ускладнюється тренування у відпрацюванні посадки і висадки із машин?
2. По яких елементах відпрацьовується висування до об'єкта атаки?
3. На що звертається особлива увага при висуванні на рубіж атаки?
4. У чому суть методу «піший – по - машинному» при тренуванні розгортання відділення?
5. По яких елементах відпрацьовується питання «атака і знищення вогневих засобів і живої сили на передньому краї оборони противника»?

Приклад 3. Тактико-стройове заняття вдень

Тема: Відділення в наступі

Заняття: Дії відділення в наступі з положення безпосереднього зіткнення з противником

Навчальні цілі:

1. Домогтися чітких і злагоджених дій відділення в наступі з положення безпосереднього зіткнення із противником.

2. Виробити в особового складу спритність, ініціативу і високі морально-бойові якості при діях у наступі.

Навчальні питання:

1. Заняття вихідного положення для наступу та підготовка до атаки.

2. Перехід в атаку з траншеї, ураження противника вогнем у ході атаки, подолання мінно-вибухових й інших загороджень.

3. Бій у траншеї, ході сполучення: взаємодопомога та допомога сусідам, знищення противника вогнем, гранатою і в рукопашному бою, оволодіння об'єктом атаки.

Час: 3 години.

Література: Бойовий статут Сухопутних військ, ч. III, с. 63-90.

Заняття проводиться «піший по-машинному».

Перше навчальне питання. Заняття вихідного положення для наступу та підготовка до атаки (рис.2.5).

Нагадавши особовому складу порядок переходу відділення в наступ з положення безпосереднього зіткнення з противником і задавши тим, кого навчають, кілька контрольних питань, командир відділення доводить тактичну обстановку: «Противник обороняє висоту «Кругла». Передній край його оборони проходить на південних схилах цієї висоти. Біля окремого куща – кулемет. Перед переднім краєм – мінне поле, прохід у ньому пророблений праворуч дороги в напрямку тригопункту.

Відділення має завдання атакою з траншеї з рубежу – камені, дорога – захопити висоту «Кругла», знищити кулеметну обслугу, надалі наступати в напрямку виступу лісу «Темного».

Навчальне питання відпрацьовується за наступними елементами: заняття вихідного положення для наступу; підготовка до атаки.

Приступаючи до відпрацювання цього питання, командир відділення пояснює солдатам, що вихідним положенням для наступу може бути окоп відділення або ділянка траншеї.

Відпрацювання заняття вихідного положення для наступу з положення безпосереднього зіткнення з противником починається з узлісся. Вказавши ділянку траншеї, яку має зайняти відділення, і позицію БМП, командир відділення поза тактичною обстановкою пропонує тим, кого навчають, у тому числі екіпажу БМП, доповісти маршрут і способи висування відділення до наміченої ділянки траншеї та позиції БМП, для того щоб забезпечити скритність виходу відділення.

Заслухавши і обговоривши доповіді тих, кого навчають, командир відділення повідомляє маршрут і порядок висування особового складу відділення і БМП, визначає черговість висування тих, кого навчають, потім особисто показує порядок виходу: з узлісся яром висуватися бігом до

чагарника, від чагарника до руїн – короткими перебіжками, від руїн до ходу сполучення – по-пластунськи і далі – по ходу сполучення на зазначену ділянку траншеї.

Рис.2.5. Дії відділення при наступі з положення безпосереднього зіткнення з противником

Потім, ставши на бруствер траншеї, командир відділення відмахуванням прапорця дає сигнал на початок відпрацювання підлеглими дій щодо виходу у вихідне положення для наступу, звертаючи особливу увагу на скритність і стрімкість дій тих, кого навчають, правильність дій екіпажу БМП при виході на зазначену позицію.

Після того, як всі солдати висунуться та зосередяться на зазначеній ділянці траншеї, командир відділення уточнює кожному з них місце в траншеї, вказує на недоліки в діях при висуванні і тренує їх при русі у зворотному напрямку: від траншеї до узлісся. Тренування триває до забезпечення повної скритності при занятті вихідного положення для наступу.

Із заняттям відділенням вихідного положення для наступу командир відділення призначає спостерігача, чергового кулеметника (автоматника), уточнює завдання особовому складу для відбиття

можливого наступу противника, потім переходить до відпрацювання підготовки до атаки. Вишикувавши відділення в траншеї, командир відділення на одному з тих, кого навчають, показує, як підігнати спорядження, спорядити і розмістити гранати та магазини, а також як обладнати сходи для вискакування з траншеї. Потім наказує підлеглим зайняти свої місця і подає команду «Приготуватися до атаки». Перевіривши, як підлегли підготувалися до атаки, і домігшись усунення виявлених недоліків, командир відділення дає команду на показ цілей 1 і 2 і перевіряє дії спостерігача і чергового кулеметника (автоматника).

Зробивши розбір за результатами відпрацювання першого навчального питання, командир відділення переходить до відпрацювання другого.

Друге навчальне питання. Перехід в атаку з траншеї. Ураження противника вогнем у ході атаки, подолання мінно-вибухових та інших загороджень (рис.2.6).

Це питання відпрацюється за наступними елементами: перехід в атаку із траншеї; ураження противника вогнем у ході атаки; подолання мінно-вибухових та інших загороджень.

Приступаючи до відпрацювання першого елемента, командир відділення пояснює, що відділення повинне позначити місце для проходу траншеї танком; після проходження танка відділення швидко вискакує з траншеї і слідом за танком переходить в атаку, БМП просувається слідом за відділенням стрибками від укриття до укриття і підтримує дії відділення вогнем. Потім командир відділення показує тим, кого навчають, як позначити прохід для танка, використати підготовлені для вискакування із траншеї сходи, вискакувати і переходити в атаку.

Подавши команду на зайняття своїх місць у траншеї, командир відділення приступає до тренування, звертає увагу на те, щоб солдати не затримувалися при вискакуванні з траншеї, правильно тримали зброю, стрімко просувалися вперед, витримуючи інтервали. Потім він зупиняє солдат, вказує на допущені помилки, пояснює, як домогтися їхнього усунення, повертає відділення у вихідне положення й продовжує тренування до повного відпрацювання елемента.

Другий елемент – ураження противника вогнем у ході атаки – командир відділення відпрацьовує в розвиток першого. Показавши підлеглим прийом ведення вогню з ходу і з короткої зупинки, командир відділення приступає до тренування безпосередньо з траншеї до р. Воронець, у ході якої солдати удосконалюють отримані раніше навички в стрімкому переході до атаки, а також вчаться вчасно виявляти цілі та вражати їх вогнем з ходу чи з короткої зупинки. Для цього в ході тренування командир відділення дає команду на показ по черзі цілей 1-3.

Механік-водій і навідник-оператор БМП діють «піший по-машинному» разом з відділенням, відпрацьовуючи вихід із займаної позиції, зайняття місця в бойовому порядку відділення, спостереження і ведення вогню, переміщення за відділенням з використанням рельєфу місцевості.

Командир відділення контролює дії підлеглих. Якщо вони допускають помилки, зупиняє відділення, вказує на помилки й продовжує тренування, домагаючись правильності, погодженості дій тих, кого навчають, звертаючи особливу увагу на погодженість дій відділення та БМП.

Приступаючи до відпрацювання третього елемента – подолання мінно-вибухових і інших загороджень – командир відділення пояснює тим, кого навчають, які існують види проходів, як вони позначаються і порядок подолання по них загороджень противника.

Подолання мінно-вибухових загороджень відпрацьовується на ділянці місцевості 150-200 м у глибину. Спочатку відпрацьовується подолання загородження відділенням у колоні по одному (схема б, а). Командир відділення проводить бойовий розрахунок на подолання по проході мінного поля, розгортає відділення в цеп в 50 м перед проходом, стає перед проходом і подає команду «Відділення, відповідно до бойового розрахунку, у колону по одному – ставай», за якою підлегли шикуються в колону по одному відповідно до проведеного бойового розрахунку. Потім за командою «Відділення, у напрямку тригопункту, по проході в колону по одному, бігом – марш» солдати долають загородження, а при виході з проході за командою «До бою» знову розгортаються в цеп і продовжують атаку.

Командир відділення при цьому контролює правильність перешикування з цепу відділення в колону по одному, прикриття подолання загородження вогнем БМП із вигідної позиції і вогнем кулемета, правильність розгортання в цеп після подолання загородження, своєчасність і правильність подолання загородження екіпажем бойової машини.

Спочатку цей елемент відпрацьовується в повільному темпі і частинами. Відпрацювавши подолання загородження по проході в одному напрямку, у такій же послідовності командир відділення проводить тренування при русі у зворотному напрямку. Переконавшись у тому, що солдати отримали необхідні навички в діях, він переходить до відпрацювання даного елемента в цілому, звертаючи увагу на стрімкість і правильність дій підлеглих.

У такій же методичній послідовності відпрацьовується подолання відділенням мінного поля по проході в колоні по двоє (схема б). У ході тренування командир відділення подає сигнали на показ у різній послідовності цілей 1-3 і контролює дії особового складу. При подоланні загородження по проході солдати повинні:

гранатометник, кулеметник і автоматник – вести безперервне спостереження за полем бою та доповідати про виявлені цілі; за командою командира відділення або самостійно вони повинні знищувати їх вогнем, а кулеметник, крім того, прикривати відділення вогнем при русі по проході і при його розгортанні за проходом;

снайпер – вести постійне спостереження за полем бою, виявляти й оцінювати цілі, у короткий термін знищувати вогневі засоби противника, що сковують дії відділення;

механік-водій – уміло вести БМП за цепом відділення стрибками від укриття до укриття, долаючи загородження та використовуючи захисні й маскуючі властивості місцевості;

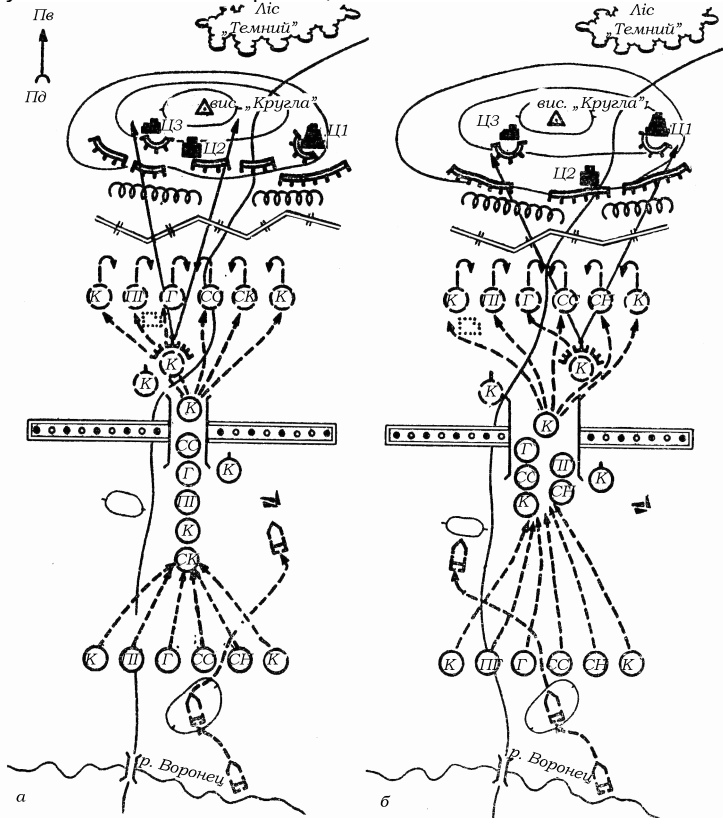

Рис.2.6. Подолання мінного поля по проході:
а - у колоні по одному; б - у колоні по двох

навідник-оператор – стежити за сигналами командира, уміло управляти діями механіка-водія, безупинно спостерігати за полем бою, вчасно виявляти цілі й знищувати їх, вміло підтримуючи вогнем озброєння БМП дії відділення.

Завершивши відпрацювання подолання мінного поля по проході, командир відділення приступає до навчання й тренування в подоланні загородження з колючого дроту та малопомітних дровтових загороджень.

Вишикувавши відділення біля загородження з колючого дроту, командир відділення показує тим, кого навчають, порядок пророблення проході в ньому за допомогою багнет-ножа, шанцевого інструменту, а також обладнання переходу через загородження шляхом накидання на дріт матів з гілок або соломи, дощок, жердин, драбин та інших підручних засобів.

Потім, розгорнувши відділення на відстані 20-30 м перед дровтовим загородженням, командир відділення наказує особовому складу висунутися по-пластунськи до загородження та проробити кожному солдату на своєму напрямку прохід під прикриттям вогню кулемета і БМП. Проходячи вздовж загородження, він контролює дії тих, кого навчають, вимагає від них правильного пророблення проході. При обладнанні переходу особовий склад використовує заздалегідь заготовлені засоби. Розгорнувши відділення на відстані 20-30 м перед дровтовим загородженням, командир відділення вказує ділянку загородження, де необхідно влаштувати перехід, потім подає команду на скритне почергове висунання солдатів під прикриттям вогню відділення і обладнання переходу з використанням підготовлених засобів. При недостатньо злагоджених діях солдат або неправильному використанні підручних засобів командир відділення наказує солдатам розібрати перехід і продовжує тренування доти, поки вони не навчаться діяти правильно, а перехід не буде забезпечувати подолання загородження.

Завершивши тренування відділення в обладнанні переходу, командир відділення приступає до відпрацювання подолання загородження. Спочатку він особисто показує, як потрібно долати загородження по переході, а потім приступає до тренування особового складу техніці подолання загородження, звертаючи увагу на те, щоб солдати кидком висувалися до переходу, не затримуючись піднімалися на нього і, подолавши загородження, відбігали (відповзали) в укриття та прикривали своїм вогнем дії інших солдат. Потім тренування проводиться при русі у зворотному напрямку.

При відпрацьовуванні подолання малопомітних дровтових загороджень солдати тренуються в закиданні кішки або гака на ділянку загородження та подачі троса (мотузки) на БМП для відтягування загородження вбік і пророблення проході.

Завершуючи відпрацювання другого навчального питання, командир відділення проводить тренування із відпрацьованих елементів у комплексі.

Зробивши частковий розбір, командир відділення приступає до відпрацювання наступного навчального питання.

Третє навчальне питання. Бій у траншеї, ході сполучення: взаємодопомога та допомога сусіду, знищення противника вогнем, гранатою та в рукопашному бою, оволодіння об'єктом атаки.

Навчальне питання відпрацьовується по двох елементах: знищення противника вогнем впритул, гранатами та в рукопашній сутичці; бій із очищення траншеї і ходів сполучення від противника.

Приступаючи до відпрацювання першого елемента, командир відділення шикує особовий склад у траншеї і пояснює, що якщо опір

противника зломлений, то знищення живої сили, що залишилася, в траншеї відділення здійснюється вогнем впритул і гранатами, не спускаючись у траншею і не зменшуючи темпу просування вперед, в інших випадках необхідно буде вести бій у траншеї.

Потім командир відділення особисто показує, як у цьому випадку повинен діяти солдат: з рубежу 20-30 м він кидає в траншею гранату, з криком «ура» стрибає в неї в тому місці, де вибухнула граната; просуваючись по траншеї, веде вогонь по виставлених мішенях і макетам; перш ніж вийти на пряму ділянку траншеї, обстрілює її із-за вигину, ударами прикладу та саперної лопатки знищує противника, який позначений макетами, кидає гранату в бліндаж і заскакує в нього, давши попередньо в проріз дверей бліндажа чергу з автомата.

Закінчивши показ, командир відділення приступає до тренування. Він пропускає солдат по одному, даючи можливість іншим спостерігати й оцінювати дії тих, кого навчають. Пропустивши всіх, він вказує на допущені помилки та продовжує тренування до отримання підлеглими твердих навичок у веденні бою в траншеї.

Бій із очищення траншеї і ходів сполучення від противника відпрацьовується в наступному порядку. Командир відділення пояснює, що очищення траншеї і ходів сполучення здійснюється групою із двох-трьох солдат: один-два солдати рухаються зверху вздовж траншеї та забезпечують вогнем дії солдата, що просувається по дну траншеї. Потім розбиває солдат на групи і починає тренування. Для відпрацьовування дій у траншеї виставляються опудала та макети і піднімаються мішені на підйомниках.

Екіпаж БМП вчиться вибиранню та заняттю зручної позиції для забезпечення підтримки вогнем дій відділення щодо очищення траншеї і ходів сполучення.

Домігшись від підлеглих чітких і злагоджених дій під час бою в траншеї, командир відділення відводить відділення у вихідне положення, міняє розташування макетів і опудал у траншеї та відпрацьовує навчальне питання в цілому в складі відділення, для чого, зайнявши зручне для спостереження місце, розмахуванням прапорцем або голосом подає команду на перехід відділення в атаку з вихідного положення.

Завершивши відпрацювання третього питання, командир відділення проводить розбір заняття і доповідає про результати заняття командиріві звводу.

Питання для самоконтролю:

1. Сформулювати типову тактичну обстановку до теми ТС3: «Відділення в наступі».
2. На що звертається особлива увага при занятті вихідного району?
3. По яких елементах відпрацьовується перехід в атаку з траншеї?
4. Яка методична послідовність при відпрацюванні подолання відділенням мінного поля і дровових загороджень?

Приклад 4. Тактико-стройове заняття вдені

Тема: Відділення в обороні
Заняття. Перехід до оборони поза зіткненням з противником і ведення бою

Навчальні цілі:

1. Навчити відділення прийомам і способам дій в обороні.
2. Виробити в особового складу стійкість і завзятість в оборонному бою.

Навчальні питання:

1. Зайняття відділенням зазначеної позиції й обладнання її; ведення спостереження, розчищення смуги огляду й обстрілу, установка малопомітних перешкод.

2. Дії відділення при нанесенні противником ядерного удару (Н-33МУ-6) і під час вогневої підготовки.

3. Знищення атакуючих танків, броньованих машин і піхоти противника. Зміна позиції.

Час: 3 години.

Література: Бойовий статут Сухопутних військ, ч. III, с. 46-53, 127-130; Збірник нормативів бойової підготовки Сухопутних військ, 2002р., с. 90.

Заняття проводиться «піший по-машинному» на обладнаній в інженерному плані ділянці місцевості, що має траншеї, окопи, щілини, бліндажі. Командир відділення шикуює особовий склад поруч із зазначеною йому для проведення заняття необладнаною ділянкою траншеї і повідомляє перше навчальне питання.

Перше навчальне питання. Зайняття відділенням зазначеної позиції і обладнання її, ведення спостереження, розчищення смуги огляду та обстрілу, установка малопомітних перешкод (рис.2.7).

Це питання відпрацьовується по наступних елементах: заняття відділенням зазначеної позиції поза зіткненням з противником; обладнання позиції; розчищення смуги огляду й обстрілу; установка малопомітних перешкод.

Перш ніж почати відпрацювання навчального питання по елементах, командир відділення доводить до солдат тактичну обстановку: «Орієнтир перший – сухе дерево, орієнтир другий – міст, орієнтир третій – виступ лісу, орієнтир четвертий – вис. 110,7.

Противник зосереджується в районі півн. Рябинки в готовності до наступу в напрямку Рябинки, вис. 155,0 через 1,5-2 години».

Пристаючи до відпрацювання першого елемента, командир відділення нагадує, яким вимогам повинна відповідати обрана позиція (місце для стрільби), вказує приблизно місця вогневих позицій для БМП, кулемета, гранатомета і для стрільби з автоматів на відведеній відділенню для заняття ділянки траншеї, потім наказує зайняти позиції (місця для стрільби) з урахуванням рельєфу місцевості та місцевих предметів і самостійно вибрати запасні позиції.

Після вибору та зайняття солдатами спочатку основних, а потім і запасних позицій командир відділення перевіряє, як вони прикриті від вогню противника та замасковані, чи забезпечують ведення спостереження за противником і ведення по ньому вогню на різних відстанях, чи зможе особовий склад скритно переміщатися з основної позиції на запасну та назад, чи забезпечують запасні позиції можливість ведення вогню в новому напрямку у випадку виходу противника у фланг або тил.

Оцінивши вибір вогневих позицій (місць для стрільби) кожним солдатом, командир відділення викликає до себе особовий склад, проводить його по позиції відділення і показує, яка позиція обрана найбільш вдало. Для переконливості наказує по черзі зайняти її та підготуватися до стрільби, вказує на недоліки невдало обраних позицій і ставить завдання вибрати вогневі позиції на новому місці. Повторивши кілька раз тренування особового складу у виборі вогневої позиції (місця для стрільби) і переконавшись, що солдати твердо засвоїли вимоги, яким повинна відповідати вогнева позиція (місце для стрільби), і навчилися швидко та правильно вибирати її, командир відділення ставить завдання відділенню:

«Наш взвод обороняє опорний пункт (викл.) яр, дорогу, вирубку лісу. Передній край проходить по півн. схилах вис. 155,0.

1 мвід займає і обороняє позицію на рубежі каменів, горбка з завданням не допустити прориву противника в напрямку Рябинки, тригопункту. Смуга вогню: праворуч – камені, ор. 4, ліворуч – горбок, ор. 3, додатковий сектор вліво горбок, сарай. Ділянки зосередженого вогню: ЗВ-1 – чагарник, перехрестя доріг; ЗВ-2 – зламане дерево, два пні.

Проміжок з 2 мвід забезпечити вогнем ручного кулемета.

Праворуч обороняється 2 мвід з завданням не допустити прориву противника в напрямку ор. 4, вирубка лісу. Його ліва межа смуги вогню – камені, ор. 2.

Ліворуч обороняється 3 мвід з завданням не допустити прориву противника в напрямку ор. 3, дорога. Його права межа смуги вогню – горбок, зах. узлісся гаю «Осикий».

Навіднику-оператору і механіку-водію – основна позиція БМП у ямі, сектори обстрілу: основний – сх. узлісся гаю «Осикий», зах. узлісся гаю «Осикий», додатковий – праворуч в напрямку ор. 4. Запасна позиція – 100 м півн.-сх. тригопункту. Сектори обстрілу: основний – вишка, яр, додатковий – вправо в напрямку вирубки лісу.

Кулеметникові – основна позиція в 30 м лівіше каменів. Сектори обстрілу: основний – чагарник, перехрестя доріг, додатковий – праворуч в напрямку насипу дороги. Запасна позиція – біля бліндажа. Сектор обстрілу... (указує на місцевості). Гранатометнику – основна позиція в траншеї біля окремого куща. Сектори обстрілу: основний – чагарник, ор. 1, додатковий – ліворуч в напрямку виїмки в дорозі. Запасна позиція – біля горбка. Сектор обстрілу... (вказує на місцевості).

(Автоматникам місця для стрільби вказує на місцевості.)

Розвідку противника знищувати вогнем ручного кулемета і з запасної позиції. З виходом противника на півд. узлісся гаю «Осикий» веде вогонь БМП, а з виходом його на рубіж міст, руїни вогонь вести з всіх видів зброї. Готовність вогню... (вказує час).

Сигнали оповіщення: про радіоактивне зараження – «Радіаційна небезпека», сигнальний набій червоного вогню, про хімічне зараження – «Хімічна тривога», ракета СХТ, про повітряного противника – «Повітря».

Поставивши завдання підлеглим, командир відділення приступає до відпрацювання другого елемента – обладнання позиції, для чого виводить особовий склад на обладнану в інженерному плані позицію відділення, шикує відділення, коротко нагадує порядок обладнання позиції, підводить відділення до окопу автоматника, пояснює порядок облаштування, показує

його елементи, вказує розміри, час на його обладнання і маскування (Н-І-1). У такому ж порядку він показує інші елементи позиції відділення, роблячи необхідні пояснення. Потім командир відділення наказує підлеглим зайняти свої місця відповідно до поставленого завдання, призначає спостерігача й чергового кулеметника (автоматника) і подає команду «Відділення, до обладнання позиції (місця для стрільби) – приступити».

У ході обладнання солдатами вогневої позиції (місця для стрільби) командир відділення контролює їх дії, дотримання ними розмірів і правильності виконання окремих елементів окопу, положення зброї, ведення спостереження тощо.

Для перевірки дій спостерігача та чергового кулеметника (автоматника) командир відділення наказує показати ціль 1. При доповіді про появу противника командир відділення контролює правильність визначення характеру цілі та далекості до неї, звертає увагу на форму й стислість доповіді. Потім вказує на недоліки в діях спостерігача та чергового кулеметника (автоматника), призначає нових і продовжує відпрацювання ведення спостереження одночасно з відпрацюванням обладнання позиції й інших питань даного заняття.

Виявивши помилки в діях окремих солдатів, командир відділення пояснює, у чому вони полягають, і особисто показує, як їх усунути. При виявленні тих самих помилок у більшості солдатів він шикуює відділення на одній з позицій, пояснює, у чому полягає суть помилок, пояснює та показує як їх усунути, і продовжує заняття.

У міру завершення обладнання солдатами позиції командир відділення фіксує час, витрачений ними, перевіряє якість виконаної роботи, а по закінченні обладнання позицій проводить розбір, вказує на допущені помилки, відзначає кращих солдат. При наявності часу він продовжує тренування в обладнанні позиції, наказавши підлеглим зайняти запасні позиції й обладнати їх з урахуванням зроблених їм зауважень по обладнанню основних позицій.

Потім командир відділення приступає до відпрацювання третього елемента – розчищення смуги огляду та обстрілу.

Спочатку він пояснює, що місцеві предмети (чагарник, висока трава тощо), які заважають спостереженню і веденню вогню по противнику у своїх секторах обстрілу, необхідно видалити (вирубати, прим'яти тощо).

Після цього ставить солдатам завдання визначити й доповісти, яку роботу необхідно їм провести з розчищення смуги огляду та обстрілу у своїх секторах. Проходячи по позиції, командир відділення запитує кожного солдата, що йому заважає вести спостереження і вогонь по противнику. Якщо той, кого навчають, не повністю визначив обсяг роботи з розчищення смуги огляду та обстрілу, командир відділення вказує на місцевості який-небудь предмет і наказує солдатів приготуватися для ведення вогню по ньому, тим самим допомагаючи йому визначити додатковий обсяг робіт із очищення сектора.

Після уточнення завдання кожному солдату командир відділення дає команду приступити до розчищення смуги і контролює дії особового складу, змінюючи по черзі солдат, призначених спостерігачами та черговими кулеметниками (автоматниками).

Обходячи вогневі позиції (місця для стрільби), командир відділення перевіряє роботу кожного, звертаючи особливу увагу на: положення зброї при виконанні робіт, старанність розчищення гранатометником смуги огляду та обстрілу, ведення постійного спостереження за противником, а також на недопущення в ході розчищення порушення маскуванню й утворення демаскуючих ознак перед позицією відділення й на ній.

Переконавшись у правильності розчищення смуги огляду й обстрілу, командир відділення переходить до відпрацювання четвертого елемента – установки малопомітних перешкод (МПП).

Рис.2.7. Відділення в обороні

Для цього він шикує відділення та коротко пояснює, що з метою затримки наступу противника, зниження темпу його просування і нанесення йому максимальних втрат перед позицією відділення або на флангах установлюються малопомітні перешкоди. Потім запитує одного-двох солдатів, де найбільш доцільно встановити МПП. У випадку неправильної відповіді командир відділення сам показує місце їхньої установки.

Перш ніж приступити до практичної роботи, командир відділення викликає двох солдатів і з їх допомогою показує підлеглим порядок підготовки і розгортання пакета дротової сітки, потім розбиває відділення на групи, по три людини в кожній, видає кожній групі по одному пакету дротової сітки і дає команду на їх установку в зазначеному місці. Ті, кого навчають, приступають до роботи, а командир відділення стежить за їхніми діями, звертаючи особливу увагу на правильне розгортання пакета, підготовку його до встановлення, недопущення сплутування дротової сітки, правильне кріплення сітки до землі і між собою, а також на її маскування.

Після відпрацювання всіх елементів першого навчального питання командир відділення шикує особовий склад, робить короткий розбір і повідомляє друге навчальне питання.

Друге навчальне питання. Дії відділення при нанесенні противником ядерного удару та під час вогневої підготовки.

Питання відпрацьовується за двома елементами: дії відділення при нанесенні противником ядерного удару; дії відділення під час вогневої підготовки противника.

Приступаючи до відпрацювання першого елемента, командир відділення пояснює солдатам, що противник перед переходом у наступ може завдати ядерного удару по наших військах, тому кожен солдат повинен уміти діяти в цих умовах. Щоб уникнути ураження при спалаху ядерного вибуху, слід швидко зайняти найближче укриття (щілина, перекрита ділянка траншея, бліндаж і т.п.), а при його відсутності лягти на дно траншеї (окопу) головою в бік, протилежний вибуху, лицем вниз.

Потім, подаючи команди «Спалах праворуч», «Спалах ліворуч», командир відділення особисто показує солдатам, як потрібно діяти залежно від того, де відбувся спалах ядерного вибуху і яке укриття є поруч. Після проходження ударної хвилі (10-15 с) командир відділення залишає укриття й займає вогневу позицію в готовності до відбиття наступу противника.

Тренування командир відділення проводить спочатку в повільному темпі, подаючи команди голосом. Особливу увагу звертає на правильність дій тих, кого навчають. Потім ускладнює тренування, позначаючи спалах ядерного вибуху сигнальним набоем червоного вогню, а проходження ударної хвилі – вибухпакетом, і вимагає, щоб солдати самостійно виявляли «спалах» і правильно визначали його положення щодо позиції відділення. Одночасно він контролює правильність дій спостерігачів.

У ході тренування командир відділення вказує на допущені помилки, домагається, щоб ті, кого навчають, діяли швидко й злагоджено, звертаючи особливу увагу на те, щоб солдати не залишали зброю та боєприпаси на позиції, а забирали їх в укриття або ховали під собою, а також швидко займали свої місця на позиції відділення після проходження ударної хвилі в готовності до відбиття наступу противника.

Командир відділення завершує тренування відпрацюванням нормативу по ЗЗМУ № 6 і переходить до відпрацювання другого елемента – дії відділення під час вогневої підготовки противника.

Він пояснює, що з початком вогневої підготовки противника всі солдати відділення, крім спостерігача, повинні за його командою перейти в наявні на позиції відділення укриття (бліндаж, щілина, перекрита ділянка траншеї) або укритися в окопі (на дні траншеї) у готовності швидко зайняти свої місця для відбиття атаки противника.

Відпрацювання даного елемента командир відділення проводить на обладнаній в інженерному плані ділянці траншеї.

Спочатку командир відділення тренує особовий склад у діях щодо використання як укриття бліндажа, для чого визначає черговість і порядок залишення позиції та заняття кожним солдатом місця в бліндажі. Потренувавши їх у повільному темпі, командир відділення вказує, що вогнева підготовка противника буде позначатися одиночними пострілами холостими набоями, займати місця на позиції солдати повинні за командою спостерігача «Відділення – до бою».

Потім, наказавши тим, кого навчають, зайняти свої місця на позиції відділення, командир відділення позначає пострілами холостих набойів початок вогневої підготовки противника і контролює подальші дії особового складу.

Як тільки солдати укриваються в бліндажі, командир відділення дає сигнал на показ цілі 2 і контролює дії спостерігача.

Виявивши ціль, спостерігач подає команду «Відділення – до бою», по якій солдати вибігають із бліндажа і займають свої місця в траншеї.

У такій же послідовності, міняючи спостерігачів, командир відділення тренує солдат при використанні ними перекритої ділянки траншеї, укритті їх на дні окопу (траншеї), вимагаючи чітких і злагоджених дій і звертаючи увагу на те, щоб при зайнятті укриттів солдати не забували ставити зброю на запобіжник.

Закінчивши тренування за другим елементом, командир відділення відпрацьовує навчальне питання в цілому.

Завершивши відпрацювання другого питання, командир відділення шикуює відділення, робить розбір і приступає до відпрацювання наступного питання.

Третє навчальне питання. Знищення атакуючих танків, броньованих машин і піхоти противника. Зміна позиції.

Навчальне питання відпрацьовується за двома елементами: знищення атакуючих танків, бронемашин та піхоти противника і зміна позиції.

Приступаючи до відпрацювання першого елемента, командир відділення нагадує солдатам порядок знищення атакуючих танків, бронемашин і піхоти противника і повідомляє: «Противник, форсувавши р. Сить, розгортається в бойовий порядок». Потім дає сигнал на показ цілі 3, заслуховує доповідь спостерігача про виявлення цілі і ставить завдання навіднику-оператору на її знищення: «Навіднику-оператору, ор. 3, ближче 50, броньовані машини противника – знищити».

Перевіривши, чи правильно навідник-оператор визначив відстань до цілі, вид зброї (ПТКР або гармата), яким буде вражати ціль, приціл і вид боєприпасів (при стрільбі з гармати), і проконтролювавши, скільки йому

потрібно було для цього часу, командир відділення вказує на допущені помилки, вимагає їх усунення та продовжує нарощувати обстановку. Для цього він наказує показати ціль 4, заслуховує доповідь спостерігача і ставить завдання: «Ор. 1, вліво 30, далі 100 – танк, броньована машина і піхота противника. Навіднику-оператору – танк, гранатометнику – броньована машина, кулеметнику – піхота, знищити».

Заслухавши рішення солдатів на знищення зазначеного противника і перевіривши за допомогою ортоскопів наведення зброї і установку прицілів у гранатометника і кулеметника, командир відділення вказує їм на допущені помилки, вимагає їх усунення та для перевірки наказує показати на іншій ділянці ціль 5.

Для навчання вибору і самостійному знищенню цілей та установки прицільних приладів залежно від відстаней до цілей і напрямку їх руху командир відділення наказує показати цілі 6 і 7. Проходячи по позиції відділення, він заслуховує доповіді підлеглих про виявлені ними цілі, перевіряє правильність визначення відстаней до них, відповідність установок прицільних приладів обраним для поразки цілям, на місці вказує кожному солдату, які ним допущені помилки і як їх усунути.

Для відпрацювання відділенням ведення зосередженого вогню по піхоті противника командир відділення подає команду «Відділення, зосередженим, по ділянці №2 – вогонь» і контролює наведення зброї для ведення вогню, потім наказує підняти ціль 8 на цій ділянці і говорить, хто з солдатів неправильно діяв та готувався для ведення вогню по інших ділянках, а також пояснює, до чого це могло б привести в бойовій обстановці.

Для навчання знищенню танків, броньованих машин і піхоти противника, що прорвалися до переднього краю, командир відділення подає команду

«Підготувати гранати», наказує показати цілі 9 і 10, командує: «Гранатами вогонь» – і тренує солдат у киданні протитанкових гранат, звертаючи увагу на те, щоб ті, кого навчають, докидали гранати та прагнули влучити в найбільш уразливі місця танка або БТР (траки, борти, трансмісія). При слабкій навченості солдатів командир відділення особисто показує прийоми кидання протитанкової гранати і тренує їх до отримання твердих навичок.

У такій же послідовності командир відділення тренує солдатів у діях із знищення гранатами піхоти противника, для чого наказує показати ціль 11.

З метою закріплення отриманих навичок командир відділення може повторити тренування, міняючи варіанти показу цілей і постійно нарощуючи обстановку, а потім переходить до відпрацювання другого елемента – зміни позиції.

Пояснивши особовому складу, у якій обстановці може проходити зміна позиції і порядок її проведення, командир відділення у ввідній повідомляє: «Противник, обійшовши опорний пункт взводу, прорвався на позиції сусіда праворуч і виходить у фланг і тил нашого взводу. До танкового взводу з піхотою висувається в напрямку вишка, вис. 155,0».

Спочатку тренування в діях щодо зміни позиції проводяться окремо з екіпажем БМП. Поставивши навіднику-оператору завдання на заняття запасної позиції, командир відділення контролює правильність виконання

дій «піший по-машинному» екіпажем БМП щодо залишення основної позиції, умілого використання захисних і маскуючих властивостей місцевості при виході на запасну позицію, швидкого та правильного її заняття. Потім командир відділення подає команду «Відділення, противник з тилу. На рубіж тригопункт, вирва в ході сполучення, праворуч і ліворуч по одному, короткими перебіжками – вперед». З початком виходу відділення на запасну позицію командир відділення наказує показати ціль 12 і перевіряє правильність дій солдатів при виконанні перебіжок: використання складок місцевості та укриттів, взаємне прикриття вогнем, поєднання вогню й руху. По завершенні зміни позиції командир відділення вказує, які допущені помилки і як їх усунути, дає нову ввідну про противника, наказує підняти ціль 8 і проводить тренування в зміні позиції у зворотному напрямку, звертаючи увагу на усунення виявлених недоліків, забезпечення кулеметником і гранатометником своїм вогнем зміни позиції БМП, чіткість і злагодженість дій особового складу.

Завершивши відпрацювання зміни позиції, командир відділення відпрацьовує навчальне питання в цілому, потім робить розбір дій особового складу відділення щодо третього навчального питання і відносно заняття в цілому, доповідає командирі взводу про результати проведеного заняття і оцінки, які отримані підлеглими на занятті.

Питання для самоконтролю:

1. По яких елементах відпрацьовується заняття відділенням позиції?
2. Яким вимогам повинна відповідати позиція відділення в обороні?
3. Які роботи необхідно провести на ТСЗ щодо інженерного обладнання позицій?
4. Методика тренування на ТСЗ дій відділення під час вогневої підготовки.
5. Яким чином керівник заняття перевіряє правильність установки прицілів?
6. В якій послідовності відпрацьовуються питання знищення броньованих цілей і піхоти противника?

Приклад 5. Тактико-стройове заняття вдень

Тема: Відділення в похідній охороні

Заняття: Дії дозорного відділення на маршруті руху

Навчальні цілі:

1. Навчити особовий склад правильним і злагодженим діям при виконанні завдань дозорного відділення.

2. Формувати в особового складу спритність, ініціативу, високі фізичні і морально-психологічні якості.

Навчальні питання:

1. Побудова похідного порядку дозорного відділення.

2. Дії дозорного відділення при огляді місцевості і місцевих предметів.

3. Дії відділення при зустрічі з противником. Доповіді про результати спостереження та обстановку.

Час: 3 години.

Література: Бойовий статут Сухопутних військ, ч. III с. 102-108.

Заняття проводиться «піший по-машинному» по замкнутому маршруту руху на ділянці місцевості, що перебуває поблизу розташування частини, з використанням елементів тактичного навчального поля для підготовки невеликих підрозділів і починається безпосередньо в розташуванні частини.

Перше навчальне питання. Побудова похідного порядку дозорного відділення.

Заняття починається з шикування відділення та перевірки знання особовим складом теоретичних положень, для чого командир відділення задає двом-трьом підлеглим кілька питань, наприклад: з якою метою висилається дозорне відділення; як підтримується зв'язок з дозорним відділенням; як діє дозорне відділення при раптовій зустрічі з противником тощо.

Командир відділення коротко пояснює, що відділення в похідній охороні діє на БМП (БТР) або в пішому порядку. При діях на БМП огляд місцевості і місцевих предметів здійснюється спостереженням із БМП, що переміщається стрибками від укриття до укриття, а для огляду окремих предметів висилаються дозорні.

При діях у пішому порядку від відділення для ведення розвідки висилаються вперед по маршруту руху дозорні на відстань, що забезпечує спостереження за ними та підтримку їх вогнем. Для огляду місцевих предметів, що перебувають осторонь від маршруту, як при діях на БМП, так і в пішому порядку, висилається додаткова пара дозорних, один з яких призначається старшим.

Потім командир відділення шикує особовий склад у колону по одному, у голові колони ставить навідника-оператора з механіком-водієм, проводить бойовий розрахунок на дії при зустрічі з противником, призначає одну дозорну пару для проходження маршрутом руху, другу – для огляду місцевих предметів осторонь від маршруту, спостерігачів ліворуч, праворуч маршруту та у тил, для прийому сигналів командира головної похідної застави та дозорних, а також для спостереження за повітряним противником.

Нагадавши сигнали управління згідно Стройового статуту та установивши додаткові на випадок зустрічі з противником, командир відділення подає дозорній парі команду на рух уперед, потім зупиняє її на віддаленні, яке забезпечує спостереження за нею та підтримку її вогнем, і пояснює підлеглим, що в такій побудові похідного порядку дозорне відділення виконує завдання похідної охорони.

З початком руху дозорного відділення командир відділення по черзі тренує солдат у виконанні дій як дозорних, навчає їх діяти на віддаленні зорового зв'язку з відділенням і по сигналах управління. Переконавшись, що підлеглі зрозуміли побудову похідного порядку дозорного відділення, командир відділення зупиняє відділення, викликає до себе дозорних, робить розбір і приступає до відпрацювання другого навчального питання.

Друге навчальне питання. Дії дозорного відділення при огляді місцевості та місцевих предметів (рис.2.8).

Навчальне питання відпрацьовується за наступними елементами: огляд яру; огляд моста; огляд тіснин і вузьких проходів; огляд лісу; огляд населеного пункту.

Пояснивши підлеглим порядок відпрацювання навчального питання, командир відділення вводить їх у тактичну обстановку постановки завдання на дії в дозорі:

«Противник дрібними групами відходить у напрямку Рижово, В. Дерновка, одночасно висуває з глибини резерви.

1 мв – головна похідна застава, висувається по маршруту Рижово, вис. 255,0 м. Дерновка із завданням виключити раптовий напад противника на колону, що охороняється, забезпечити їй вигідні умови для вступу в бій і не допустити проникнення до неї наземної розвідки противника.

Наше відділення – дозорне, має завдання висуватися по маршруту застави, шляхом огляду місцевості вчасно виявити противника, встановити характер його дій і не допустити раптового нападу на головну похідну заставу.

Дозорні – рядові Іваненко і Петренко, старший рядовий Іваненко. Рухатися зазначеним маршрутом на віддалі зорового зв'язку з відділенням. Про все помічене доповідати мені сигналами та голосом. Відділенню рухатися в колоні по одному за дозорними. Старшому солдату Захаренку вести спостереження праворуч і за повітрям, рядовому Васюченко – ліворуч та в тилу. Усім бути готовими до відкриття вогню

за мою команду. Сигнали – статутні. Мій заступник – старший солдат Захаренко».

Ввівши підлеглих у тактичну обстановку і поставивши завдання на дії в складі дозорного відділення, командир відділення дає команду дозорним почати рух.

З підходом до чагарника біля дороги (південніше яру) командир відділення зупиняє відділення, викликає сигналом дозорних до себе, вказує порядок огляду яру і пояснює, що при огляді глибоких ярів і балок відділення рухається по краю яру (балки), не заходячи в нього, а дозорні рухаються по його дну на одному рівні з відділенням. Якщо оглянути весь яр (балку) не можливо, оглядаються ті його ділянки, де противник може організувати розвідку спостереженням і засідку. Особливу увагу необхідно звернути на входи в яр (балку) і виходи з нього.

Уточнивши завдання дозорній парі, що слідує маршрутом руху дозорного відділення, на вихід і заняття позиції на зах. схилах висоти 153,2 для спостереження за противником і прикриття вогнем дій відділення при огляді яру, командир відділення ставить завдання відділенню на огляд яру: «Рядові Рузь і Юрченко – дозорні. Старший – Рузь. Рухатися дорогою до каменів, потім – по дну яру. Оглянути яр, звернути особливу увагу на його південні схили. Екіпажу висунутися і зайняти вогневу позицію біля входу в яр у готовності підтримати вогнем дії дозорних і відділення. Відділенню рухатися південною стороною яру в готовності підтримати дії дозорних».

Поставивши завдання, командир відділення дає команду «Дозорні вперед». У ході висування відділення для огляду яру він контролює дії дозорних, звертає увагу на скритність і стрімкість дій, уміле поєднання руху й ведення спостереження в готовності прикрити один одного вогнем, правильний вибір і заняття позиції на вис. 153,2 першою парою дозорних й екіпажем БМП біля входу в яр.

При неправильному використанні рельєфу місцевості та місцевих предметів командир відділення зупиняє відділення, викликає до себе підлеглих, вказує, які ними допущені помилки і як їх усунути.

Оглянувши південну відрог яру, командир відділення змінює дозорних, уточнює новій парі завдання та продовжує відпрацювання дій щодо огляду північної відрогі й схилів яру в напрямку до дороги, вимагаючи спритних та погоджених дій підлеглих.

Вийшовши до дороги, командир відділення шикуює підлеглих, проводить короткий розбір їхніх дій з огляду яру та приступає до навчання огляду мосту.

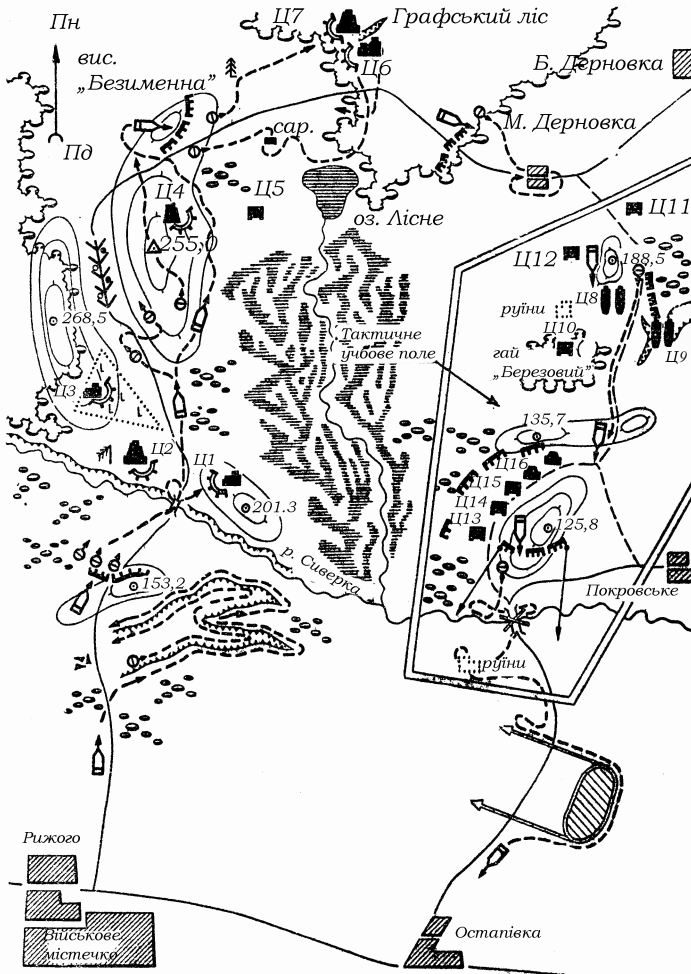

Рис.2.8. Відділення в похідній охороні

При порушенні дозорними і екіпажем БМП скритності руху, він повідомляє солдатам, що попереду маршрутом проходження дозорного відділення в 150 м за вис. 153,2 є міст через р. Сіверка, який має бути оглянутий, і пояснює, що при огляді мосту дозорні скритно, під прикриттям вогню відділення та БМП висуваються до нього, з'ясовують чи не підготовлений він до вибуху і чи не прикривається вогнем з вигідних позицій.

Потім командир відділення пропонує підлеглим доповісти, де зайняти позицію відділенню і БМП із прикриття дій дозорних. Заслухавши та обговоривши їхні думки, командир відділення ставить завдання:

«Дозорні – старший солдат Захаренко і рядовий Петренко. Старший – старший солдат Захаренко. Висунутися маршрутом вис. 153,2, міст, вис. 201,3. Оглянути міст і вис. 201,3, про стан мосту та про все помічене доповісти мені сигналами і голосом. Решті особового складу висунутися на півн. схили вис. 153,2, зайняти позицію в готовності підтримати дії дозорних вогнем. Вогнева позиція БМП на зах. схилах вис. 153,2 біля чагарника ліворуч від дороги».

Установивши сигнал початку дій, командир відділення висувається на вис. 153,2, подає сигнал і контролює дії підлеглих. З виходом відділення на зазначену позицію командир відділення розбиває особовий склад на пари для дій як дозорних, визначає черговість їх дій з огляду мосту із наступним заняттям позиції на вис. 201,3, потім висувається на міст, встановлює в скритному місці під мостом табличку з написом «Міст замінований» і, подавши встановлений сигнал, приступає до тренування.

У ході висування дозорних до мосту командир відділення наказує показати по черзі цілі 1 і 2 і контролює дії дозорних, звертаючи особливу увагу на правильний вибір підлеглими, маршруту руху, уміле поєднання ними руху та ведення спостереження, а також прикриття дій дозорних вогнем відділення і один одного. Після виявлення якою-небудь парою дозорних таблички з написом «Міст замінований» командир відділення встановлює її в іншому місці.

При одержанні від дозорних або особового складу відділення доповідей про виявлення противника (цілей 1 і 2) командир відділення ставить завдання відділенню знищити виявлені цілі. Якщо ж цілі не виявлені, він вказує підлеглим, до яких наслідків це могло б привести в реальній бойовій обстановці, і оцінює дії тих, кого навчають, як незадовільні.

Пропустивши по черзі всіх, командир відділення викликає до себе на міст підлеглих, розбирає дії кожної пари і відділення в цілому, вказує, які були допущені помилки загальні і часткові і як їх усунути, потім уточнює обстановку і проводить тренування в русі у зворотному напрямку з вис. 201,3 на вис. 153,2.

Домігшись правильних і погоджених дій відділення при огляді мосту, командир відділення робить розбір і приступає до відпрацювання дій дозорного відділення при огляді тіснин і вузьких проходів.

Попередньо він пояснює, що при проходженні тіснин і вузьких проходів особливо уважно оглядаються входи; маршрут перевіряється на наявність мінних полів і замінованих завалів, ділянок місцевості, підготовлених до руйнування тощо. При неможливості їх подолання шукають шляхи обходу.

Відпрацювання дій дозорного відділення при огляді тіснин і вузьких проходів командир відділення починає з рубезу вис. 201,3, повалене дерево. Замінивши в парах дозорних, які діяли при огляді мосту, старших і визначивши черговість їхніх дій, командир відділення висувається на півд. схили вис. 233,0, виставляє біля входу у виїмку покажчик з написом «Замінований завал» і подає сигнал на початок тренування.

У ході висування дозорних він наказує показати ціль №3 і контролює дії дозорних, екіпажу БМП і відділення в тій же послідовності, що і при огляді мосту.

З виходом дозорних до виїмки, де виставлений покажчик з написом «Замінований завал», старший дозорний доповідає командирі відділення про результати огляду маршруту і за його вказівкою спостерігає за діями наступних пар дозорних. Командир відділення, контролюючи дії дозорних, вказує підлеглим, що перебувають поряд, на позитивні сторони і недоліки в діях пар дозорних. З виходом усього відділення на півд. схили вис. 255,0 командир відділення висилає дозорних маршрутом, що проходить гребенем вис. 255,0, і ставить екіпажу БМП завдання на пошук обходу мінованого завалу по сх. схилах вис. 255,0, його позначення і вихід на маршрут головної похідної застави. Відділення слідує за екіпажем у колоні по одному. Командир відділення оцінює дії навідника-оператора та механіка-водія щодо вмілого вибору маршруту руху, грамотного використання рельєфу місцевості та укриттів, контролює правильність позначення маршруту призначеними солдатами та дії спостерігачів, для чого наказує показати цілі №4 і 5.

З виходом на маршрут півн. вис. 255,0 командир відділення робить розбір дій особового складу з огляду вузьких проходів й обходу замінаного завалу і приступає до відпрацювання дій дозорного відділення при огляді лісу.

Попередньо командир відділення нагадує підлеглим, що розвідка лісу починається здалеку з огляду узлісся. Про наявність противника в лісі свідчать наступні ознаки: часті злети і крики птахів, коливання дерев при безвітряній погоді, зламані гілки дерев, дим і вогонь, блиск скла і металевих частин машин і бойової техніки, хмарки синього диму над лісом, шум працюючих двигунів машин тощо. Перш ніж дозорне відділення ввійде в ліс, узлісся лісу та найближча його глибина повинні бути оглянуті дозорними. У лісі дозорне відділення, рухаючись вздовж дороги, просіки, стежки, особливо уважно оглядає густі зарості, входи і виходи з ярів.

Розгорнувши відділення до бою на рубезі чагарник, сарай, вис. Безіменна, командир відділення наказує показати цілі №6 і 7. Заслухавши доповідь про виявлення противника, командир відділення ставить завдання на його знищення. Потім уточнює склад дозорних пар, черговість їхніх дій і ставить завдання відділенню:

«Дозорні – рядові Петренко та Іваненко, старший – рядовий Петренко. Висунутися до лісу маршрутом чагарник, сарай, оз. Лісове. Оглянути сарай і ліс на глибину до 100 м на ділянці оз. Лісове, яр. Про все помічене доповідати мені сигналами і голосом. Решті особового складу з займаних позицій спостерігати за діями дозорних у готовності підтримати їх вогнем».

Дозорні, використовуючи складки місцевості, потай висуваються до сарая, оглядають його і подають сигнал «Противник не виявлений», у

такому ж порядку висуваються до лісу і приступають до його огляду. Старший дозорний слідує короткими перебіжками від укриття до укриття узліссям, спостерігаючи за діями дозорного, що просувається лісом, і сигналами командира відділення. Оглянувши ліс на зазначеній ділянці, старший дозорний виходить на дорогу і подає сигнал «Шлях вільний».

Командир відділення спостерігає за діями дозорних і вказує на позитивні сторони і недоліки в їх діях особовому складу, що перебуває поруч з ним. Потім дає сигнал першій парі дозорних залишатися на місці та у такому ж порядку відпрацьовує дії з другою парою дозорних, переміщається до лісу, подає сигнал на дії чергової пари дозорних і коментує їх дії решті підлеглих, що перебувають поряд.

Завершивши тренування, командир відділення виводить особовий склад у вихідне положення, проводить короткий розбір і приступає до відпрацювання дій з огляду лісу дозорним відділенням. Для цього він призначає дозорними солдат, які діяли найбільш слабо, ставить завдання відділенню в раніше зазначеному порядку, уточнює маршрут дії дозорним (чагарник, окреме дерево, яр) і приступає до тренування.

Завершивши відпрацювання дій дозорного відділення при огляді лісу, командир відділення приступає до навчання підлеглих діям при огляді населеного пункту.

Для цього він виводить відділення на сх. окраїну Графського лісу і пояснює, що огляд населеного пункту, так само як і лісу, починається здалеку, особлива увага звертається на окраїну населеного пункту, його окремі будівлі, дахи, горища і вікна житлових будинків й інших господарських будівель, звідки противник може вести спостереження. Якщо здалеку наявність противника не виявлено, дозорні приступають до безпосереднього огляду населеного пункту, просуваючись дворами, садами і городами.

Відпрацювання дій з огляду населеного пункту командир відділення проводить у такій же методичній послідовності як і при огляді лісу.

Завершивши відпрацювання другого навчального питання, командир відділення проводить короткий розбір і приступає до відпрацювання третього навчального питання.

Третє навчальне питання: дії відділення при зустрічі з противником. Доповіді про результати спостереження й обстановки.

Навчальне питання відпрацьовується за наступними елементами: дії дозорного відділення при зустрічі з невеликими групами противника; дії дозорного відділення при зустрічі з переважаючим за силою противником.

Приступаючи до відпрацювання першого елемента, командир відділення пояснює, що невеликі групи противника дозорне відділення, як правило, знищує, а топографічні карти й інші документи захоплює та продовжує виконувати поставлене завдання. Потім доводить підлеглим тактичну обстановку шляхом постановки завдання:

противник висуває резерви в напрямку Остапівка, М. Дернівка. Зустріч із похідною охороною його можлива на рубежі р. Сіверка.

1 мв – головна похідна застава, висувається маршрутом М. Дернівка, вис. 135,7, Остапівка із завданням виключити раптовий напад противника на колону, що охороняється, забезпечити їй вигідні умови для вступу в бій і не допустити проникнення до неї наземної розвідки противника.

Наше відділення – дозорне, має завдання висуватися маршрутом застави, шляхом огляду місцевості вчасно виявити противника, встановити характер його дій і не допустити раптового нападу на головну похідну заставу.

Дозорні – рядові Юрченко і Рузь, старший – рядовий Юрченко. Рухатися зазначеним маршрутом на віддалі зорового зв'язку з відділенням. Про все помічене доповідати мені сигналами і голосом.

Відділенню рухатися в колоні по одному за дозорними. Рядовому Іваненку спостерігати за повітрям і праворуч, рядовому Петрову – ліворуч і за тилом. Усім бути в готовності до відкриття вогню за моєю командою. Сигнали – статутні. Мій заступник – старший солдат Захаренко.

Подавши команду дозорним на початок руху, командир відділення приступає до тренування. З виходом дозорних до вис. 188,5 він показує цілі №8 і 10 і контролює дії дозорних. Якщо цілі дозорними не виявлені, командир відділення викликає їх до себе, вказує на допущені помилки, призначає нових дозорних і продовжує тренування. З підходом дозорних до яру він показує цілі № 9 і 10. Дозорні, виявивши цілі, укриваються в чагарнику і доповідають командирю відділення встановленим сигналом про противника.

Командир відділення ставить завдання екіпажу БМП зайняти вогневу позицію біля дороги на зах. схилах вис. 188,5, відділенню висунутися чагарником у напрямку яру до дозорних і вогнем із всіх видів зброї знищити виявленого противника. У ході виконання підлеглими поставленого завдання командир відділення періодично показує цілі №9 і 10, перевіряє скритність виходу екіпажа БМП на вогневу позицію і відділення до дозорних, правильний вибір вогневої позиції екіпажем БМП та кожним солдатом, чи забезпечують обрані позиції спостереження за противником і маскування. Потім дає команду на поновлення дій дозорного відділення. З виходом дозорних у гай «Березовий» зупиняє їх, висувається з відділенням у гай і робить розбір дій особового складу при зустрічі з дрібною групою противника, у ході якого вказує, які допущені помилки і як їх усунути.

Змінивши дозорних і уточнивши завдання, командир відділення в такому ж порядку проводить тренування в русі у зворотному напрямку, від гаю «Березовий» до М. Дернівка, наказуючи показати цілі № 8, 9, 11 і 12 у різній послідовності.

Домігшись правильних і злагоджених дій підлеглих при зустрічі з дрібними групами противника, командир відділення переходить до відпрацювання наступного елемента дії дозорного відділення при зустрічі з переважаючим за силою противником.

Він пояснює підлеглим, що при зустрічі з переважаючим за силою противником дозорне відділення діє залежно від обстановки: або раптовим вогнем з вигідної позиції та рішучою атакою знищує його, або, якщо самотужки не в змозі знищити противника, завзято втримує займану позицію та забезпечує розгортання та вступ у бій головної похідної застави й колони, що охороняється.

З підходом дозорного відділення до вис. 135,7 командир відділення повідомляє: «У напрямку Остапівка, М. Дернівка висувається до мотопіхотного взводу противника, посиленого танком. Підхід його до мосту через р. Сіверка можливий через 20-30 хв.»

Зупинивши дозорних біля вис. 135,7, командир відділення висувається з особовим складом на цю висоту і, вказавши, звідки повинен з'явитися противник, заслуховує думки підлеглих, як краще розгромити противника. Обговоривши пропозиції підлеглих, командир відділення проводить бойовий розрахунок, розгортає відділення в бойовий порядок і наказує зайняти позицію на півд. схилах вис. 135,7 на ділянці чагарник, перехрестя доріг. Групі в складі старшого стрільця, гранатометника і його помічника ставить завдання висунутися до повороту дороги та зайняти позицію в чагарнику. Потім установлює порядок нанесення ураження противнику, сигнали відкриття вогню, переходу в атаку тощо.

Поза тактичною обстановкою ті, кого навчають, висуваються на зазначений рубіж і вибирають вогневі позиції, використовуючи складки місцевості та природні укриття. Командир відділення оглядає позиції, зайняті солдатами, викликає всіх до себе і, вказуючи на допущені помилки, знову тренує їх у діях із заняття позиції, домігшись від підлеглих правильних дій, командир відділення наказує показати ціль 13. Одержавши від тих, кого навчають, доповідь про висування противника, він наказує показати цілі 14-16, подає сигнал на відкриття вогню та контролює своєчасність відкриття вогню та дотримання при цьому зазначеного порядку. Потім, викликає до себе тих, хто допустив помилки, робить розбір їхніх дій і продовжує тренування. Переконавшись, що всі навчилися завдавати вогневого ураження противнику, командир відділення подає сигнал переходу в атаку і контролює одночасність переходу в атаку, злагодженість у діях підлеглих, стрімкість атаки.

З виходом відділення на дорогу на ділянці вигин дороги, розвилка доріг командир шикуює своє відділення, вказує на допущені помилки і продовжує тренування до отримання солдатами твердих навичок у діях по завершенню розгрому противника стрімкою атакою.

Потім командир відділення повідомляє: «Противник силами до мотопіхотної роти з танковим взводом висувається в напрямку Остапівка, М. Дєрнівка. Підхід його до р. Сівєрка можливий через 30-40 хв.».

Висунувши відділення на вис. 125,8, командир відділення ставить підлеглим завдання на заняття оборони по півд. схилах вис. 125,8 і відпрацьовує дії дозорного відділення при зустрічі з переважаючим за силою противником шляхом завзятого утримання займаної позиції. У ході цього тренування відпрацьовуються заняття позиції, самообкопування, організація системи вогню, спостереження тощо. Тренування проводиться в такій же методичній послідовності, що і при навчанні особового складу відділення переходу до оборони поза зіткненням із противником.

Завершивши відпрацювання третього навчального питання, командир відділення робить розбір дій підлеглих, підбиває загальний підсумок заняття та доповідає командирі взводу про результати заняття.

При слідуванні в розташування частини командир відділення тренує особовий склад в удосконаленні отриманих ними навичок у діях в складі дозорного відділення, відпрацьовуючи на фоні тактичної обстановки дії щодо відшукування обходу зруйнованого мосту і ділянки зараженої місцевості, огляду руйн та інших місцевих предметів.

Питання для самоконтролю:

1. З якою метою висувається дозорне відділення?
2. Методика відпрацювання дій відділення при огляді місцевості і місцевих предметів.
3. Методика тренування дій дозорного відділення при зустрічі з противником.

Приклад 6. Тактико-стройове заняття вдень

Тема: Взвод у наступі

Заняття: Наступ на противника, що обороняється, з ходу

Навчальні цілі:

1. Тренувати командирів відділень в управлінні відділеннями при наступі на противника, що обороняється, з ходу.

2. Домогтися злагоджених дій взводу при висуванні і розгортанні в бойовий порядок, подоланні загороджень, ураженні противника вогнем з ходу; умілого поєднання вогню й руху.

3. Розвивати в командирів відділень і солдат ініціативу, творчість та спритність при виконанні різних завдань у наступі.

Навчальні питання:

1. Висування до рубежу переходу в атаку на БМП, розгортання в бойовий порядок (Н-Т-19).

2. Спішування з БМП і розгортання в цеп (Н-Т-16).

3. Рух в атаку: ураження противника вогнем на ходу, подолання мінно-вибухових загороджень, зближення з противником і закидання його гранатами.

Час: 3 години.

Література: Бойовий статут Сухопутних військ, ч. III, с.69-80; 135-138. Збірник нормативів бойової підготовки Сухопутних військ, вид. 2002р., с. 16-17.

Заняття проводиться на матеріальній частині.

З прибуттям у район занять командир взводу шикує взвод, повідомляє тему, навчальні цілі та порядок проведення заняття.

Перше навчальне питання. Висування до рубежу переходу в атаку на БМП, розгортання в бойовий порядок (Н-Т-19) (рис.2.9).

Навчальне питання відпрацьовується по наступних елементах: висування до рубежу переходу в атаку на БМП; розгортання в бойовий порядок.

Відпрацьовування навчального питання починається з рубежу розгортання у взводні колони, тобто з району віддаленого від переднього краю противника на 2-3 км. Приступаючи до відпрацювання першого елемента – висування до рубежу переходу в атаку на БМП, командир взводу пояснює, що в ході висування до рубежу переходу в атаку в кожній БМП організується й ведеться кругове спостереження. У випадку нанесення противником ядерного удару, застосування хімічної і бактеріологічної (біологічної) зброї, а також при нанесенні масованих вогневих ударів під час висування до рубежу переходу в атаку взвод збільшує швидкість, а при застосуванні противником ЗМУ одягає протигази, швидко виходить з району зараження і продовжує виконувати поставлене завдання.

При застосуванні противником запальної зброї взвод швидко виходить із району пожежі, гасить вогонь на бойовій техніці і продовжує виконувати поставлене завдання.

Потім командир взводу доводить підлеглим тактичну обстановку і ставить завдання: «До півтора мотопіхотного відділення противника обороняються на півд. схилах вис. 125,0, намагаючись затримати наш наступ.

1 мв наступає в напрямку урочище «Дубівка», гай «Березовий», цвинтар, знищує живу силу та вогневі засоби противника на вис. 125,0 і оволодіває нею. Рубіж переходу в атаку – просіка в лісі «Грибний», піщаний кар'єр».

Давши командирам відділень час на уточнення бойових розрахунків і постановку завдань особовому складу, командир взводу подає команду (сигнал) «До машин», потім «По місцях» і відпрацьовує посадку особового складу в БМП на місці (Н-Т-13) у складі взводу. Якщо взвод не вклався в нормативний час або були допущені помилки в діях особового складу, командир взводу подає команду (сигнал) «До машин» і

відпрацьовує висадження особового складу з БМП на місці (Н-Т-14).

Домігшись чітких і злагоджених дій взводу при посадці особового складу в БМП на місці, командир взводу займає місце в БМП 1 мвід, ставить по радіо завдання командирам відділень на організацію спостереження й вказує сигнали позначення дій противника: повітряний напад – голосом «Повітря»; нанесення противником ядерного удару – голосом «Гроза» сигнальний набій червоного вогню; застосування противником хімічної зброї – голосом «Гази» і димова шашка білого диму; застосування противником запальної зброї – димова шашка жовтогогарячого диму; нанесення противником ударів артилерією – два-три вибухи вибухпакетів.

Починаючи тренування в діях взводу при висуванні до рубежу переходу в атаку, командир взводу відпрацьовує одночасний початок руху бойових машин з місця, витримування заданої швидкості руху і дистанцій між машинами, тренує командирів відділень в управлінні бойовими машинами на марші.

З підходом до мосту через яр командир взводу у ввідній вказує: «З боку гаю «Березовий» у напрямку мосту заходять чотири літаки противника», подає командирам відділень сигнал збільшити швидкість і дистанції між машинами і контролює дії взводу.

З підходом до окремого дерева запускає сигнальний набій червоного вогню і засікає час, через який спостерігачі повідомлять про нанесення противником ядерного удару та сповістять про це особовий склад, а також контролює дії особового складу 1 мвід за сигналом «Гроза». Потім зупиняє колону взводу, перевіряє готовність до подальших дій особового складу 2 і 3 мвід, викликає до себе командирів відділень, вказує їм на недоліки в діях за сигналами оповіщення про нанесення противником їм ядерного удару, дає час розібратися з підлеглими допущені помилки і продовжує тренування, зайнявши місце в БМП 2 мвід.

З підходом до гаю «Березовий» командир взводу підпалює димову шашку жовтогогарячого диму і контролює дії спостерігачів. З отриманням доповідей від командирів відділень про застосування противником запальної зброї командир взводу подає команду (сигнал) збільшити

швидкість і дистанції між машинами, а з виходом взводу на півн. узлісся гаю «Березовий» зупиняє взвод, подає команду (сигнал) «Взвод – до машин» і, вишикувавши взвод, повідомляє про окремі спалахи вогню на машині 3 мвід.

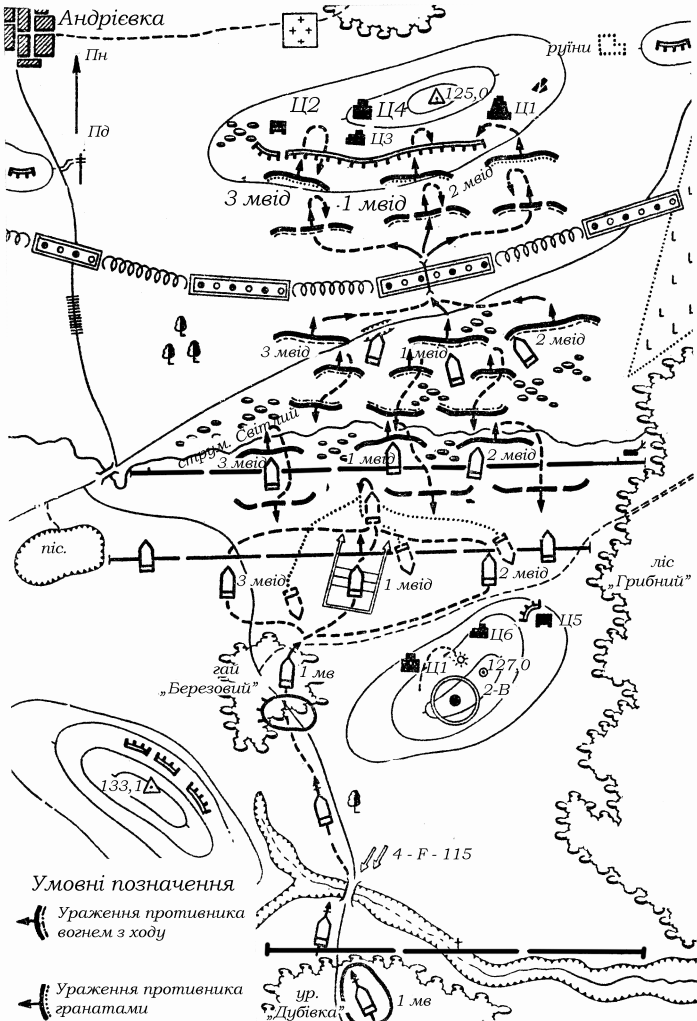

Рис.2.9. Взвод у наступі. Наступ на противника, що обороняється, з ходу

Вказавши порядок ліквідації вогню, командир взводу проводить розрахунок особового складу 3 мвід на гасіння вогню, кидає на броню у

двох-трьох місцях палаючий одяг і показує порядок використання штатних і підручних засобів при гасінні вогню. Потім командир взводу проводить тренування в діях по гасінню вогню з особовим складом 3 мвід. По закінченню тренування вказує на допущені помилки. Після цього дає команду провести розрахунок на гасіння вогню в інших відділеннях і проводить тренування особового складу відділень на бойовій техніці.

З підходом взводу до рубежу атаки командир взводу за допомогою вибухпакетів імітує постановку противником загороджувального вогню, дає команду (сигнал) на збільшення швидкості і контролює дії відділень. Потім зупиняє взвод, шикує особовий склад, вказує на помилки, допущені при відпрацюванні першого елемента, уточнює, що передній край оборони противника проходять по півн. схилах вис. 33,1 і проводить у тій же методичній послідовності тренування у зворотному напрямку.

Завершивши відпрацювання першого елемента навчального питання, командир взводу приступає до відпрацювання другого – розгортання взводу в бойовий порядок (Н-Т-19).

Спочатку він нагадує командирам відділень, що при розгортанні взводу з колони в бойову лінію машина командира взводу продовжує рух у зазначеному напрямку, друга машина висувається праворуч, третя – ліворуч, і, витримуючи рівняння по машині командира взводу, з інтервалом до 100 м між собою всі машини продовжують рух. Взвод з бойової лінії в колону перешиковується в наступному порядку: машина командира взводу продовжує рух у зазначеному напрямку, інші машини в порядку номерів висуваються на напрямок руху машини командира взводу, займають свої місця в колоні та продовжують рух, дотримуючись встановлених дистанцій.

З підходом до рубежу, переходу в атаку командир взводу подає команду «Взвод, у напрямку вис. 125,0 – до бою і відпрацьовує розгортання взводу в бойовий порядок (Н-Т-19) спочатку в повільному темпі, звертаючи увагу на вміле використання командирами відділень і механіками-водіями рельєфу місцевості, правильне дотримування інтервалу і заданого напрямку руху. З виходом взводу на рубіж переходу в атаку командир взводу зупиняє взвод, викликає до себе командирів відділень, ставить їм завдання кроками виміряти відстань між машинами і по виконанню вказує на допущені помилки. Потім дає командирам відділень час розібрати дії механіків-водіїв і командує: «Вперед», потім – «Всі кругом» і «Взвод у напрямку гаю «Березовий» у колону – марш», відпрацьовуючи перешикування в колону (Н-Т-20) у повільному темпі. Перешикувавши взвод у колону, командир взводу відпрацьовує розгортання взводу в бойовий порядок у напрямку вис. 127,0, вимагаючи від підлеглих правильних дій, командир взводу збільшує швидкість руху машин при розгортанні в бойовий порядок і завершує тренування із даного елемента виконанням нормативів з тактичної підготовки №19 і 20.

Завершивши відпрацювання другого елемента навчального питання, командир взводу відпрацьовує навчальне питання в цілому, потім проводить частковий розбір і приступає до відпрацювання другого навчального питання.

Друге навчальне питання. Спішування з БМП і розгортання в цеп (Н-Т-16).

Навчальне питання відпрацьовується за елементами: спішування на місці і розгортання взводу в цеп; спішування в русі і розгортання взводу в цеп.

Пристаюючи до відпрацювання першого елемента – спішування на місці і розгортання в цеп, командир взводу пояснює, що, якщо оборона противника завчасно підготовлена, розвинена в інженерному плані, а діяти потрібно на сильно пересіченій і важкопрохідній для танків і БМП місцевості, атака противника здійснюється в пішому порядку. Рубіж спішування призначається якнайближче до переднього краю оборони противника, зазвичай у місцях, укритих від вогню його кулеметів і протитанкових засобів ближнього бою.

Розгорнувши взвод у бойову лінію на рубежі переходу в атаку, командир взводу вказує: «Рубіж спішування – будинок лісника, міст», дає команду командирам відділень висунутися на зазначений рубіж, зберігаючи інтервали між БМП, і відпрацювати спішування особового складу на місці за загальною командою і розгортання в цеп, при цьому сам контролює дії командира та особового складу 1 мвід, звертаючи увагу на вмиле використання місцевості для зупинки БМП, злагодженість дій особового складу відділення при спішуванні, правильність подачі команд командиром відділення, швидкість і правильність розгортання відділення в цеп.

Після розгортання взводу в цеп командир взводу перевіряє інтервали між солдатами в цепу відділення та між відділеннями, зупиняє взвод, подає команду (сигнал) «До машин», відпрацьовує посадку особового складу в БМП на місці (Н-Т-13) і потім проводить тренування у зворотному напрямку, контролюючи дії 2 мвід тощо.

Домігшись від особового складу взводу правильних і злагоджених дій, командир взводу проводить тренування відповідно до вимог нормативу з тактичної підготовки №14 і приступає до відпрацювання другого елемента.

З підходом до чагарника командир взводу по радіо повідомляє про вихід танків на рубіж будинок лісника, міст і подає команду «Взвод, приготуватися до спішування». Командири відділень дублюють команду і ставлять завдання механікам-водіям кидком висунутися до чагарника. Особовий склад ставить зброю на запобіжник, виймає її з бійниць і готується до спішування.

З виходом БМП на рубіж будинок лісника, міст командир взводу вказує швидкість БМП при спішуванні особового складу і подає команду (сигнал) «До машин». Спочатку дії взводу відпрацьовуються при швидкості БМП 4-5 км/год. Командир взводу контролює по черзі дії кожного відділення, особливу увагу звертаючи на дотримання заходів безпеки (фіксування дверей БМП при відкриванні і взаємній страховці один одного при спішуванні), вміння солдатів прикриватися при спішуванні корпусом БМП, стрімке розгортання в цеп і вихід на свої напрямки. Потім, наказавши екіпажам БМП висунутися до своїх відділень, командир взводу встановлює швидкість руху БМП 4-5 км/год, подає команду (сигнал) «До машин», контролюючи організацію спостереження у відділеннях, і «По місцях». Відпрацювавши посадку особового складу в русі, командир взводу викликає до себе командирів, вказує на допущені помилки і недоліки в діях їхніх підлеглих, дає час зробити розбір з особовим складом у відділеннях, переміщується на бойову машину 3 мвід, подає команди (сигнали)

«Заводь», «Марш», «Усі кругом» і проводить у такій же послідовності тренування в русі в зворотному напрямку.

Перевіривши всі відділення, командир взводу проводить тренування особового складу взводу при швидкості БМП 8-10 км/год в тій же послідовності і завершує відпрацювання другого навчального питання виконанням нормативу з тактичної підготовки №16. Потім командир взводу викликає до себе особовий склад, проводить частковий розбір і переходить до відпрацювання третього навчального питання.

Третє навчальне питання. Рух в атаку: ураження противника вогнем на ходу, подолання мінно-вибухових загороджень, зближення з противником і закидання його гранатами.

Навчальне питання відпрацьовується за наступними елементами: ураження противника вогнем на ходу; подолання мінно-вибухових загороджень; зближення з противником і закидання його гранатами.

Перш ніж приступити до відпрацювання навчального питання, командир взводу роз'ясняє особовому складу, що атака починається з виходом взводу на рубіж переходу в атаку. Об'єктом атаки механізованого взводу зазвичай є противник в окопах або інших фортифікаційних спорудах опорного пункту, а також окремо розташовані на напрямку наступу танки, гармати, кулемети та інші вогневі засоби противника. При атаці в пішому порядку особовий склад взводу діє в цілу безпосередньо за бойовою лінією танків на віддалі, що забезпечує його безпеку від розривів снарядів своєї артилерії (400 м) і підтримку просування танків вогнем стрілецької зброї. БМП у цьому випадку, використовуючи складки місцевості, стрибками від рубежу до рубежу (від укриття до укриття) просуваються за своїми відділеннями на віддалі, що забезпечує надійну підтримку вогнем своєї зброї атакуючих танків і особового складу, а іноді вони можуть діяти і безпосередньо в цілу своїх відділень. Мінне поле особовий склад долає слідом за танками по їхній колії або по проробленому проході.

Потім командир взводу доводить підлеглим тактичну обстановку та ставить завдання відділенням:

«Передній край оборони противника проходить по рубежу руїни, камені, окремих кущ, телеграфний стовп. На півд. схилах вис. 125,0 виявлені вогневі засоби: біля каменів – ручний протитанковий гранатомет, біля окремого куща – БТР. Перед переднім краєм противника по рубежу вигин дороги, 50 м півн. виїмки біля дороги, 30 м півн. насипу по дорозі на Андріївку встановлені мінні поля і загородження. Прохід у мінному полі для взводу праворуч виїмки в напрямку на тригопункт. Взвод має завдання знищити живу силу і вогневі засоби противника на вис. 125,0, надалі наступати в напрямку тригопункт, цвинтар.

1 мвід – знищити живу силу та вогневі засоби в траншеї, 2 мвід – знищити розрахунок РПГ біля каменів, 3 мвід – знищити БТР в окопі, надалі наступати в напрямку тригопункт, цвинтар; направляюче – 1 мвід».

Наказавши командирам відділень вивести особовий склад на свої місця, командир взводу подає команду (сигнал) «Вперед» і приступає до відпрацювання першого елемента (ураження противника вогнем на ходу).

У ході висування до об'єкта атаки командир взводу наказує показати в різній послідовності цілі 1-4 і по черзі контролює дії командирів відділень щодо управління вогнем, навченості особового складу прийомам ведення

вогню на ходу, уміння оцінювати цілі по важливості, своєчасність і правильність переміщення БМП й уміння екіпажів вибрати вигідні позиції для підтримки вогнем дій своїх відділень. З виходом взводу на рубіж дорога, група дерев командир взводу зупиняє взвод, викликає до себе командирів відділень, вказує їм на недоліки при управлінні вогнем відділень, особисто показує, як потрібно ставити завдання на знищення цілей противника і, при необхідності, тренує їх у постановці завдань.

При виявленні характерних недоліків у діях солдатів при веденні вогню на ходу командир взводу шикує взвод і вказує на допущені помилки, наприклад: неправильну підготовку, невикористання ременя, недостатнє використання місцевості тощо. Потім, він особисто показує прийоми ведення вогню на ходу і, при необхідності, проводить тренування, розгорнувши взвод на скорочених інтервалах. При виявленні недоліків у діях екіпажів БМП командир взводу пропонує командирам відділень оцінити дії своїх екіпажів, поправляє їх, робить необхідні доповнення і пояснює, як потрібно було екіпажам діяти за часом і місцем відповідно до дій своїх відділень.

Потім, створивши нову тактичну обстановку, проводить тренування в русі в зворотному напрямку, наказавши показати цілі 5-7 на півн. схилах вис. 327,0.

Домігшись від підлеглих правильних дій, командир взводу переходить до відпрацювання другого елемента – подолання підривних мінно-вибухових загороджень, для чого, зупинивши взвод на рубіжі уздовж дороги перед мінно-вибуховим загородженням, показує, залучаючи одне з відділень, порядок проведення бойового розрахунку у відділенні на подолання мінно-вибухового загородження по проході і перешиківання відділення в колону, прикриття відділення вогнем кулемета і БМП при подоланні загородження та розгортанні відділення в цеп за проходом.

Потім командир взводу тренує всі відділення в повільному темпі, відпрацьовуючи окремо згортання відділень у колону, вихід їх до проході, подолання загородження по проході і розгортання в цеп після його подолання. Переконавшись, що особовий склад усвідомив порядок дій, командир взводу уточнює порядок і черговість подолання загородження БМП і приступає до відпрацювання елемента в цілому, для чого подає команду «Взвод, у прохід, направляючий – 1 мвід – вперед». Контролюючи дії відділень, командир взводу особливу увагу звертає на швидкість перешиківання відділень у колону, стрімкість дій при висуванні та подолання загородження, правильність дій кулеметників в русі по проході та заняття позицій за проходом для прикриття розгортання відділень, правильний вибір позицій БМП перед проходом і дотримання зазначеного порядку подолання ними загородження.

Відпрацьовавши подолання мінно-вибухового загородження по проході в напрямку тригупнукту, командир взводу викликає командирів відділень, вказує, які допущені помилки і як їх усунути, потім дає команду «Противник з тилу» і у такому ж порядку відпрацьовує подолання загородження в русі у зворотному напрямку.

Домігшись правильних і злагоджених дій взводу при подоланні загородження, командир взводу приступає до відпрацювання третього елемента – зближення з противником і закидання його гранатами, для чого

зупиняє взвод в 50 м перед траншеєю, наказує взводу зімкнутися до середини і роз'ясняє, що з виходом взводу до траншеї противника кожен солдат і сержант готує гранати, а наблизившись до траншеї на 25-35 м, за командою «Гранатами вогонь» кидає гранату в траншею і, не очікуючи її вибуху, стрімким кидком долає відстань до траншеї, стрибає в неї в тому місці, де вибухнула граната і завершує знищення вцілілого противника. Потім він виводить одне відділення наперед, розмикає його на 8-12 кроків і показує порядок дій при киданні гранат у траншею.

Наказавши командирам відділень вивести відділення у вихідне положення, командир взводу приступає до тренування, для чого подає команду «Взвод, в атаку – вперед». З наближенням цепу взводу до траншеї на 40-45 м він подає команду «Приготувати гранати», а з підходом до траншеї на 25-35 м – «Гранатами вогонь» і контролює дії взводу, звертаючи увагу на одночасність кидання гранат, влучення їх у траншею, подолання кидком відстані до траншеї і одночасне зістрибування солдатів у неї в місцях падіння гранат.

Потім, наказавши зібрати гранати, командир взводу вказує на недоліки в діях відділень, виводить взвод у вихідне положення і тренує підлеглих до отримання ними твердих навичок в ураженні противника в траншеї гранатами. При необхідності (якщо більшість солдат не докидають гранати до траншеї) командир проводить тренування в киданні гранат у складі відділення з місця – спочатку на відстані 25 м, потім з 30 і 35 м – для чого організовує тренування в наступному порядку: одне відділення за траншеєю збирає гранати, друге відділення кидає гранати, третє – у вихідному положенні, потім відділення міняються місцями по колу.

Закінчивши вивчення питання за елементами, командир взводу відпрацьовує його в цілому, потім проводить розбір заняття і повідомляє оцінки окремо командирам відділень і кожному відділенню.

Питання для самоконтролю:

1. По яких етапах відпрацьовується на ТСЗ висування до рубежу переходу в атаку?
2. Яка методика тренування на ТСЗ руху в атаку?
3. Привести приклад тактичної обстановки для теми ТСЗ: «Наступ взводу з ходу».
4. Привести приклади методичних прийомів, що дозволять ускладнити обстановку на ТСЗ.

Приклад 7. Тактико-стройове заняття вночі

Тема: Взвод в обороні

Заняття: Ведення оборони

Навчальні цілі:

1. Удосконалити підготовку командирів відділень в організації оборони, спостереження і управління відділенням та вогнем в обороні.

2. Навчити особовий склад взводу діяти при нанесенні ядерного удару противником, застосуванні ним запальної та хімічної зброї; подоланні мінно-вибухових загороджень; своєчасному виявленню і знищенню розвідки

противника; знищенню противника перед переднім краєм оборони, при обході опорного пункту і коли він увірвався в опорний пункт.

3. Розвивати в командирів відділень і солдатів ініціативу, творчість і спритність, стійкість і завзятість при веденні оборонного бою.

Навчальні питання:

1. Дії взводу в обороні при нанесенні противником ядерного удару (Н-ЗЗМУ-7), з початком вогневої підготовки і в умовах застосування ним запальної зброї.

2. Знищення розвідки та інших окремих груп противника. Установка груп мін на напрямку загрози.

3. Знищення противника перед переднім краєм оборони, при обході опорного пункту і коли увірвався в опорний пункт.

Час: 4 години.

Література: Бойовий статут Сухопутних військ, ч. III, с. 38-40.

Збірник нормативів бойової підготовки Сухопутних військ., 2002р., с. 90.

Заняття починається засвітла, для того щоб встигнути до наступання темряви відпрацювати питання організації оборони, і проводиться «піший по-машинному» на обладнаній в інженерному плані ділянці тактичного навчального поля для підготовки невеликих підрозділів.

З прибуттям взводу в район занять командир взводу шикує взвод, повідомляє тему, навчальні цілі і порядок проведення заняття.

Перш ніж приступити до відпрацювання навчальних питань, командир взводу доводить тактичну обстановку і ставить завдання на оборону (рис.2.10).

«Ми перебуваємо на вис. 123,5, прямо перед нами ліс «Темний», праворуч – вирубка лісу, ліворуч – дорога Кирилівка – Андріївка, позаду – село Кирилівка.

Орієнтири: перший – руїни, другий – сухе дерево, третій – вис. «Двогорба», четвертий – тригопункт, п'ятий – вижа, шостий – півд.-сх. узлісся гаю «Круглий», сьомий – півд. узлісся лісу «Темний». Противник веде бій з бойовою охороною півн. лісу «Темний», підхід його передових підрозділів можливий через 1,5-2 год.

Рота обороняє опорний пункт вис. 123,5, вис. 118,3, Кирилівка.

Взвод займає опорний пункт у районі чагарник, виїмка, окреме дерево з завданням не допустити прориву противника в напрямку ор. 7, Кирилівка. Смуга вогню: праворуч – чагарник, ор. 5, ліворуч – виїмка, ор. 6. Додатковий сектор обстрілу: праворуч – у напрямку сухого дерева, ліворуч – у напрямку двох дерев, що стоять окремо.

1 мвід зайняти і обороняти позицію на рубежі чагарник, зламане дерево із завданням не допустити прориву противника в напрямку ор. 4, будинок лісника. Смуга вогню: праворуч – чагарник, ор, 5, ліворуч – зламане дерево, перехрестя доріг. Додатковий сектор обстрілу – праворуч у напрямку сухого дерева.

БМП мати основну вогневу позицію в 30 м праворуч від зламаною дерева. Сектори обстрілу: основний – ор. 4, ор. 7, додатковий – у напрямку ор. 5. Запасна вогнева позиція – на сх. схилах вис. 123,5. Сектори обстрілу: основний – сх. узлісся лісу «Грибний», кут вирубки лісу, додатковий – у напрямку будинку лісника.

2 мвід зайняти і обороняти позицію на рубежі зламане дерево, пеньок із завданням не допустити прориву противника в напрямку ор. 1, окреме дерево. Смуга вогню: праворуч – зламане дерево, ор. 4, ліворуч – пеньок, дорога на вис. «Двогорба». Додатковий сектор обстрілу – праворуч, у напрямку чагарника.

БМП мати основну вогневу позицію в ямі, сектори обстрілу: основний – Андріївка, зах. узлісся лісу «Темний», додатковий – у напрямку вис. 85,0. Запасна вогнева позиція – на півд. схилах вис. 123,5, сектори обстрілу: основний – болото, просіка, додатковий – у напрямку будинку лісника.

3 мвід зайняти і обороняти позицію на рубежі пеньок, виїмка з завданням не допустити прориву противника в напрямку ор. 3, Кирилівка. Смуга вогню: праворуч – пеньок, сх. схили вис. «Двогорба», ліворуч – виїмка, ор. 6. Додатковий сектор обстрілу – ліворуч у напрямку двох дерев, що стоять окремо.

БМП мати основну вогневу позицію в 50 м ліворуч від пенька. Сектори обстрілу: основний – ор. 3, ор. 6, додатковий – у напрямку двох дерев, що стоять окремо. Запасна вогнева позиція на півд.-зах. схилах вис. 123,5. Сектори обстрілу: основний – чагарник, камені, додатковий – у напрямку півн. окраїни Кирилівки.

Ділянки зосередженого вогню взводу: ЗВ-1 – ліворуч чагарника, для 1 і 2 мвід; ЗВ-2 – ор. 1, сх. схили вис. «Двогорба». Ділянка зосередженого вогню роти – півд. схили вис. «Двогорба», по ділянці 1 мв вести вогонь 2 і 3 мвід; фланги взводу прикриті вогнем кулеметів.

Освітлення місцевості перед переднім краєм освітлювальними набоями та інфрачервоними прожекторами здійснювати з виходом противника на півд. узлісся лісу «Темний».

Давши командирам відділень час на постановку завдань підлеглим і проконтролювавши їхні дії щодо заняття позицій і організації системи вогню, командир взводу приступає до відпрацювання першого навчального питання.

Перше навчальне питання. Дії взводу в обороні при нанесенні противником ядерного удару (Н-ЗЗМУ-7), з початком вогневої підготовки і в умовах застосування ним запальної зброї.

Навчальне питання відпрацьовується за наступними елементами: дії взводу при нанесенні противником ядерного удару; дії взводу з початком вогневої підготовки противника; дії взводу в умовах застосування противником запальної зброї.

Приставаючи до відпрацювання першого елемента, командир взводу нагадує особовому складу, що в нічних умовах при нанесенні противником ядерного удару небезпеку являє собою не тільки ударна хвиля але і світлове випромінювання. Тому особовий склад повинен не тільки вміти вкриватися, використовуючи траншею, окоп, підбрустверний бліндаж або перекриті ділянки траншеї, але й, враховуючи місце спалаху ядерного вибуху, використовувати для захисту від світлового випромінювання тінь, яку створюють місцеві предмети й споруди.

Потім командир взводу вказує сигнали оповіщення і позначення дій противника: нанесення противником ядерного удару – голосом «Грім» і набоем червоного вогню; проходження ударної хвилі – підрив вибухпакета; радіоактивне зараження – ракета СХТ.

Спочатку командир взводу тренує особовий склад, вказуючи: «Спалах праворуч (ліворуч, позаду, попереду)» і вимагає, щоб особовий склад відділень швидко реагував на сигнал і вкривався на позиції відділення, використовуючи правильно окоп, траншею та наявні поруч укриття. Для контролю за діями підлеглих командир взводу по черзі висувається на позиції відділень і займає місце, що забезпечує спостереження за діями солдатів.

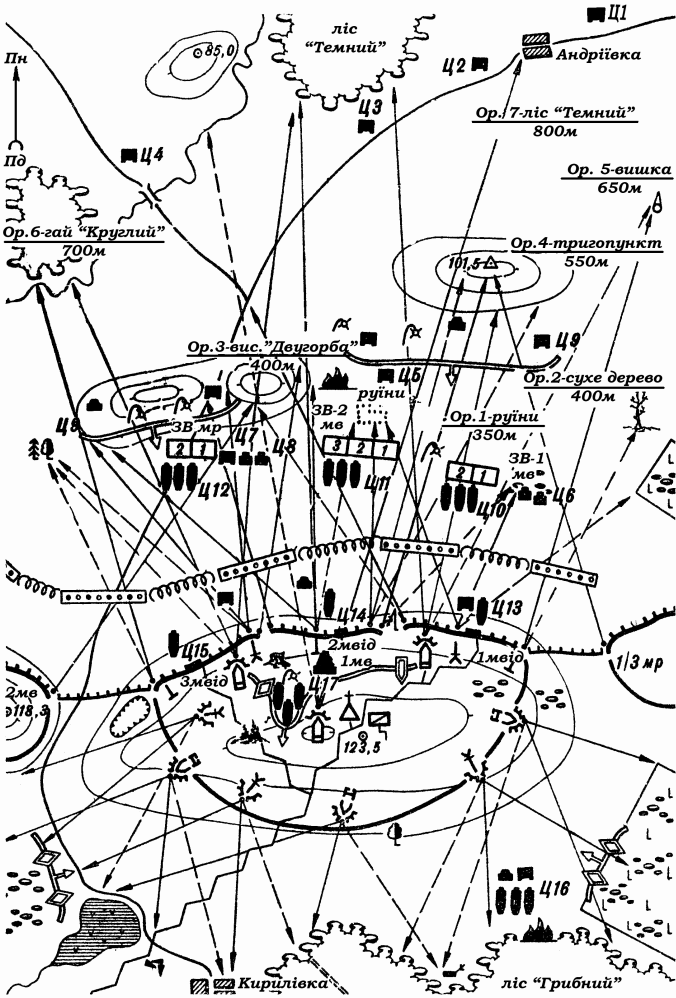

Рис.2.10. Взвод в обороні. Ведення оборонного бою вночі

Перевіривши всі відділення, командир взводу викликає до себе командирів відділень і вказує на допущені помилки їхніми підлеглими і як домогтися їх усунення, на що звернути особливу увагу в ході тренування. Домігшись у ході наступного тренування злагоджених дій взводу при нанесенні противником ядерного удару, командир взводу ускладнює тренування, позначаючи спалах ядерного вибуху набом червоного вогню і домагаючись умілих дій командирів відділень з управління підлеглими, чітких і правильних дій спостерігачів щодо оповіщення особового складу. Запустивши сигнальний набом червоного вогню, командир взводу проходить по позиціях відділень і оцінює дії особового складу, потім кидає вибух-пакет і контролює, наскільки швидко солдати займають свої позиції і підготуються до бою. Потім запускає ракету СХТ і перевіряє дії особового складу за сигналом оповіщення про радіоактивне зараження (Н-ЗЗМУ-7). Виявивши недоліки в діях командирів відділень та їх підлеглих, командир взводу вказує на них командирам відділень і вимагає їх усунення в ході тренування, звертаючи особливу увагу на те, щоб підлеглі, що мають на озброєнні нічні приціли, оберігали їх від засвічування, уміло діяли й правильно використовували укриття та засоби захисту при радіаційній небезпеці.

Завершивши відпрацювання першого елемента, командир взводу приступає до відпрацювання дій взводу з початком вогневої підготовки противника.

Нагадавши порядок дій особового складу взводу з початком вогневої підготовки противника, командир взводу наказує командирам відділень визначити порядок укриття особового складу з обліком наявних на позиціях відділень укриттів (підручтєвних бліндажів, перекритих ділянок траншей, щілин), командирів другого відділення – призначити освітлювальний пост, установлює періодичність освітлення місцевості і порядок застосування нічних приладів. Встановивши умовну позначку початку вогневої підготовки противника (одиначні холості постріли), командир взводу приступає до тренування і проводить його в тому ж порядку, що і при відпрацюванні першого елемента. Особливу увагу в ході тренування командир взводу приділяє навчанню командирів відділень управлінню підлеглими, прищепленню навичок особовому складу в злагоджених і чітких діях при занятті укриттів і підготовці до відбиття атаки противника, умінню вести спостереження за місцевістю і противником у нічних умовах.

Для перевірки дій спостерігачів у відділеннях командир наказує показати спочатку ціль 1, потім ціль 2 (позначають себе спалахами пострілів).

Завершивши відпрацювання другого елемента, командир взводу приступає до відпрацювання дій взводу в умовах застосування противником запальної зброї.

Командир взводу шикує взвод і роз'ясняє тим, кого навчають, що противник може застосувати різні види запальної зброї: запальні бомби (баки), снаряди, міни, а з виходом до переднього краю – вогнемети і гранати. Ураження особового складу запальними засобами відбувається в результаті потрапляння на нього палаючих частин запальних речовин, які необхідно негайно видалити або загасити, для чого місця влучення запальних речовин накрити тканиною або закидати їх вологою землею.

Найбільш надійним захистом особового складу від запальних речовин є фортифікаційні споруди.

Так як укриття особового складу в фортифікаційних спорудах уже відпрацьовувалося, командир взводу тренує особовий склад у гасінні вогню на позиціях відділень і в наданні само – і взаємодопомоги при гасінні запальних речовин.

Попередньо командир взводу особисто (або за його вказівкою один з командирів відділень) показує солдатам прийоми гасіння запальних речовин на позиції одного з відділень і на макеті (опудалі) людини.

Звернувши увагу підлеглих на дотримання заходів безпеки при гасінні запальних речовин, командир взводу приступає до тренування. Для цього на позиції кожного відділення на кількох ділянках, у тому числі і на позиції БМП, підпалюється вогнева суміш або інша горюча суміш. Командири відділень проводять розрахунок особового складу на гасіння вогню на позиції відділення і керують його діями. Солдати, використовуючи саперні лопати, накидки, шматки дерну та інший підручний матеріал, приступають до гасіння осередків вогню. Командир взводу контролює дії командирів відділень з управління підлеглими при гасінні вогню, дотримання заходів безпеки особовим складом. При виявленні недоліків у діях командирів відділень або солдат командир взводу вказує на них, вимагає їх усунення, при необхідності ставить завдання на створення додаткових вогнищ для вдосконалення навичок солдат у їх ліквідації.

Потім командир взводу приступає до тренування особового складу щодо ліквідації вогню на обмундируванні та надання допомоги товаришеві. Для цього частині солдатів наноситься вогнесуміш на обмундирування і спорядження, іншій частині солдат віддається наказ одягти плащ-накидки, і на них також наноситься вогнесуміш. Після того як вогнесуміш буде запалена, одні солдати видаляють палаючу вогнесуміш із себе і гасять залишки вогню на собі, інші скидають накидки з палаючою вогнесумішшю і гасять її, закидаючи землею та іншим підручним матеріалом.

Надання допомоги товаришу відпрацьовується на опудалі, для чого в кожному відділенні підпалюються одне-два намазаних вогнесумішшю опудала і за вказівкою командира відділення призначені солдати гасять їх.

Завершивши відпрацювання даного елемента, командир взводу робить розбір по першому навчальному питанню і приступає до відпрацювання другого.

Друге навчальне питання. Знищення розвідки та інших окремих груп противника. Установка груп мін на напрямку загрози.

Навчальне питання відпрацьовується по наступних елементах: знищення розвідки противника та інших окремих груп противника; установка груп мін на загрозовому напрямку.

Приступаючи до відпрацювання першого елемента, командир взводу пояснює особовому складу, що в нічних умовах необхідно суворо дотримуватися світлового та звукового маскування, щоб не дати розвідці противника можливості визначити обриси нашого переднього краю. Розвідка та інші невеликі групи противника знищуються вогнем чергових вогневих засобів із запасних або тимчасових вогневих позицій, для того щоб противник до початку атаки не зміг розкрити нашу систему вогню.

Потім командир взводу наказує командирам відділень замінити спостерігачів і чергових автоматників, уточнити завдання й дає вказівку, до переходу противника в наступ, спостереження за місцевістю та противником вести тільки за допомогою приладів нічного бачення та підслуховуванням без застосування освітлювальних засобів.

Давши командирам відділень час уточнити завдання особовому складу, командир взводу імітує дії розвідки показом цілі 3, обладнаної інфрачервоним прожектором. Якщо ціль не буде виявлена, командир взводу наказує показати ціль 4 також обладнану інфрачервоним прожектором і дає команду оператору на імітацію шуму працюючого двигуна.

При виявленні цілі спостерігачами командир взводу вимагає, щоб командири відділень, чий спостерігач виявив ціль, визначили характер цілі і доповіли свої рішення, і вказує на слабку організацію спостереження тому командирів відділення, чий спостерігач не виявив ціль. Заслухавши доповіді командирів відділень і їхні рішення, командир взводу робить необхідні уточнення або виправлення, вимагаючи, щоб було ухвалене рішення підпустити розвідку противника ближче.

Наказавши показати цілі 5 і 6, обладнані імітаторами інфрачервоного прожектора і спалахів пострілів, командир взводу заслуховує доповіді спостерігачів, рішення командирів відділень і ставить завдання: «2 мвід знищити БТР – ор. 1, 1 мвід знищити спостерігачів противника в чагарнику – ор. 1, вправо 30, ближче 50».

Потім командир взводу заслуховує постановку завдань командирами відділень, звертаючи увагу на те, які засоби призначені ними для ураження цілей, з яких позицій буде виконуватися завдання і, якщо потрібно, робить необхідні уточнення.

Потім він перевіряє знання особовим складом завдання, а також підготовку зброї і вихідних даних для стрільби вночі. Виявивши недоліки, командир взводу вказує на них і продовжує тренування, для чого наказує замінити спостерігачів та чергові вогневі засоби у відділеннях і дає сигнал на показ цілей 7 і 8.

Наказуючи показати в різній послідовності цілі 3-8, командир взводу вимагає, щоб спостерігачі вчасно виявляли за допомогою нічних приладів цілі і правильно доповідали про їх виявлення, командири відділень приймали обґрунтовані рішення і правильно ставили завдання підлеглим, особовий склад скритно і безшумно займав запасні вогневі позиції, правильно визначав вихідні дані для вирішення завдань із знищення розвідки противника.

Завершивши відпрацювання першого елемента, командир взводу приступає до відпрацювання установки груп мін на напрямку загрози.

Нагадавши порядок установки груп мін і заходи безпеки при діях уночі, командир взводу пояснює особовому складу, що групи мін устанавлюються на дорогах, об'їздах, бродах, гатях, у лощинах, виїмках, ярах і інших місцях перед переднім краєм на напрямку загрози. Потім він шикує взвод, виводить його на ділянку місцевості перед опорним пунктом взводу і показує, залучаючи для цього одне з відділень, установку групи мін. Для цього командир взводу наказує взяти солдатам по дві міни, шикує відділення на вихідній лінії в одну шеренгу з інтервалами між солдатами 4

кроки, виводить відділення на дальній рубіж, наказує солдатам установити по одній міні, перевіряє правильність їхніх дій із підготовки до установки міни, видає підричники, перевіряє якість установки та правильність спорядження мін. Переконавшись, що всі солдати встановили міни (стоять на відстані одного кроку від міни обличчям до противника), командир взводу командує: «Відділення, ліворуч (праворуч), чотири кроки вперед, кроком – руш», потім: «Відділення, ліворуч (праворуч) двадцять п'ять кроків уперед, кроком – руш».

Після того, як солдати зупиняться, командир взводу подає команду «Кру-ГОМ» і наказує встановити другу міну, при цьому перевіряє дії підлеглих у тому ж порядку, що й при установці першої міни. Потім командир взводу виводить відділення у вихідне положення й збирає в особового складу запобіжні чеки встановлених підричників.

У ході показу командиром взводу установки відділенням групи мін заступник командира взводу слідує за ним з двома іншими відділеннями і командир взводу вказує командирам відділень і солдатам на що звернути особливу увагу. Далі командир взводу особисто (або за його вказівкою один з командирів відділень) нагадує та показує порядок підготовки й установки протитанкових та протипіхотних мін.

Після цього командир взводу вказує на місцевості ділянки, де відділення повинно установити міни, наказує командирам відділення взяти навчальні міни з розрахунку по дві міни на солдата і розвести відділення на зазначені місця. Нагадавши командирам відділень, що вночі установку мін необхідно починати не з першого ряду як удень, а з найдалшого, командир взводу наказує командирам відділень приступити до установки мін на своїх ділянках.

Контролюючи по черзі роботу командирів відділень щодо установки мін відділеннями і дії їхніх підлеглих, командир взводу вказує на допущені помилки і вимагає їх усунення.

При виявленні загальних помилок він викликає взвод до себе, вказує на допущені помилки і, виступаючи в ролі командира відділення, особисто показує, як потрібно правильно діяти.

Завершивши показ, командир взводу продовжує тренування особового складу, указавши командирам відділень нові ділянки для установки груп мін.

Переконавшись, що командири відділень і особовий склад отримали необхідні навички в установці груп мін, командир взводу робить розбір другого навчального питання, наказує командирам відділень зайняти позиції і приступає до відпрацювання третього навчального питання.

Третє навчальне питання. Знищення противника перед переднім краєм оборони, при обході опорного пункту і коли він увірвався в опорний пункт.

Навчальне питання відпрацьовується за наступними елементами: знищення противника перед переднім краєм оборони; знищення противника при обході опорного пункту; знищення противника, що увірвався в опорний пункт.

Приступаючи до відпрацювання першого елемента, командир взводу повідомляє про перехід противника в наступ, ставить завдання командирі 3 мвід організувати освітлювальний пост і наказує показати ціль 9: два танки (позначають себе спалахами пострілів) і три БТР.

Заслухавши доповіді спостерігачів про виявлені цілі, перевіривши правильність дій призначеного освітлювального посту, командир взводу розподіляє цілі між відділеннями, контролює постановку командирами відділень завдань підлеглим на знищення виявлених цілей, наказує командирам відділень перевірити в особового складу установки прицілних пристроїв і тренує відділення у веденні вогню з використанням нічних й оптичних прицілів по цілях, що виявляють себе спалахами пострілів або підсвічуються освітлювальними набоями.

Виявивши недоліки в діях командирів відділень, командир взводу викликає їх до себе, вказує на допущені помилки і як їх усунути, а також заслуховує доповіді командирів відділень про недоліки в діях їхніх підлеглих. При виявленні серйозних помилок командир взводу шикує взвод на позиції одного з відділень, вказує особовому складу, які допущені помилки, як їх усунути, і продовжує тренування.

Для тренування в зосередженні і розподілі вогню командир взводу наказує показати в різній послідовності цілі 10-12 в поєднанні з окремими мішенями цілі 9 і тренує особовий склад взводу у веденні вогню з використанням насадок, нічних й оптичних прицілів по цілях, що освітлюються освітлювальними набоями або позначають себе спалахами пострілів. Для тренування у веденні вогню по силуетах ставить завдання освітлювальному посту освітлювати півд. схили вис. «Двогорба» і дає сигнал на показ цілі 10, а також сигнал на створення пожежі в районі ор. 1 і показ цілі 11.

Для тренування особового складу в знищенні атакуючого противника гранатами і вогнем впритул командир взводу дає сигнал на показ цілей 13-15.

При виявленні значних недоліків у діях командирів відділень і особового складу із знищення противника перед переднім краєм командир взводу повторює тренування, наказавши показувати цілі в різній послідовності і створюючи ввідними нову обстановку.

Домігшись упевнених дій особового складу взводу при відбитті наступу противника, командир взводу переходить до тренування взводу в діях із знищення противника, що обходить опорний пункт.

Спочатку він повідомляє командирам відділень: «Противник, прорвавшись на ділянці сусіда праворуч, силами до двох взводів з танками просувається в напрямку вирубка лісу, вис. 123,5», – і ставить завдання командирам 1 і 2 мвід висунутися на півд.-сх. схили вис. 123,5 і з рубежу окреме дерево, чагарник знищити противника, що обходить опорний пункт взводу.

Для контролю за діями командирів відділень та їх підлеглих командир взводу по черзі висувається на позиції 1 і 2 мвід і заслуховує постановку завдань особовому складу командирами відділень, при необхідності робить виправлення та уточнення, після чого вимагає повторити постановку завдань, потім наказує включити на спинах солдатів ліхтарі і приступити до дій.

Під час виходу відділень на зазначений рубіж командир взводу контролює дії командирів відділень і солдат, дотримання ними світлового та звукового маскування. З виходом відділень на гребінь вис. 123,5 дає сигнали на показ цілі 16 і створення пожежі на узліссі «Грибного», потім

перевіряє вихід відділень на зазначений рубіж, заслуховує доповіді спостерігачів про противника і постановку командирами завдань на знищення противника. Виявивши недоліки в діях командирів відділень і солдат, командир взводу вказує на них командирам відділень і проводить тренування у зворотному напрямку.

У такій же послідовності командир взводу проводить тренування і 3 мвід, даючи ввідну про висування противника в напрямку чагарник, вис. 123,5.

Завершивши відпрацювання другого елемента, командир взводу приступає до відпрацювання дій взводу із знищення противника, що ввірвався в опорний пункт.

Він повідомляє про прорив противника на позиції 2 мвід і ставить завдання командирам відділень відійти в хід сполучення та зайняти позиції: 1 мвід – на рубежі перекрита ділянка траншеї відділення, бліндаж взводу; 2 мвід – на рубежі бліндаж взводу, сухий куц; 3 мвід – на рубежі перекрита ділянка траншеї відділення, сухий куц.

Перевіривши постановку командирами відділень завдання підлеглим на відхід, командир взводу встановлює черговість відходу і контролює дії командирів та особового складу відділень при відході, звертаючи увагу на вмилі дії екіпажів БМП при виході на зазначену командиром відділення позицію, прикриття вогнем відділень дій екіпажа і вогнем БМП дій відділень, а також взаємне прикриття один одного вогнем при виході солдатів на зазначену позицію, організацію системи вогню командирами відділень.

При виявленні недоліків у діях відділень командир взводу повторює тренування доти, поки командири відділень і його підлеглі не навчаться діяти точно й злагоджено при переході на нову позицію в нічних умовах.

Потім, давши сигнал на показ цілі 17, командир взводу тренує взвод у знищенні противника, що вклинився в опорний пункт, вогнем впритул і гранатами в тому ж порядку, що і при відпрацюванні першого елемента, і вчить завершувати розгром противника, що вклинився, проведенням контратаки. Для цього він викликає командирів відділень на свій КСП, ставить їм завдання на проведення контратаки і відновлення оборони по передньому краю, вказує порядок освітлення місцевості і сигнал переходу в контратаку та дає командирам відділень час на постановку завдань підлеглим і підготовку до контратаки.

Отримавши доповіді командирів відділень про готовність до контратаки, командир взводу нагадує їм, що на спинах солдат повинні бути включені ліхтарі, подає сигнал переходу в контратаку і контролює дії взводу. При виявленні недоліків командир взводу повертає відділення у вихідне положення, викликає до себе командирів відділень, вказує на допущені помилки і повторює тренування.

Домігшись погоджених і злагоджених дій взводу щодо відпрацювання третього елемента, командир взводу проводить тренування в цілому із навчального питання, шикуює взвод, підводить підсумки щодо відпрацювання третього навчального питання і робить розбір заняття в цілому.

Питання для самоконтролю:

1. Які питання бажано відпрацьовувати засвітла при проведенні ТСЗ уночі?

2. Яка методика тренування дій взводу при нанесенні противником ядерного удару і застосуванні запальної зброї?
3. На що треба звернути особливу увагу щодо виконання вимог техніки безпеки на ТСЗ уночі?

Розділ 3

ТАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

3.1. Загальні рекомендації

Тактичні заняття – основна форма бойового злагодження механізованого відділення і взводу. У ході тактичних занять командири відділень і взводів удосконалюють і закріплюють свої теоретичні знання, одержують практику в управлінні підрозділами та удосконалюють свої вміння з організації бою. Тому в зміст тактичних занять, разом з тактичними діями підрозділами включаються такі питання, як: з'ясування завдання, ухвалення рішення, проведення рекогносцировки, постановка завдань підлеглим, організація взаємодії і бойового забезпечення.

З метою бойового злагодження відділення, взводу в умовах, максимально наближених до бойових, формування в особового складу високих морально-психологічних і бойових якостей на тактичних заняттях створюється складна тактична обстановка, механізоване відділення і взвод діють у тій послідовності, яка характерна для реального бою, без пауз і перерв; кожне наступне навчальне питання є продовженням попереднього. Основним методом навчання на тактичних заняттях є практична робота тих, кого навчають, щодо виконання своїх посадових обов'язків в умовах, максимально наближених до бойової дійсності.

У ході тактичного заняття навчається підрозділ в цілому, в тому числі і його командири, тому заняття з відділенням проводить командир взводу, заняття зі взводом – командир роти.

Зміст тактичного заняття може включати тільки один вид бою, тому на ньому відпрацьовуються ті бойові дії, які властиві певному виду бою.

Тактичні заняття з взводом, ротою проводяться з позначеним противником з урахуванням його організації і тактики дій. Місцем їхнього проведення може бути тактичне навчальне поле або ділянка місцевості, що забезпечує відпрацювання намічених навчальних питань із використанням обладнання ротного тактичного комплексу та різних засобів імітації.

Тривалість тактичних занять визначається програмою і становить: для відділення – три-чотири години, для взводу – від чотирьох до шести годин.

Підготовка тактичних занять

Робота керівника з підготовки тактичного заняття проводиться в тій же послідовності, що і робота з підготовки тактико-стройового заняття, але зміст заходів трохи відрізняється.

Тема заняття, його зміст, навчальні питання і час проведення визначаються розкладом занять і Програмою бойової підготовки, а керівник заняття лише уточнює метод його проведення.

Навчальні цілі, час, що відводиться на відпрацювання кожного навчального питання, кількість техніки, матеріально-технічне забезпечення заняття, а також місце його проведення визначає керівник заняття.

Уточнення вихідних даних керівником заняття починається із з'ясування теми.

Усвідомлюючи тему тактичного заняття, керівник зобов'язаний розкрити її тактичний зміст: визначити можливі варіанти умов, в яких доцільно почати вивчення даної теми, визначити, які епізоди необхідно розіграти в ході заняття і намітити, чим закінчити заняття.

Навчальні цілі заняття визначаються для кожної категорії тих, кого навчають, і відділення (взводу) у цілому, залежно від рівня підготовки особового складу, при цьому варто також враховувати і зміст теми заняття. Формулювання навчальних цілей повинне бути конкретним, спрямованим на досягнення високої тактичної виучки, бойового злагодження відділення, взводу, виховання в особового складу високих морально-бойових якостей, а також на вдосконалення підготовки особового складу для ведення бойових дій у певному виді бою.

Зміст навчальних питань кожного заняття та їх кількість зазначені в Програмі. При складанні розрахунку часу на відпрацювання кожного навчального питання необхідно враховувати тривалість заняття, зміст навчальних питань і ступінь підготовки тих, кого навчають.

Усвідомивши тему заняття, визначивши навчальні цілі і час на відпрацювання кожного навчального питання, керівник розробляє тактичну обстановку на один ступінь вище підрозділу, що навчається, і виїжджає на рекогносцировку району заняття.

Рекогносцировка району заняття проводиться з метою уточнення тактичної обстановки, плану проведення заняття і порядку відпрацювання навчальних питань; уточнення розрахунку часу для відпрацювання кожного навчального питання, проведення розбору, висування до місця занять і повернення в розташування; визначення порядку позначення дій противника при відпрацюванні кожного навчального питання; перевірка

готовності тактичного навчального поля (ділянки місцевості) до проведення заняття.

Рекогносцировка проводиться керівником майбутнього заняття із залученням начальника (оператора) тактичного навчального поля.

Щоб умови занять наблизити до бойової дійсності, необхідно створити обстановку високої напруги, вимагати, щоб ті, кого навчають, постійно почували протидію противника. Для позначення противника не обов'язково залучати велику кількість особового складу. Досить одного-двох солдат, які скритно пересуваючись будуть вести вогонь з різних місць, імітуючи наявність кількох вогневих точок. Можна також використати мішенне обладнання, позначаючи, наприклад, двома грудними мішеннями і мішенню ручного кулемета піхотне відділення в обороні, а трьома ростовими мішеннями і мішенню танка – піхотний взвод у наступі тощо. Умовна позначка дій противника мішеннями й імітаційними засобами заздалегідь доводиться до тих, кого навчають.

Вогневі засоби й жива сила імітованого противника ретельно маскуються, щоб ті, кого навчають, отримували практику в їхньому виявленні та знищенні.

Після уточнення вихідних даних, проведення рекогносцировки і вивчення керівних документів керівник розробляє план проведення заняття в робочому зошиті або на схемі (карті) і представляє його на затвердження своєму безпосередньому командирі. У плані зазвичай вказуються: тема, навчальні цілі, навчальні питання і порядок їх відпрацювання, час, тактична обстановка (вихідне положення, завдання відділення, взводу, роти та сусідів, дані про противника тощо) з необхідними поясненнями; порядок і зміст роботи керівника і тих, кого навчають; матеріально-технічне забезпечення та місце проведення заняття.

Після затвердження плану керівник заняття організовує підготовку особового складу, озброєння, навчально-бойової техніки, тактичного навчального поля (ділянки місцевості) і матеріального забезпечення заняття.

Підготовка особового складу до тактичних занять полягає у вивченні кожним вимог Бойового статуту Сухопутних військ, настанов, сигналів управління, техніки і озброєння умовного противника, інструкції із заходів безпеки; у підготовці зброї, техніки, шанцевого інструменту, засобів захисту; у вивченні нормативів, які будуть відпрацьовуватися на занятті, і тренування в їх виконанні.

Підготовка до тактичних занять здійснюється на планових заняттях та у години самопідготовки. Кожен офіцер, сержант і солдат повинен бути підготовлений до виконання своїх функціональних обов'язків на даному занятті.

Старші командири повинні надавати допомогу керівникам занять, особливо тим командирам підрозділів, які ще не мають достатнього досвіду в підготовці і проведенні таких занять, давати їм методичні поради, ділитися

своїм досвідом, а якщо необхідно, надати допомогу в підготовці та матеріально-технічному забезпеченні заняття.

3.3. Проведення тактичних занять

На заняття відділення і взвод виходять у повному складі зі зброєю та польовим екіпіруванням. Заняття проводяться на техніці або «піший по-машинному».

Тактичні заняття із взводами проводяться по черзі, по одному взводу від роти в день, що дозволяє врахувати помилки, допущені на попередніх заняттях. З відділеннями тактичні заняття проводяться, як правило, одночасно. У ході їх командир взводу відпрацьовує навчальні питання, зсунувши їх за часом або по черзі призначаючи відділення для дій на бойовій машині, з іншими відпрацьовує те ж навчальне питання «піший по-машинному».

Тактичні заняття можуть починатися безпосередньо з пункту дислокації підрозділу або після виходу у вихідний район для початку заняття.

Висування у вихідний район здійснюється в тактичній обстановці. У ході висування можуть відпрацьовуватися практичні дії, які будуть виконуватися на майбутньому занятті (дії щодо сигналів оповіщення, способів пересування на полі бою, розгортання в передбойові і бойові порядки тощо).

На початку заняття керівник перевіряє знання особовим складом вимог Бойового статуту, сигналів управління, заходів безпеки тощо, повідомляє вихідну тактичну обстановку та надає необхідний час для заняття відділеннями (взводом) вихідного положення відповідно до тактичної обстановки. Потім перевіряє правильність їх дій, звертає увагу на те, щоб командир, що навчається, правильно визначив місце особовому складу і БМП (БТР), організував спостереження за противником і сигналами свого і старшого командира, поставив завдання на дії у випадку нападу повітряного та наземного противника, застосування ним високоточної зброї і зброї масового ураження, визначив місця та терміни відриву щілин для особового складу і окопів для БМП (БТР), а також виконав інші завдання у відповідності з вихідною тактичною обстановкою. Потім керівник заняття, з огляду на вимоги створеної обстановки віддає командиру, якого навчають, бойовий наказ й організує взаємодію.

Форма, порядок і місце постановки завдань залежать від теми заняття й створеної тактичної обстановки. Завдання командирів відділення ставиться, як правило, у формі бойового наказу на місцевості або на макеті місцевості (командир взводу, крім того воно може ставитися на карті), у динаміці бойових дій – подачею команд (сигналів) і розпорядженнями по радіо.

Віддавши бойовий наказ і організувавши взаємодію, керівник заняття надає командиру, якого навчають, необхідний час для організації бою, з'ясування завдання, оцінки обстановки, ухвалення рішення, проведення рекогносцировки, віддачі бойового наказу своїм підлеглим, організації взаємодії, бойового забезпечення й управління, підготовки особового складу, озброєння та бойової техніки до бою. У ході організації бою на місцевості керівник заняття за допомогою оператора навчального тактичного поля здійснює імітацію бойових дій противника в такому обсязі,

щоб, не розкриваючи склад і наміри противника, дозволити командирі приймати обґрунтовані рішення і сприяти підтримці в особового складу необхідної бойової напруженості.

У ході організації бою командиром, якого навчають, керівник заняття заслуховує і оцінює його рішення, контролює проведення ним рекогносцировки, учить послідовності та стислості у віддачі бойового наказу, організації взаємодії, бойового забезпечення і управління, після чого перевіряє знання особовим складом отриманого бойового завдання та порядку його виконання. Якщо той командир, якого навчають, у ході організації бою допустив неточності або помилки, керівник заняття шляхом нарощення обстановки, а також короткими зауваженнями дає йому можливість ще раз обміркувати свої дії та виправити допущені помилки. Підказки, нав'язування свого рішення командирі неприпустимі, тому що утрудняють вироблення в нього самостійності, ініціативи, привчають діяти за шаблоном. Керівник заняття повинен допомогти командирі, якого навчають, самостійно розібратися в допущених помилках і діяти у відповідності зі сформованою обстановкою. Поки керівник заняття не досягне необхідного рівня відпрацьовування всіх питань від командира, якого навчають з організації бою, правильного розуміння ним отриманого бойового завдання і порядку дій у ході його виконання, переходити до динаміки бою не доцільно.

Залежно від теми заняття і створеної тактичної обстановки в період роботи командира, якого навчають, із організації бою на місцевості особовий склад відділень (взводу) під керівництвом тимчасово виконуючих обов'язки командирів відділень (заступників командира взводу) займається підготовкою до майбутніх дій бойової техніки, озброєння, засобів зв'язку тощо; ритмам окопів для БМП (БТР); тренується у відпрацюванні нормативів; відпрацьовує інші питання, пов'язані з темою тактичного заняття.

Відпрацювавши питання з організації бою, керівник заняття у встановлений час заслуховує доповідь командира, якого навчають, про готовність до виконання бойового завдання і, переконавшись у готовності підлеглих, переходить до динаміки бойових дій відповідно до тактичної обстановки і рішення командира.

З початком і у ході динаміки керівник заняття уточнює та нарощує тактичну обстановку, позначаючи дії противника мішенями, макетами вогневих засобів і бойової техніки, засобами імітації, а також за допомогою спеціально підготовленого особового складу; уточнює або ставить нові завдання командирі, якого навчають, вимагає від нього своєчасного реагування на всі зміни обстановки, ухвалення рішення й своєчасного уточнення завдань підлеглим; стежить за діями підрозділу, який навчають. Практичні дії відпрацьовуються послідовно, безупинно і в повному обсязі.

Якщо командир, якого навчають, у ході динаміки бойових дій прийняв рішення недостатньо глибоко оцінивши обстановку, керівник заняття повинен вимагати уточнення рішення шляхом додаткового показу цілей (мішеней), інформацією про положення та характер дій сусідів, виводу з ладу окремих солдатів і вогневих засобів у відділенні (взводі), і тільки у винятковому випадку він може не затвердити рішення цього командира.

Дії командира, якого навчають, вважаються правильними, якщо вони спрямовані на використання слабких сторін противника і вигідних умов місцевості, якщо він застосовує військову хитрість, безупинно веде розвідку противника, приймає сміливі та несподівані для противника рішення, впевнено управляє вогнем і рухом, застосовує стрімкий маневр для успішного виконання бойового завдання, безупинно підтримує взаємодію з доданими і підтримуючими засобами і сусідніми підрозділами, вчасно вживає заходи з придушення вогневих засобів і живої сили противника, правильно використовує вогневі засоби відділення (взводу), особливо БМП (БТР).

Дії механізованого відділення (взводу) повинні відповідати вимогам Бойового статуту, умовам місцевості і сформованій обстановці. Вони вважаються правильними, якщо відділення (взвод) уміло застосовує зброю і бойову техніку для надійного ураження, виконує поставлені завдання у встановлений час, діє швидко і злагоджено, правильно та вчасно здійснює маневр, чітко виконує всі команди (сигнали), у встановлений час виконує всі нормативи, уміло використовує вигідні умови місцевості.

Позначення дій противника здійснюється відповідно до організації і тактики дій умовного противника та реальних дій механізованого відділення (взводу) і повинне спонукати командира, якого навчають, і особовий склад діяти в ході заняття ініціативно та рішуче, з урахуванням сформованої обстановки і отриманого бойового завдання.

У випадку грубих порушень заходів безпеки керівник заняття може призупинити заняття, вжити заходів, що виключають їх порушення, і потім продовжити заняття.

У тому випадку, якщо дії відділення (взводу) будуть невмілими і не відповідати сформованій обстановці, керівник заняття може також призупинити заняття, провести короткий розбір і, потренувавши особовий склад, усунути помічені недоліки, після чого продовжити заняття. При цьому потрібно пам'ятати, що такі зупинки характерні для тактико-стройового, а не тактичного заняття, тому зловживати ними не потрібно.

Після закінчення тактичного заняття проводиться розбір з усім особовим складом відділення (взводу) і окремо з командирами відділень і командиром взводу.

Зміст розбору може бути наступним: керівник заняття повідомляє тему, навчальні цілі і навчальні питання; нагадує тактичну обстановку, створену до початку заняття та у динаміці бою, і на її фоні та на основі особистого спостереження докладно розбирає дії підлеглих щодо кожного навчального питання, відзначаючи найбільш повчальні й сміливі дії командирів, особового складу відділення (взводу); вказує на допущені помилки в діях, їхні причини, до яких наслідків вони могли б призвести в бойовій обстановці, і поясняє, як потрібно було діяти в цих умовах. Аналіз і висновки повинні підкріплюватися статутними положеннями, бойовими прикладами з досвіду Великої Вітчизняної війни та локальних війн і конфліктів, передового досвіду навчання та виховання особового складу своєї частини і з'єднання.

Розбір завершується визначенням ступеня виконання поставлених навчальних цілей, підведенням підсумків занять, оголошенням оцінок відділенню (взводу) і вказівками щодо усунення виявлених недоліків.

У розборі з командирами відділень (взводів) основна увага приділяється їх умінню організувати бій і впевнено управляти в ході бою відділенням (взводом) і вогнем.

Про результати проведення заняття з відділеннями командир взводу доповідає командироті, а командир роти про проведені заняття із взводами – командироті батальйону, відзначаючи при цьому, як виконані навчальні цілі, які виявлені недоліки, які оцінки отримав особовий склад.

3.4. Особливості підготовки і проведення тактичних занять уночі

Підготовка та проведення нічних тактичних занять аналогічна підготовці і проведенню тактичних занять вдень, але має свої особливості. Заняття слід починати в світлий час, щоб до наступу темряви ті, кого навчають, зорієнтувалися, вивчили місцевість, де будуть діяти вночі. До наступу темряви повинні бути відпрацьовані всі питання організації бою.

При підготовці нічного тактичного заняття керівник визначає додатково необхідну кількість освітлювальних і сигнальних засобів, перевіряє справність приладів нічного бачення, вміння тих, кого навчають, користуватися компасом і рухатися вночі за азимутом, знання способів створення світлових орієнтирів тощо.

Динаміка бойових дій починається з наступом темряви. Навчальні питання повинні відпрацьовуватися в повному обсязі. Активні бойові дії відділення (взводу) повинні здійснюватися так само, як і вдень.

У ході нічного тактичного заняття керівник повинен особливу увагу звертати на витримування тими, кого навчають, напрямку дій, дотримання заходів безпеки, особливо при діях на техніці. Для навчання особового складу спостереженню за полем бою, веденню вогню зі штатної зброї визначається порядок застосування приладів нічного бачення, уточнюється порядок освітлення місцевості та об'єктів атаки, позначення досягнутих рубежів сигнальними і освітлювальними засобами, постановки світлових орієнтирів. У кількох місцях для тренування у веденні вогню по силуетах готується матеріал для вогнищ.

Для підтримки безперервного управління і взаємодії БМП (БТР) та особовий склад повинен мати видимі вночі розпізнавальні знаки. Усім оголошуються сигнали взаємного розпізнавання, цілевказівки і взаємодії, а при наявності в позначеного противника загороджень вказуються місця та порядок позначення проходів у них.

Передбачаються заходи щодо захисту приладів нічного бачення від засвічування і знищення (осліплення) їх противником.

При проведенні заняття вночі керівник повинен звертати особливу увагу на дотримання світлового і звукового маскування; вміння екіпажів БМП (БТР) застосовувати засоби освітлення та прилади нічного бачення, умілу підготовку стрілецької зброї, озброєння БМП (БТР) до стрільби вночі; вміння орієнтуватися в умовах обмеженої видимості, а при виявленні помилок у діях (особливо при втраті орієнтування) вжити необхідні заходи до їх усунення.

3.5. Особливості підготовки і проведення добового тактичного заняття

Добове тактичне заняття з механізованим взводом проводиться на завершальному етапі відпрацювання тем з наступу або оборони і призначене для вдосконалення бойового злагодження взводу та навичок командирів в організації бою на місцевості, управлінні підрозділами та вогнем у бою, а також для відпрацювання навчальних питань теми безперервно вдень і вночі в суворій послідовності і єдиній тактичній обстановці.

Основним методом навчання при проведенні добового тактичного заняття є практична робота командира взводу і сержантів в організації бою на місцевості та управління діями підлеглих на полі бою як удень, так і вночі, а також тренування особового складу у виконанні прийомів і способів дій на полі бою в єдиній тактичній обстановці, що відповідає вимогам Бойового статуту.

Залежно від змісту теми і умов її відпрацювання на добове тактичне заняття з механізованим взводом як засіб посилення можуть залучатися кулеметне відділення, відділення (обслуги) АГС-17, СПГ-9 або ПТКР. На заняття взвод і засоби посилення виводяться в повному складі з необхідним озброєнням і бойовою технікою. Добове тактичне заняття з механізованим взводом проводиться як одностороннє з позначеним противником стосовно організації і тактики дій підрозділів однієї з армій умовного противника.

Організує і проводить добове тактичне заняття командир роти. Воно може проводитися на тактичному навчальному полі з використанням його обладнання або на ділянці місцевості, що забезпечує якісне відпрацювання намічених навчальних питань з використанням обладнання тактичних комплектів, мішеней, макетів різних вогневих засобів і бойової техніки для позначення противника, а також засобів імітації та освітлення. У ході добового тактичного заняття найбільш повно відпрацьовуються питання організації і ведення бою, його всебічного забезпечення, а також перехід від денних (нічних) до нічних (денних) бойових дій.

Поряд з тактичною підготовкою на добових тактичних заняттях проводиться навчання особового складу і щодо інших предметів бойової підготовки, розігрування бойових дій проводиться на більшу глибину. Особовий склад взводу навчається безперервним злагодженим і вмілим діям на полі бою як вдень, так і вночі в умовах, максимально наближених до бойових.

Для організації й ведення бою на занятті використовується п'ять-шість годин світлого і три-чотири години темного часу або п'ять-шість годин темного і три-чотири години світлого часу. Інший час використовується для відпрацювання питань організації охорони, спостереження, інженерного обладнання займаних позицій (району), проведення технічного обслуговування БМП (БТР), харчування і відпочинку особового складу.

Тема добового тактичного заняття, так само як і звичайного тактичного заняття, включає тільки один вид бою і не є комплексною. Кількість навчальних питань може коливатися від п'яти до десяти.

Порядок підготовки керівника заняття, особового складу та техніки до добового тактичного заняття такий само як і порядок підготовки до звичайного тактичного заняття, але має деякі особливості. Так, при

перевірці підготовки взводу до заняття командир роти, крім звичайних питань, перевіряє наявність і стан освітлювальних засобів, справність і готовність приладів нічного бачення, вміння особового складу користуватися компасом при орієнтуванні на місці і в русі на незнайомій місцевості вночі.

Заняття може починатися в будь-який час доби. Наприклад, якщо передбачається почати бойові дії у світлий час доби, то заняття доцільно почати в першій половині дня, щоб відпрацювати організацію і ведення бою вдень та перехід до нічних дій. Якщо початок динаміки бойових дій передбачається вночі, то заняття починається в другій половині дня, щоб надати командирам відділень і взводу світлий час для організації нічного бою, потім відпрацювати динаміку бою вночі і перехід до денних дій. В обох випадках не повинно бути перерви в динаміці бойових дій під час переходу від денних (нічних) до нічних (денних) дій.

Підготовку до нічних дій керівник заняття здійснює засвітла, для чого створює (нарощує) тактичну обстановку, позначає дії противника з таким розрахунком, щоб дати можливість командирі взводу вчасно (до наступу темряви) прийняти рішення на ведення нічного бою. При уточненні або постановці завдань командирам відділень на ведення бою вночі, крім звичайних питань, командир взводу вказує:

у наступі – видимі в темний час доби орієнтири, напрямок наступу взводу за азимутом і направляюче відділення, порядок використання приладів нічного бачення та засобів освітлення місцевості, сигнали розпізнавання і порядок позначення свого положення, заходи щодо захисту особового складу від світлового випромінювання ядерного вибуху;

в обороні – завдання з підготовки приладів нічного бачення до нічного бою, організацію розвідки спостереженням і підслуховуванням, по яких ділянках місцевості перед переднім краєм і на флангах додатково підготувати вогонь, порядок застосування приладів нічного бачення і засобів освітлення місцевості, а також завдання із знищення цих засобів у противника, заходи щодо захисту особового складу від ядерного вибуху, добре видимі вночі орієнтири, розпізнавальні знаки своїх військ, сигнали оповіщення, управління та взаємодії, а також заходи щодо світломаскування.

У ході бою вночі керівник заняття особливу увагу приділяє веденню розвідки, витримуванню напрямку наступу (руху), вмінню користуватися компасом при орієнтуванні на місці і русі, своєчасному позначенню свого положення, підтримці постійної взаємодії, правильному використанню приладів нічного бачення і засобів освітлення.

При відпрацюванні питань переходу від нічних дій до денних керівник заняття до світанку уточнює завдання підрозділу і позначає дії противника, потім заслуховує оцінку командиром взводу сформованої обстановки, його рішення, стежить за тим, щоб командир взводу до наступу світлого часу підсилив розвідку й спостереження за противником, уточнив бойові завдання підлеглим, а також вжив заходів до відбиття атак (контратак) противника, забезпечення флангів, посилення протиповітряної оборони, закріплення захопленого рубежу і до розосередження та упорядкування підрозділів.

Прийоми та дії взводу на полі бою вдень і вночі, питання бойового забезпечення, заходи щодо відновлення боєздатності та ліквідації наслідків застосування противником зброї масового ураження на добовому тактичному занятті з механізованим взводом відпрацьовуються в повному обсязі з урахуванням реального часу, необхідного для вирішення цих завдань у бою.

Закінчивши відпрацювання всіх намічених навчальних питань, командир роти проводить розбір.

Добове тактичне заняття – форма навчання взводу, що дозволяє найбільш повно здійснювати комплексний підхід до навчання і виховання особового складу.

3.6. Особливості підготовки і проведення контрольного тактичного заняття з механізованим відділенням (взводом)

Контрольне тактичне заняття з механізованим відділенням (взводом) проводиться з метою перевірки навченості особового складу відділення (взводу) після відпрацювання відповідних тем з тактичної підготовки, як правило перед проведенням бойової стрільби в складі відділення (взводу), будучи допуском до її проведення.

Воно організовується і проводиться, як правило, в масштабі роти – командиром батальйону із залученням заступників. Для проведення контрольного заняття планується виділення необхідної кількості БМП (БТР) навчально-бойової групи й інших навчально-матеріальних та імітаційних засобів відповідно до плану його проведення та заявки командира батальйону (роти).

На контрольному тактичному занятті керівник зобов'язаний перевірити в першу чергу особисту підготовку командирів взводів і відділень, їх уміння творчо застосовувати теоретичні положення Бойового статуту на практиці, орієнтуватися в складній і швидкозмінній обстановці, навички командирів в організації бою на місцевості, а також уміння приймати грамотні рішення й управляти підлеглими та визначити злагожденість відділення (взводу), його готовність до дій в умовах сучасного загальновійськового бою.

Командир батальйону, плануючи бойову підготовку на місяць, заздалегідь визначає, з якими взводами (відділеннями), в які терміни й по яких темах провести контрольні тактичні заняття.

У розкладах занять рот вказуються тільки теми, дати й час їх проведення. Це виключає можливість «натаскування» тих, кого навчають, щодо певних навчальних питань і ставить за обов'язок особовому складу більш якісно вивчати весь матеріал.

Контрольне тактичне заняття проводиться на контрольній смузі тактичного учебного поля.

У плані проведення контрольного заняття, крім звичайних питань, вказуються прийоми, дії і нормативи, які підлягають перевірці, учбові місця, час і послідовність їх зміни, порядок роботи керівника і матеріально-технічне забезпечення кожного навчального місця.

Навчальними питаннями контрольного заняття можуть бути:

розташування відділення (взводу) у вихідному районі – маскування позицій; організація оповіщення; відбиття раптового нападу наземного і повітряного противника;

віддача командиром відділення (взводу) наказу на наступ (оборону); організація взаємодії; підготовка особового складу та БМП (БТР) до бою;

дії відділення (взводу) при наступі з положення безпосереднього зіткнення з противником і з ходу – зайняття вихідного положення і підготовка до атаки; висунання до рубежу переходу в атаку; розгортання в бойову лінію; подолання мінно-вибухових загороджень і ураження противника вогнем з ходу; атака переднього краю оборони противника, знищення вогневих засобів і живої сили і оволодіння об'єктом атаки; просування вперед (розвиток наступу в глибину);

ведення бою в глибині оборони противника – здійснення маневру в ході бою для виходу у фланг або в тил об'єкта атаки; боротьба з протитанковими засобами; атака, знищення противника і оволодіння об'єктом атаки; відбиття контратаки противника; перехід до переслідування противника, що відходить; надання першої медичної допомоги, поповнення боєприпасів;

розвідка й подолання мінно-вибухових загороджень – способи розвідки мінних полів, постановка завдання командиром відділення (взводу) на подолання мінного поля по проходу;

пророблення та розширення проходів у мінному полі;

бій за оволодіння населеним пунктом – ведення спостереження й вивчення підходів до будинків, що обороняються противником; постановка командиром відділення (взводу) завдань на оволодіння об'єктом атаки в населеному пункті;

ведення бою із захоплення будинку, наступ вздовж вулиці, знищення вогнем противника в підвалах, нижніх поверхах будинків та інших укриттях;

перехід до оборони поза зіткненням з противником і в умовах безпосереднього зіткнення з ним – вибір, зайняття, обладнання і маскування вогневої позиції (зайняття опорного пункту взводом); організація системи вогню; дії відділення при нанесенні противником ядерного удару та з початком вогневої підготовки; постановка завдань відділенню (віддавання бойового наказу командиром відділення); складання картки вогню; відбиття атак противника перед переднім краєм і на флангах; зміна вогневої позиції; знищення противника, що вклинився в оборону; управління вогнем при веденні оборонного бою; трасування окопу для БМП (БТР);

боротьба з танками та броньованими машинами противника – бойові характеристики танків і броньованих машин умовного противника, їх уразливі місця, способи боротьби з танками та броньованими машинами противника;

дії відділення (взводу) при застосуванні противником запальних засобів – способи захисту особового складу від запальних речовин; способи гасіння вогню при влученні запальних речовин на обмундирування, озброєння та бойову техніку; подолання пожеж; надання само- і взаємодопомоги при ураженні запальними речовинами;

дії на зараженій радіоактивними (отруйними) речовинами місцевості – підготовка особового складу й техніки до подолання зон зараження різними способами; прийоми використання особовим складом засобів

індивідуального захисту; способи проведення часткової спеціальної обробки.

Крім того, на кожному навчальному місці при відпрацюванні навчального питання перевіряється виконання відповідних нормативів.

Кожне відділення проходить усі навчальні місця контрольної смуги з обов'язковим відпрацюванням усіх навчальних питань.

Порядок визначення оцінки

1. Під час перевірок на контрольних заняттях, навчаннях, а також під час підведення підсумків військовослужбовцям, підрозділам (частинам) виводиться оцінка по кожному предмету навчання згідно з вимогами наказів і директив МО, порадників з організації проведення тактичних навчань і командно-штабних навчань на місцевості, курсів стрільб та інших документів, що визначають порядок перевірки та оцінки частин і підрозділів. При цьому, результати виконання нормативів як окремими військовослужбовцями, так і підрозділами враховуються як одне із складових частин оцінки за предмет навчання. Виконання нормативів перевіряється під час проведення підсумкових перевірок, а також на планових і контрольних заняттях і навчаннях. Якщо норматив відпрацьовується в процесі навчання декілька разів, то оцінка за його виконання визначається за останнім показаним результатом, чи за результатом проведення контрольного заняття.

Під час тактичних навчань і занять необхідно відпрацьовувати нормативи й з інших предметів навчання, які входять до змісту навчальних питань і тактичних завдань, враховувати їх при визначенні загальної оцінки за тактичний прийом, дії в цілому за виконання тактичного завдання і за заняття.

2. Оцінка за виконання нормативу військовослужбовця (підрозділу) визначається: "відмінно", якщо військовослужбовець (підрозділ) уклався в час (за швидкістю, виконав вимоги) на оцінку "відмінно", при цьому не допустив жодної помилки;

"добре", якщо військовослужбовець (підрозділ) уклався в час (за швидкістю, виконав вимоги) на оцінку "добре", при цьому не допустив жодної помилки або на оцінку "відмінно", але допустив одну помилку;

"задовільно", якщо військовослужбовець (підрозділ) уклався в час (за швидкістю, виконав вимоги) на оцінку "задовільно", при цьому не допустив жодної помилки, або "добре", але допустив одну помилку, або "відмінно", але допустив дві помилки;

"незадовільно", якщо військовослужбовець (підрозділ) не виконав вимог на оцінку "задовільно".

3. Індивідуальна оцінка військовослужбовцю за виконання декількох нормативів і оцінка підрозділу за виконання нормативів у складі підрозділу з предметів навчання визначається з оцінок, одержаних за виконання кожного нормативу;

"відмінно", якщо не менше 90% нормативів оцінені позитивно, при цьому 50% і більше нормативів оцінені "відмінно";

"добре", якщо не менше 80% перевірених нормативів оцінені позитивно, при цьому 50% і більше нормативів оцінені не нижче "добре";

"задовільно", якщо не менше 70% нормативів оцінені позитивно, а при оцінці з трьох нормативів позитивно оцінені два, один з них - не нижче "добре";

"незадовільно", якщо не виконані умови на оцінку "задовільно".

4. Оцінка за виконання одиночних нормативів підрозділу виводиться з індивідуальних оцінок тих, хто навчається і визначається:

"відмінно", якщо не менше 90% тих, хто навчається, одержали позитивні оцінки, при цьому 50% і більше одержали оцінку "відмінно";

"добре", якщо не менше 80% одержали позитивні оцінки, при цьому 50% і більше одержали оцінку не нижче "добре";

"задовільно", якщо не менше 70% одержали позитивні оцінки;

"незадовільно", якщо не виконані умови на оцінку "задовільно".

5. Під час перевірки нормативів, які виконуються у складі підрозділів і одиночних, загальна оцінка підрозділу (частини) за їх виконання визначається:

"відмінно", якщо перша оцінка "відмінно", а друга - не нижче "добре";

"добре", якщо перша оцінка "добре", а друга - не нижче "задовільно";

"задовільно", якщо обидві оцінки не нижче "задовільно";

"незадовільно", якщо не виконані умови на оцінку "задовільно".

По закінченню контрольного тактичного заняття зі взводом проводиться розбір і оголошуються оцінки за оціночними показниками та за злагодуєність взводу.

При незадовільній оцінці взвод до бойових стрільб не допускається, а призначається додатковий час на його підготовку за рахунок резерву часу та годин самостійної підготовки.

Питання для самоконтролю:

1. Основний метод навчання на тактичних заняттях (ТЗ).
2. У чому полягає підготовка ТЗ?
3. Методи і прийоми наближення обстановки на ТЗ до умов бойової дійсності.
4. Методи і прийоми нарощування обстановки та ТЗ.
5. Які питання відпрацьовуються в ході рекогносцировки району проведення ТЗ.
6. Зміст плану проведення ТЗ.
7. Дії керівника заняття на початку ТЗ,
8. Методика відпрацювання питань з організації бою на ТЗ.
9. Зміст розбору ТЗ.
10. У чому особливості ТЗ уночі?
11. Які особливості добового ТЗ?
12. Особливості підготовки і проведення контрольного ТЗ.
13. Як оцінюється одиночна підготовка солдата на ТЗ?
14. Основний критерій оцінки тактичної підготовки командира відділення і як він визначається.
15. Яким чином оцінюється відділення за дії на ТЗ?
16. Як виставляється загальна оцінка взводу за ТЗ?

Приклад 1. Тактичне заняття вночі

Тема: Відділення в наступі

Заняття: Підготовка і ведення наступу з ходу

Навчальні цілі:

1. Удосконалювати навички командира відділення в організації наступу, управлінні відділенням і вогнем вночі.

2. Удосконалювати одиночну виучку солдатів і бойове злагодження відділення в наступі.

3. Формувати в особового складу високі морально-бойові якості при діях в нічних умовах.

Навчальні питання:

1. Розташування відділення в зазначеному місці та маскуванню. Бойовий наказ і організація взаємодії. Підготовка особового складу, зброї та БТР до бою (Н-Тх-4,11).

2. Висування до рубежу переходу в атаку, спішування, розгортання в цеп (Н-Т-19) з подоланням мінно-вибухових загороджень і ділянок, які обстрілюються кулеметно-артилерійським вогнем. Атака переднього краю оборони противника (Н-Т-24) з використанням вогню БТР, кулемета та інших вогневих засобів, оволодіння першою траншеєю і невпинне просування вперед. Використання проміжків у бойових порядках противника в глибині його оборони для маневру, атака об'єкта у фланг або в тил й оволодіння об'єктом атаки.

3. Надання першої медичної допомоги пораненим (Н-М-1, 7,8). Поповнення боєприпасів (Н-Т-11).

Час: 3 години.

Література: Бойовий статут Сухопутних військ, ч. III, с. 85-90; Збірник нормативів бойової підготовки Сухопутних військ, вид. 2002 р., с. 14, 17, 19, 60-61, 118, 120-121.

Заняття починається засвітла, для того щоб встигнути до темряви відпрацювати питання організації наступу і проводиться на матеріальній частині на тактичному навчальному полі для підготовки дрібних підрозділів.

Відділення висувається в район заняття в складі взводу на фоні тактичної обстановки. У ході висування командир взводу відпрацьовує з відділеннями дії за сигналами оповіщення, розгортання в бойовий порядок, спішування і посадку особового складу в БТР та інші питання.

Перше навчальне питання. Розташування відділення в зазначеному місці та маскуванню. Бойовий наказ й організація взаємодії. Підготовка особового складу, зброї та БТР до бою (Н-Тх-4,11) (рис.3.1).

З прибуттям взводу в район заняття командир взводу перевіряє вміння командирів відділень орієнтуватися на місцевості, уточнює тактичну обстановку, вказує місця розташування відділень і ставить командирам відділень завдання на інженерне обладнання зазначених місць, маскування, організацію спостереження й охорони.

Перевіривши постановку командирами відділень завдання підлеглим і переконавшись, що солдати правильно зрозуміли завдання, командир взводу наказує командирам відділень призначити своїх заступників і відбуває з командирами відділень на вис. 161,0, де проводить рекогносцировку, віддає бойовий наказ, організує взаємодію й управління.

У ході проведення рекогносцировки командир взводу вказує: «Орієнтир перший – тригонпункт, другий – вишка, третій – гай «Круглий», четвертий – вітряк.

Передній край оборони противника проходить по рубежу два окремих дерева, вигин дороги, яр, кут вирубки лісу. Вогневі засоби противника виявлені: вигин дороги, праворуч 10 – ПТКР; камені, ближче 100 – кулемет; камені, ліворуч 20, ближче 50 – БТР в окопі; окремих кущ, ліворуч 10 – гранатомет; вигин яру, праворуч 15 – кулемет; ор. 1, ліворуч 20, ближче 100 – танк в окопі; кут вирубки лісу праворуч 20, далі 50 – кулемет; зламане дерево біля болота, вліво 30 – вогнева позиція мінометної батареї.

Перед переднім краєм противника протитанкові та протипіхотні міні поля в поєднанні з дротовими загородженнями».

Далі командир взводу вказує на місцевості бойові завдання відділенням, прохід у мінному полі і його позначення, маршрут висування, рубежі розгортання, переходу в атаку, спішування.

Закінчивши рекогносцировку, командир взводу віддає бойовий наказ:

«Противник силами до мотопіхотної роти займає підготовлену оборону. Передній край його оборони проходить по рубежу вигин дороги, яр, кут вирубки лісу. Опорний пункт взводу – у районі вигин дороги, яр, тригонпункт.

Його вогневі засоби виявлені: вигин дороги, вправо 10 – ПТКР; камені, ближче 100 – кулемет; камені, вліво 20, ближче 50 – БТР в окопі; вигин яру, вправо 30 – гранатомет; вигин яру, вправо 15 – кулемет; ор. 1, вліво 20, ближче 100 – танк в окопі.

Перед переднім краєм – протитанкові і протипіхотні міні поля в поєднанні з дротовими загородженнями.

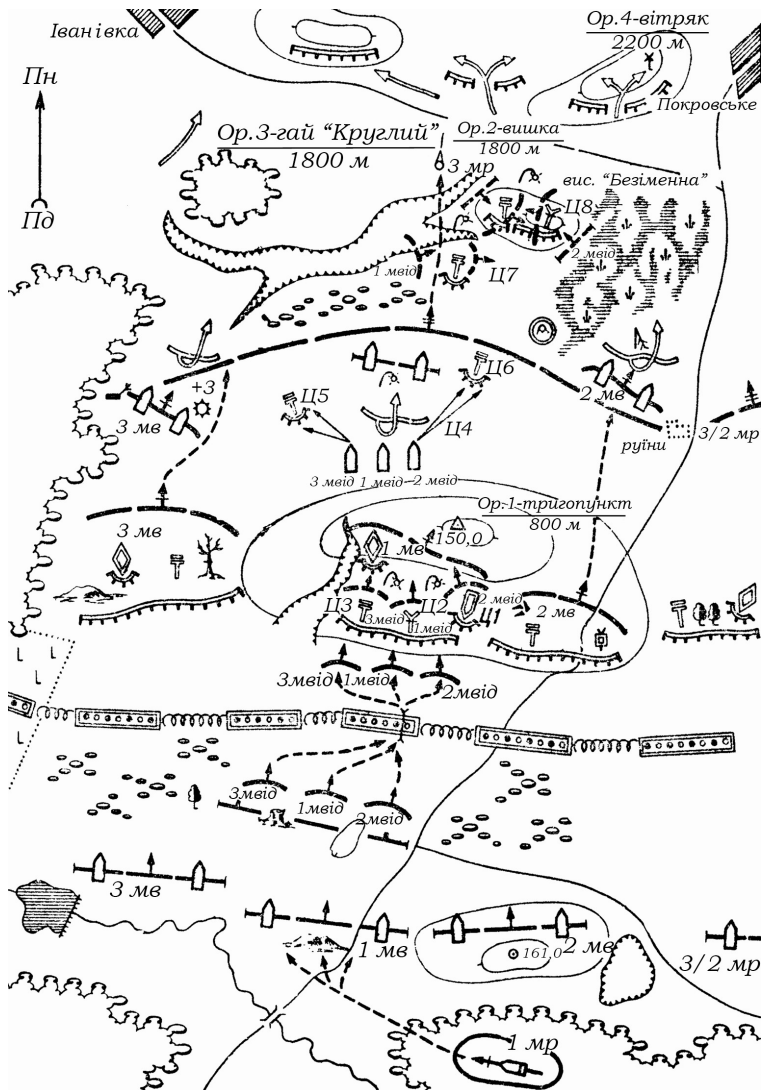

Рис.3.1. Наступ механізованого відділення вночі

1 мв у взаємодії з 2 і 3 мв і танками № 102 і 103 атакою з ходу в пішому порядку знищує піхоту, РПГ, кулемет, БТР в окопі в опорному пункті на висоті з тригонпунктом, надалі наступає в напрямку ор. 1, ор. 2.

Рубежі: переходу в атаку – (викл.) вис. 161,0, вигин джерела; спішування – перехрестя доріг, окреме дерево.

Праворуч 2 мв атакою з ходу з рубежу кар'єр, зах. схили вис. 161,0 знищує установку ПТКР біля вигину дороги, вправо 10, кулемет біля каменів, ближче 100 і піхоту в траншеї на ділянці вигин дороги, камені, надалі наступає в напрямку вигин дороги, зламане дерево.

Ліворуч наступає 3 мв у напрямку гребля, кут вирубки лісу, знищує кулемет біля сухого дерева, ліворуч 10; танк в окопі біля горбка, праворуч 10, далі 50 і піхоту в траншеї на ділянці сухе дерево, горбок, надалі наступає в напрямку кут вирубки лісу, курган +3.

2 мвід у взаємодії з танком № 102 атакою з ходу знищити БТР в окопі біля каменів, ліворуч 20, ближче 50 і піхоту в траншеї на ділянці окремих куц, праворуч 50, надалі наступати в напрямку окремих куц, ор. 2.

Рубежі: переходу в атаку – зах. схили вис. 161,0, дорога; спішування – розвилка дороги, яма.

1 мвід атакою з ходу знищити ручний протитанковий гранатомет біля окремого куца, ліворуч 10 і піхоту в траншеї на ділянці окремих куц, ліворуч 50, надалі наступати в напрямку ор. 1, ор. 2.

Рубежі: переходу в атаку – дорога, горбок; спішування – яма, пеньок.

3 мвід у взаємодії з танком № 103 атакою з ходу знищити кулемет біля яру, праворуч 10 і піхоту в траншеї на ділянці яр, праворуч 50, надалі наступати в напрямку яр, ор. 2.

Рубежі: переходу в атаку – горбок, вигин струмка; спішування – пеньок, окреме дерево.

Снайперу наступати праворуч від мене. Знищувати обслуги вогневих засобів самостійно і цілі за мою команду.

Стрільцю-санітару наступати ліворуч від мене в готовності надати медичну допомогу пораненим.

Час готовності до наступу – 21.00 15.9.

Я наступаю за 1 мвід. Заступники – штатний і командир 1 мвід».

Віддавши бойовий наказ, командир взводу перевіряє, як командири відділень зрозуміли завдання, а потім організує взаємодію, у ході якої вказує порядок висування до рубежу переходу в атаку, розгортання в бойовий порядок, ведення вогню зі стрілецької зброї і бронетранспортера, руху в атаку, пророблення проходів у загородженнях і перешкодах та їх подолання, ведення вогню по повітряних цілях; погоджує дії відділень між собою і танками; повідомляє сигнали оповіщення, управління, взаємодії і порядок дій за ними; вказує порядок спішування особового складу й дій після цього бронетранспортерів, а також порядок дій особового складу у випадку застосування противником ядерної, хімічної, бактеріологічної (біологічної) зброї.

Крім того, командир взводу вказує азимут напрямку наступу взводу і направляюче відділення; порядок забезпечення відділень засобами освітлення місцевості, використання приладів нічного бачення і підготовки зброї для стрільби вночі, сигнали розпізнавання та заходи щодо захисту особового складу від світлового випромінювання; порядок освітлення місцевості, позначення напрямку наступу світловими орієнтирами, боротьби із засобами освітлення противника.

Закінчивши організацію взаємодії, командир взводу надає командирам відділень час для організації наступу, перевіряє, як виконані особовим складом у районі розташування завдання з інженерного обладнання

призначених відділенням місць, маскуванню, організації спостереження та охорони.

У ході підготовки до наступу командир взводу перевіряє роботу командирів відділень, по черзі заслуховує віддавання ними бойових наказів, перевіряє підготовку зброї та техніки до бою вночі (Н-Тх-4,11), готовність приладів нічного бачення, наявність освітлювальних засобів, знання солдатами бойового завдання. При необхідності командир взводу надає допомогу командирам відділень і тільки після ретельного та повного виконання всіх заходів щодо підготовки до наступу приступає до відпрацювання другого навчального питання.

Друге навчальне питання. Висування до рубежу переходу в атаку, спішування, розгортання в цеп (Н-Т-19) з подоланням мінно-вибухових загороджень і ділянок, які обстрілюються кулеметно-артилерійським вогнем. Атака переднього краю оборони противника (Н-Т-24) з використанням вогню БТР, кулемета і снайпера, оволодіння першою траншеєю та невпинне просування вперед. Використання проміжків у бойових порядках противника в глибині його оборони для маневру, атака об'єкта у фланг або в тил і оволодіння об'єктом атаки.

Навчальне питання командир взводу відпрацьовує послідовно з кожним відділенням, розділивши його за часом.

Вказавши 2 і 3 мвід на допущені помилки при відпрацюванні дій із розташування в зазначеному місці, наказує командирам відділень усунути недоліки, поставити завдання особовому складу відділень на макеті місцевості, організувати підготовку техніки і озброєння до бою та приступає до відпрацювання навчального питання з 1 мвід.

Зайнявши місце на БТР 1 мвід, командир взводу подає сигнал на початок висування до рубежу переходу в атаку. Відділення на БТР висувається з вихідного району. З виходом на узлісся лісу командир взводу подає команду (сигнал) «Відділення, у напрямку горбка – до бою» і контролює вихід відділення на свій напрямок. При підході до рубежу яма, пеньок подається команда (сигнал) «Земля», за якою відділення спішується. Командир взводу перевіряє, щоб у солдатів були включені ліхтарі на спині, і за допомогою нічного бінокля контролює дії особового складу із розгортання в бойовий порядок (Н-Т-19).

Для перевірки дій командира відділення й особового складу при подоланні ділянок, які обстрілюються кулеметно-артилерійським вогнем, командир взводу повідомляє: «Відділення потрапило під щільний кулеметно-артилерійський вогонь» – і позначає вогонь артилерії вибух-пакетами. Відділення кидком виходить з зони кулеметно-артилерійського вогню.

З підходом цепу відділення на 450-500 м до переднього краю противника командир взводу включає секундомір і контролює подальші дії відділення відповідно до вимог нормативу з тактичної підготовки № 24. Для тренування особового складу у веденні вогню на ходу подає сигнал на показ на передньому краї цілей 1-3, що позначають себе спалахами пострілів. Одночасно, залучаючи стрільця-санітара, який діє поруч з ним, командир взводу організовує освітлення місцевості.

У ході висування відділення й атаки ним переднього краю оборони противника командир взводу, переміщаючись вздовж цепу, контролює дії

командира відділення щодо управління особовим складом, вогнем відділення і БТР, перевіряє організацію спостереження, злагодженість дій відділення при подоланні мінно-вибухового загородження по проході, швидке розгортання за проходом, одночасний вихід до переднього краю противника, ураження його в траншеї гранатами і вогнем упритул. Якщо відділення діє невпевнено, допускає помилки, які в бойовій обстановці можуть привести до втрат, командир взводу за допомогою ввідних вимагає від командира відділення ухвалення правильного рішення. Наприклад, при слабкій організації спостереження і управлінні вогнем або недокиданні гранат у траншею, командир взводу повідомляє про додаткові вогневі точки на передньому краї противника або про втрати у відділенні, чим змушує командира відділення зупинити відділення, залягти під вогнем противника, вжити додаткових заходів з придушення його вогневих засобів і тільки після цього дає «успіх» відділенню.

Із захопленням об'єкта атаки на вис. 150,0 командир взводу повідомляє: «Противник, прикриваючись окремими вогневими засобами на вигідних рубежах, відходить у напрямку ор. 1, ор. 2», потім дає сигнал на показ цілі 4 і наказує командирі відділення доповісти рішення. Якщо командир відділення не приймає рішення на переслідування на БТР противника, що відходить, командир взводу ускладнює тактичну обстановку, повідомляє: «Сусід праворуч – 2 мв знищив противника в опорному пункті на сх. схилах вис. 150,0 і, переслідуючи групи противника, що відходять, вийшов на рубіж руїни, болото. Сусід ліворуч – 3 мв, переслідуючи противника, що відходить, веде бій на рубежі курган +3, будинок лісника», і заслуховує рішення командира відділення на переслідування противника, що відходить. Затвердивши рішення, командир взводу уточнює завдання «Наступати в напрямку ор. 1, ор. 2. Направляюче – 1 мвід. Азимут напрямку наступу 10°».

Перевіряючи роботу командира відділення із організації переслідування противника, що відходить, командир взводу звертає увагу на дотримання заходів безпеки, світломаскування, організацію освітлення місцевості, проведення бойового розрахунку з організації спостереження й ураження противника вогнем БТР в русі. У ході висування відділення в напрямку ор. 1, ор. 2 командир взводу наказує показати цілі 5 і 6, контролює дії спостерігача та рішення командира відділення із знищення окремих вогневих засобів.

Із підходом до чагарника південніше яру командир взводу наказує показати цілі 7 і 8, заслуховує доповіді про виявлені цілі та їх характер, вводить особовий склад у тактичну обстановку і ставить завдання 1 мвід:

«Противник, закріпившись на рубежі вис. «Безіменна», гай «Круглий», забезпечує відвід основних сил на заздалегідь підготовлену позицію на рубежі Покровське, Іванівка.

Взвод має завдання знищити противника на ділянці вис. «Безіменна», вишка, надалі наступати в напрямку ор. 2, ор. 4.

1 мвід по чагарнику вийти до кулеметного розрахунку противника в яру і атакою у фланг знищити його, надалі підтримати вогнем дії 2 мвід і 3 мвід та наступати в напрямку вис. «Безіменна», ор. 4.

Бронетранспортерам із займаних позицій підтримати вогнем дії відділень.

Сигнали: готовність до атаки – короткі миготіння інфрачервоного ліхтаря; атака – сигнальний набій червоного вогню».

Поставивши завдання, командир взводу контролює дії командира відділення із підготовки до виконання поставленого завдання, перевіряє знання особовим складом завдання, екіпірування солдатів, нагадуючи відділенню, що дотримання світлового та звукового маскування при виконанні поставленого завдання – запорука успіху.

З початком дій відділення командир взводу висувається на вис. «Безіменну» і контролює дотримання скритності дій відділенням при виконанні ним поставленого завдання. При отриманні доповіді про готовність відділення командир взводу подає сигнал переходу в атаку (сигнальний набій червоного вогню) і контролює дії відділення, звертаючи увагу на правильний вихід відділення до об'єкта атаки, заняття ним вигідного рубежу для атаки, стрімкість дій і керованість відділення.

Відпрацювавши навчальне питання з 1 мвід, командир взводу вказує на недоліки і наказує командирю відділення усунути їх. Потім у такій же послідовності навчає 2 і 3 мвід.

Закінчивши відпрацювання другого навчального питання з 3 мвід, він викликає на вис. «Безіменна» 1 і 2 мвід (або до встановленого часу вони прибувають самостійно) і приступає до відпрацювання третього навчального питання.

Третє навчальне питання. Надання першої медичної допомоги пораним (Н-М-1, 7, 8).

Поповнення боєприпасів (Н-Т-11).

Вказавши місце кожному БТР, командир взводу шикує взвод і повідомляє особовий склад, що через те, що взвод поніс великі втрати, він виводиться в резерв батальйону. Потім відкликає по три особи від кожного відділення, у тому числі по одному члену екіпажа БТР, вручає їм заздалегідь заготовлені картки з указуванням виду поранення, визначає кожному солдату місце, де він отримав поранення відповідно до останніх дій його відділення, і наказує йому відбути в зазначене місце (члену екіпажа зайняти своє місце в БТР).

Потім командир взводу повідомляє командирам відділень і особовому складу, що залишився, конкретні втрати, ставить завдання командирам відділень організувати пошук пораних і доставку їх на пункт збору пораних (розташування пункту збору вказує реально на місцевості).

У ході відпрацювання цих дій командир взводу перевіряє на пункті збору пораних правильність надання першої медичної допомоги солдатам відповідно до наявних в них карток, перевіряє навченість особового складу прийомом доставки і винесення пораних з поля бою з урахуванням характеру поранення, умов місцевості і бойової обстановки, а також діставання пораних із БТР (Н-М-1, 7, 8).

Потім командир взводу пояснює, що в наступальному бою ротний пункт боєпостачання розміщується в одному з БТР і просувається позаду бойових порядків роти; доставка боєприпасів відділенням здійснюється спеціально виділеними для цього підношувачами; командир відділення повинен постійно знати наявність боєприпасів у відділенні і вживати заходи щодо їх поповнення.

Закінчивши пояснення, командир взводу ставить завдання командирам відділень поповнити боєприпаси з ротного пункту боєпостачання, що позначається для кожного відділення його бронетранспортером, і

відпрацьовує це питання з відділеннями відповідно до вимог нормативу (Н-Т-11).

Завершивши відпрацювання навчальних питань, командир взводу проводить розбір тактичного заняття. На початку розбору він нагадує тему і навчальні цілі заняття, потім вказує, які навчальні питання відпрацьовувалися, Докладно розбирає по кожному з них окремо дії командирів і особового складу відділень, відзначає найбільш вдалі дії, вказує на недоліки, пояснює їх причини і до яких наслідків вони могли б призвести в реальній бойовій обстановці; роз'ясняє, як потрібно правильно діяти, посилаючись на відповідні положення статуту. Далі командир взводу визначає, в якій мірі виконані поставлені цілі і завдання, особливо відзначаючи вміння орієнтуватися вночі, витримувати заданий напрямок наступу, вміння особового складу діяти в темряві і при освітленні місцевості, а також здійснювати цілевказівки та користуватися приладами нічного бачення.

На завершення розбору він підводить підсумки виконання завдань, нормативів і заняття в цілому, повідомляє оцінки окремо командирам відділень і кожному відділенню, дає вказівки щодо усунення розкритих на занятті недоліків.

При поверненні в розташування частини командир взводу проводить додаткові тренування відносно найбільш слабо відпрацьованих питань.

Приклад 2. Добове тактичне заняття

Тема: Взвод у наступі

Заняття: Підготовка та ведення наступу з ходу

Навчальні цілі:

1. Забезпечити практику командирів взводу і командирам відділень в управлінні своїми підрозділами та вогнем при виконанні завдань у ході наступу вдень і вночі.

2. Домогтися злагоджених дій взводу в наступі вдень і вночі.

3. Формувати в особового складу високі морально-бойові якості та фізичну витривалість при діях у складних умовах бойової обстановки.

Навчальні питання:

1. Розташування взводу в зазначеному місці. Бойовий наказ, організація взаємодії й бойового забезпечення. Підготовка особового складу, озброєння та бойових машин до бою.

2. Висування взводу до рубежу переходу в атаку в період вогневої підготовки атаки, розгортання в бойовий порядок і ведення вогню з ходу. Спішування, розгортання в цеп (Н-Т-16), подолання загороджень і перешкод, ведення вогню на ходу. Атака переднього краю оборони (Н-Т-24), знищення противника гранатами і вогнем уприутул та оволодіння об'єктом атаки.

3. Здійснення маневру під прикриттям димів, атака опорного пункту у фланг або в тил у глибині оборони, знищення противника та оволодіння об'єктом атаки.

4. Посадка особового складу на БМП, приготування для ведення вогню з ходу і переслідування противника, що відходить.

5. Подолання зараженої ділянки місцевості (Н-Т-27) і проведення

часткової спеціальної обробки.

6. Організація нічного бою, поповнення боєприпасів, підготовка озброєння, приладів і сигнальних засобів для використання вночі.

7. Атака опорного пункту противника вночі, знищення противника, оволодіння об'єктом атаки, розвиток наступу в зазначеному напрямку та відбиття контратаки противника.

8. Надання першої медичної допомоги пораненим (Н-М-1,3,5).

Час: доба.

Заняття проводиться на матеріальній частині на тактичному навчальному полі.

Перед виходом на заняття командир роти заслуховує доповідь командира взводу про готовність взводу, перевіряє наявність особового складу, його екіпування, справність і готовність бойової техніки до заняття, знання особовим складом заходів безпеки і наказує вивести взвод у район проведення заняття.

Під час висування взводу командир роти перевіряє навченість особового складу діям за сигналами оповіщення, при виконанні раптово виникаючих завдань та інші питання.

Перше навчальне питання. Розташування взводу в зазначеному місці. Бойовий наказ, організація взаємодії і бойового забезпечення. Підготовка особового складу, озброєння та бойових машин до бою (рис.3.2.1, 3.2.2).

З прибуттям взводу на тактичне навчальне поле командир роти вказує командирю взводу місце розташування взводу на узліссі Орловського лісу, уточнює тактичну обстановку й ставить завдання на підготовку до майбутніх бойових дій, організацію охорони, маскуванню та інженерне обладнання призначеного взводу місця.

Командир взводу розташовує взвод вздовж просіки, використовуючи захисні і маскуючі властивості місцевості, вказує місця розташування кожного відділення, призначає спостерігача, ставить завдання на організацію охорони й наказує приступити до інженерного обладнання окопів, щілин, укриттів, а також маскуванню БМП.

Командир роти перевіряє розташування взводу, звертає увагу на розміщення БМП, їх маскуванню, організацію охорони й спостереження за повітряним та наземним противником, знання командирами відділень і солдатами порядку дій у випадку раптового нападу противника, порядку риття окопів для БМП, щілин та укриттів для особового складу.

Для перевірки пильності й навченості особового складу взводу командир роти дає ввідні та контролює дії особового складу взводу за сигналами оповіщення про повітряний напад, застосування противником ядерної або хімічної зброї, а також при нападі наземного противника, при висадженні ним тактичного повітряного десанту тощо.

Виявивши недоліки в діях командирів і особового складу, командир роти вказує на них, визначає час і порядок їх усунення, потім вказує командирю взводу час прибуття на вис. «Лиса» для участі в рекогносцировці й отриманні бойового завдання.

Поставивши заступнику командира взводу завдання на усунення зазначених недоліків і подальше інженерне обладнання місця розташування взводу, командир взводу відбуває на вис. «Лиса».

З прибуттям командира взводу на вис. «Лиса» командир роти проводить рекогносцировку, у ході якої орієнтує командира взводу, призначає орієнтири, вивчає місцевість і вказує командирю взводу: окреслення переднього краю оборони противника, розташування його опорних пунктів і ступінь їхнього інженерного обладнання, позиції вогневих засобів, особливо протитанкових, об'єкти, що знищуються засобами старших командирів; підступи до переднього краю оборони противника, наявність і характер загороджень, перешкод, можливі напрямки дій авіації противника й рубежі атаки його бойових гелікоптерів; фронт наступу та напрямом зосередження основних зусиль роти, бойові завдання взводам; вогневі засоби противника, спостережні пункти та інші цілі, що вражають вогнем артилерії із закритих вогневих позицій, вогнем гармат і танків, виділених для стрільби прямою наводкою і ПТКР; місця проходів у загородженнях і переходів через перешкоди, час їхнього пророблення (обладнання); маршрут висування, рубежі розгортання, переходу в атаку, спішування й безпечного віддалення; напрямом переміщення КСП роти та місця розгортання підрозділів технічного забезпечення та тилу.

Після проведення рекогносцировки командир роти перевіряє, як командир взводу усвідомив положення противника, вивчив орієнтири, місцевість, розташування мінно-вибухових загороджень, перешкод і проходів у них, і віддає бойовий наказ:

«1. Противник займає підготовлену оборону з переднім краєм півд. схили вис. 120,0, окреме дерево, чагарник. Перед фронтом наступу роти обладнані взводні опорні пункти в районах: руїни, (викл.) яр, вис. 125,0; у глибині оборони – курган +3, зах. схили вис. «Гостра», вигин дороги.

Вогневі засоби виявлені: камені, ближче 100 – танк в окопі; вигин дороги, праворуч 05, далі 100 – БТР в окопі; руїни, далі 100 – гранатомет; ор. 1, праворуч 10 – ПТКР; пеньок, праворуч 20 – ПТКР; вигин дороги, ліворуч 30 – ПТКР; окремих кущ, ліворуч 15 – кулемет; курган +3, ліворуч 20, ближче 100 – мінометна батарея.

Перед переднім краєм установлені протитанкові та протипіхотні мінні поля в поєднанні з дротовим загородженням.

2. 1 мр з 1 гвід у взаємодії з 1 тр (без 3 тв) атакою з ходу знищує противника у взводному опорному пункті руїни, (викл.) яр, вис. 125,0 і опановує рубежем курган +3, загін, надалі наступає в напрямку вис. «Гостра», вис. «Піщана».

Маршрут висування Орловський ліс, вис. «Лиса», міст через струм. Світлий.

Рубежі: переходу в атаку – (викл.) болото, горбок; спішування – сарай, вигин струмка.

Підтримує 2 батр.

3. На напрямку наступу 1 мр засобами старших командирів у період вогневої підготовки придушувється жива сила й вогневі засоби противника в опорних пунктах взводів на передньому краї і на вис. «Гостра».

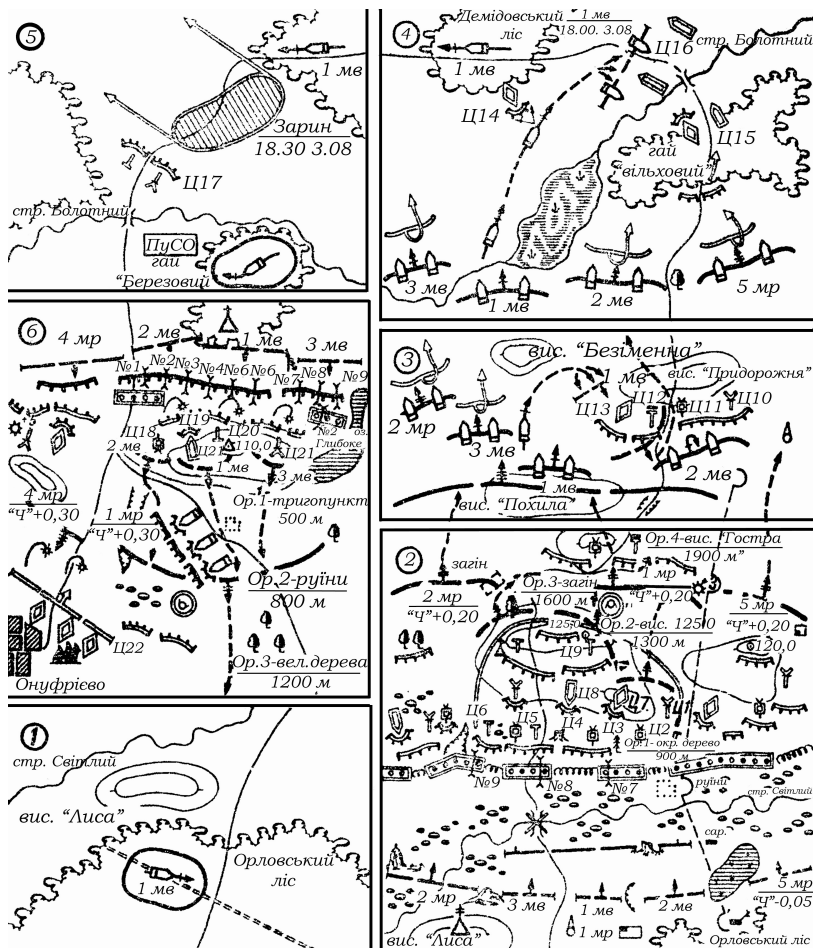

Рис.3.2. Тактична обстановка і порядок відпрацювання питань на добовому тактичному занятті зі взводом

Вогнем засобів, виділених для стрільби прямою наводкою, знищуються: танк в окопі, – камені, ближче 100; БТР в окопі, – вигин дороги, праворуч 05, далі 100.

Праворуч 5 мр 2 мб знищує противника в опорному пункті на вис. 120,0 і опанує рубежем окремих будинок, курган +3, надалі наступає в напрямку вис. 120,0, вишка.

Ліворуч 2 мр атакує і знищує противника в районі яр, чагарник, два окремих дерева та опанує рубежем (вкл.) загон, Петрівка (550 м зах. загону), надалі наступає в напрямку два окремих дерева, зах. схили вис. «Піщана».

4. Вирішив: використовуючи результати вогню артилерії і ударів авіації та зосереджуючи основні зусилля роти в напрямку зруйнований міст, вис. «Гостра», атакою з ходу з рубежу болото, горбок вогнем БМП і стрілецької зброї знищити живу силу і вогневі засоби в опорному пункті взводу в районі руїни, (викл.) яр, вис. 125,0 і до «Ч» +0.20 опанувати рубезем курган +3, загон. Надалі наступати в напрямку вис. «Гостра», вис. «Піщана». Знищення противника в опорному пункті в глибині оборони здійснити атакою з фронту 1 і 2 мв; 3 мв – у фланг у напрямку загон, вис. «Гостра».

Бойовий порядок в один ешелон, атаку здійснити в пішому порядку.

5. Наказую:

2 мв у взаємодії з 2 тв атакою з ходу знищити: танк в окопі – камені, ближче 100; ПТКР – ор. 1, праворуч 10; РПГ і живу силу противника – руїни, далі 100; надалі наступати в напрямку камені, сх. схили вис. «Гостра».

Рубежі: переходу в атаку – болото, кар'єр; спішування – сарай, пеньок.

1 мв у взаємодії з танками № 101 і 102 атакою з ходу знищити: БТР в окопі – вигин дороги, праворуч 05, далі 100; ПТКР – пеньок, праворуч 20 і живу силу противника в траншеї, надалі наступати в напрямку вис. 125,0, вис. «Гостра».

Рубежі: переходу в атаку – кар'єр, дорога; спішування – пеньок, дорога.

3 мв у взаємодії з танками № 103 і 104 атакою з ходу знищити: кулемет – окремих кущ, ліворуч 15; ПТКР – вигин дороги, ліворуч 20 і живу силу противника в траншеї, надалі наступати в напрямку зах. схили вис. 125,0, ор. 3.

Рубежі переходу в атаку – дорога, горбок; спішування – дорога, вигин струмка.

1 гвід з вогневої позиції в кар'єрі придушити живу силу на КСП опорного пункту взводу противника на півд.-зах. схилах вис. 125,0. У ході наступу підтримувати 1 і 3 мв, переміщатися за 1 мв.

6. Витрата боєприпасів: до стрілецької зброї – 0,4 бк, до гармат БМП – 0,5 бк. Витрата пального – 0,2 запр.

Місця розгортання підрозділів технічного забезпечення і тилу: пункт технічного спостереження (ПТС) і ремонтно-евакуаційна група (РЕГ) – на вис. «Лиса», медичний пункт батальйону (МПБ) – на півн. узліссі Орловського лісу. У ході бою переміщуються в напрямку яр, загон.

7. Готовність до наступу – 15.00 3.08.

8. КСП роти в ході бою – за 1 мв; заступники – штатний і командир 1 мв».

Віддавши бойовий наказ, командир роти організовує на місцевості взаємодію:

«3 «Ч» – 0.22 до «Ч» – 0.10 інженерно-саперні підрозділи пророблюють проходи в мінно-вибухових загородах противника.

В «Ч» – 0.10 взвод починає рух.

З виходом на рубіж будинок лісника, вис. «Лиса» за сигналом «Віяло» взводи розгортаються в бойовий порядок і в «Ч» – 0.05 виходять на рубіж переходу в атаку (болото, горбок). За сигналом «Шторм» (серія сигнальних набобів червоного вогню) взводи переходять в атаку. З початком атаки 1 гвід з вогневих позицій у кар'єрі придушує живу силу противника на КСП взводу.

З виходом взводів на рубіж сарай, вигин струмка особовий склад роти спішується за сигналом «Земля».

Мінне поле перед переднім краєм противника долати по проходах: 2 мв – №7, 1 мв – №8, 3 мв – №9. Подолання мінного поля здійснюється під прикриттям вогню БМП і 1 гвід з вогневої позиції в кар'єрі.

У встановлений час «Ч» 1 тр і механізовані взводи стрімко вриваються на передній край оборони противника, знищують його живу силу і вогневі засоби.

2 мв атакою з ходу знищує: ПТКР – ор. 1, праворуч 10; гранатомет – руїни, далі 100 і живу силу в траншеї. 1 мв атакою з ходу знищує: ПТКР – пеньок, праворуч 20; кулемет – вигин дороги, далі 50 і живу силу противника в траншеях і ходах сполучення. 3 мв атакою з ходу знищує: ПТКР – вигин дороги, ліворуч 30; кулемет – окремих кущ, ліворуч 15 і живу силу на позиції мпвід. Об'єктом атаки опанувати до «Ч» +0.15.

Надалі, розвиваючи наступ в зазначених напрямках, силами 1 і 2 мв завершується знищення розрахунків мінометної батареї противника південніше вис. «Гостра» і до «Ч» +0.20 рота виконує найближче завдання і опановує рубежем курган +3, загон.

Противника, що обороняється, на вис. «Гостра», атакують 2 і 1 мв з фронту у взаємодії з 1 тр., 2 мв знищує кулемет – ор. 4, праворуч 20 і живу силу; 1 мв знищує ПТКР – ор. 4, ближче 50 і живу силу. 1 гвід переміщується на вогневу позицію до окремого дерева півн.-зах. вис. 125,0 і придушує ПТКР – ор. 4, ближче 50.

3 мв стрімко висувається в напрямку півн.-зах. схили вис.. 125,0, загон і атакою в напрямку загон, ор. 4 завершує знищення противника.

3 виходом роти на рубіж виїмка біля дороги, півн. схили вис. «Піщана» бути в готовності разом з 1 тр і сусідом ліворуч відбити вогнем всіх засобів з ходу можливу контратаку резерву мпб.

Для відбиття контратаки переважаючих сил противника танки, БМП займають вогневі позиції за найближчими укриттями на рубежі вис. «Пришляхова», вис. «Безіменна» і вогнем з місця знищують противника, що контратакує.

Уточнюючі сигнали:

попередження про безпосередню загрозу і початок застосування противником зброї масового ураження – «Гроза», по радіо – «999»;

оповіщення:

про радіоактивне зараження – «Радіаційна небезпека», по радіо – «777»;

про хімічне і бактеріологічне (біологічне) зараження – «Хімічна тривога», ракета СХТ і по радіо – «555»;

про повітряного противника – «Повітря», по радіо – «444»;

управління і взаємодії:

початок руху – «Стежка»;

розгортання в бойовий порядок – «Віяло»;

спішування особового складу – «Земля»;

атака – «Шторм»;

перенос вогню артилерії – «Пережат»;

виклик вогню артилерії – «Ураган»; цілевказівки – трасуючими кулями й снарядами в бік цілі;

взаємного розпізнавання (для авіації) – «Ми свої війська» – серія сигнальних набоїв червоного диму.

Позивні: 1 мв – «01», відділень – відповідно «011», «012», «013», мій – «Гіацинт».

Завершивши організацію взаємодії, командир роти перевіряє, як командир взводу усвідомив завдання і порядок його виконання, відпрацював карту, потім надає йому час для ухвалення рішення і визначає строки роботи на місцевості з організації ним бою. Сам же з начальником тактичного навчального поля уточнює порядок показу цілей та імітації дій противника під час роботи командира взводу з організації бою на місцевості.

В установлений час командир роти перевіряє порядок організації командиром взводу бою на місцевості, звертаючи увагу на те, щоб робота проводилася скритно, з дотриманням заходів маскуванню та організацією охорони місця роботи, а також, щоб до неї були залучені не тільки командири відділень, але й механіки-водії.

Щоб організувати бій на місцевості, командир взводу повинен:

при проведенні рекогносцировки – провести правильне орієнтування на місцевості і вказати орієнтири, детально вивчити з підлеглими місцевість перед переднім краєм і в найближчій глибині оборони противника, окреслення переднього краю й приховані підступи до нього, розташування опорних пунктів і вогневих засобів, особливо протитанкових, об'єкти атаки, місця і характер загороджень, місця проходів у загородженнях і переходів через перешкоди та їх позначення, маршрут висування, рубіж переходу в атаку і спішування, а також вказати цілі, що уражаються засобами старших командирів;

під час віддавання бойового наказу – дотримуватися послідовності, чітко і конкретно визначати завдання підлеглим реально на місцевості;

при організації взаємодії – погодити дії відділень при висуванні до рубежу переходу в атаку, дії відділень і БМП після спішування, при подоланні по проходах мінно-вибухових загороджень противника, при атаці переднього краю й знищенні противника в призначених відділеннях об'єктах, вказати порядок дій відділень при проведенні противником контратак.

При виявленні недоліків у діях командира взводу при проведенні рекогносцировки, віддачі бойового наказу й організації взаємодії командир роти зупиняє його, вказує на допущені помилки, робить необхідні уточнення та вимагає якісного й повного вирішення всіх питань організації бою. У ході роботи на місцевості командир роти здійснює показ цілей 1-9 в опорному пункті противника.

Потім командир роти шляхом постановки контрольних питань переконується, що командири відділень правильно усвідомили отримане завдання і порядок його виконання та контролює дії командирів відділень з організації бою.

Наприкінці відпрацювання першого навчального питання командир роти перевіряє, як усунути ним указані недоліки із розташування взводу в зазначеному місці, знання особовим складом бойових завдань, готовність зброї і БМП до бою, проводить відпрацювання нормативів з тактичної підготовки.

Друге навчальне питання. Висування взводу до рубежу переходу в атаку в період вогневої підготовки атаки, розгортання в бойовий порядок і

ведення вогню з ходу. Спішування, розгортання в цеп (Н-Т-16), подолання загороджень і перешкод, ведення вогню на ходу. Атака переднього краю оборони (Н-Т-24), знищення противника гранатами і вогнем впритул та оволодіння об'єктом атаки (рис.3.2.2).

З отриманням доповіді командира взводу про готовність взводу до наступу (взвод вишикуваний у колону) командир роти доводить до командира взводу час «Ч» і відповідно до проведеного командиром взводу розрахунку у встановлений час подає сигнал «Стежка» (початок руху).

Отримавши команду на початок руху, командир взводу подає сигнали «До машин», «По місцях», «Заводь» і починає висування до рубежу переходу в атаку. Командир роти контролює виконання нормативу з тактичної підготовки № 13 у складі взводу і одночасність початку руху всіх машин колони. У ході висування командир роти перевіряє дії командира взводу щодо управління взводом, витримування заданої швидкості руху, дотримання дистанції між машинами, організації спостереження за повітряним і наземним противником, за своїми сигналами.

З виходом взводу на рубіж будинок лісника, сх. схили вис. «Лиса» командир роти подає сигнал «Віяло» і перевіряє навченість взводу розгортанню в бойовий порядок відповідно нормативу з тактичної підготовки № 19.

З виходом БМП на рубіж переходу в атаку командир роти здійснює показ цілей 2, 3, 5, 7, 8 на передньому краї, вимагаючи від командира взводу, командирів БМП і спостерігачів своєчасного їхнього виявлення й правильної доповіді про виявлені цілі. Наприклад: «Орієнтир 1, праворуч 10 – ПТКР; вигин дороги, праворуч 05, далі 100 – БТР в окопі».

Командир роти, прослуховуючи радіомережу командира взводу, перевіряє своєчасність виявлення й правильність визначення характеру цілі, заслуховує рішення командира взводу на знищення виявлених цілей і постановку завдань підлеглим. Наприклад: «Гіацинт, я – 01. Окремий кущ, ліворуч 15 – кулемет; камені, ближче 100 – танк в окопі. Вирішив: вогнем БМП 3 мвід з ходу знищити кулемет, зосередженим вогнем БМП взводу – танк в окопі. Я – 01, прийом» і «013, я – 01. Окремий кущ, ліворуч 15 – кулемет. Знищити».

Перевіряється також уміння командирів відділень визначати вид зброї для ураження цілі відповідно до її характеру і ставити завдання підлеглим.

З підходом бойового порядку взводу до рубежу сарай, вигин струмка командир роти подає сигнал «Земля» і перевіряє навченість взводу спішуванню і розгортанню в цеп відповідно до нормативу з тактичної підготовки № 16.

Для тренування взводу в діях з подолання ділянок, що обстрілюються кулеметно-артилерійським вогнем, командир роти повідомляє командира взводу: «Взвод потрапив під щільний кулеметно-артилерійський вогонь», – і позначає вогонь артилерії вибух-пакетами. Взвод за командою командира взводу кидком проходить з зони кулеметно-артилерійського вогню. Якщо якесь відділення відстало, командир роти повторює ввідну для цього відділення.

Для тренування особового складу у веденні вогню на ходу командир роти здійснює показ цілей 1-6 на передньому краї.

При наближенні бойового порядку взводу до переднього краю на 450-500 м командир роти засікає час і перевіряє дії взводу відповідно до нормативу з тактичної підготовки № 24, контролює дії командира взводу з управління взводом при подоланні мінно-вибухових загороджень по проході, звертаючи особливу увагу на вмiле поєднання вогню і руху, керованість взводу, своєчасний вихід до переднього краю противника і організовану атаку, вмiле ураження противника гранатами та стрімке просування вперед.

Якщо атака була проведена недостатньо організовано, командир роти вказує на недоліки командира взводу, дає ввідну про посилення вогню противника зі стрілецької зброї або про втрати у взводі, чим змушує командира взводу зупинити атаку і залягти під вогнем противника, вжити додаткових заходів з придушення його вогневих засобів, підготуватися та провести повторну атаку.

Домігшись чітких і злагоджених дій взводу, командир роти переходить до відпрацювання наступного навчального питання.

Третє навчальне питання. Здійснення маневру під прикриттям димів, атака опорного пункту у фланг або в тил у глибині оборони, знищення противника і оволодіння об'єктом атаки (рис.3.2.3).

З виходом до вис. «Піщана» командир роти нарощує тактичну обстановку і ставить командира взводу завдання:

«Противник, що чинить завзятий опір на вигідних рубежах, прагне не допустити розвитку наступу наших військ у глибину оборони. До мотопіхотного взводу з танком закріпилися на вис. «Пришляхова» (здійснює показ цілей 10-13) і стримує подальше просування вперед 2 мв. До півтора мотопіхотних відділень відходить у напрямку вис. «Піщана», вис. «Безіменна».

1 мв обійти вис. «Пришляхова» і атакою з тилу у взаємодії з 2 мв знищити противника на висоті, надалі наступати в напрямку вис. «Пришляхова», гай «Вільховий».

Надавши час командира взводу для оцінки обстановки, командир роти заслуховує його рішення і, якщо воно не в повній мірі відповідає сформованій обстановці, шляхом нарощування її поправляє й уточнює. Для прикриття маневру взводу командир роти ставить завдання командира взводу поставити димову завісу.

Перевіривши постановку командиром взводу завдання і переконавшись, що воно в повному обсязі доведене до командирів відділень та вони усвідомили його, командир роти наказує приступити до виконання завдання. Перебуваючи поруч з командиром взводу, командир роти навчає його управління взводом, контролює виконання поставленого завдання, домагається скритності дій при висуванні на рубіж атаки й умілого використання місцевості, своєчасного виходу до переднього краю противника та стрімкості атаки. З метою вдосконалювання навичок командирів взводу й відділень в управлінні вогнем підрозділів командир роти здійснює показ цілей 12 і 13 на півд.-зах. схилах вис. «Пришляхова» і перевіряє, прослуховуючи по радіо доповіді про виявлені цілі і постановку завдань на їх знищення, уміння командирів розподіляти вогонь по цілі і вести зосереджений вогонь.

З виходом взводу на півд.-зах. схили вис. «Пришляхова» командир роти заслуховує доповідь командира взводу про виконання поставленого завдання, перевіряє дії взводу щодо зміни напрямку наступу (Н-Т-26) і приступає до відпрацювання наступного навчального питання.

Четверте навчальне питання. Посадка особового складу на БМП, підготовка для ведення вогню з ходу та переслідування противника, що відходить (рис.3.2.4).

Після завершення розгрому позначеного противника на вис. «Пришляхова» командир роти з виходом взводу на рубіж дорога, вис. «Безіменна» нарощує обстановку: «Противник, чинячи незначний опір на окремих рубежах, відходить у напрямку вис. «Безіменна», Демидівський ліс. 2 мв у взаємодії з 5 мр, переслідуючи до півтора мотопіхотного відділення, вийшов на рубіж окреме дерево, болото. У напрямку наступу 2 мв по півд. узліссі гаю «Вільховий» переходить до оборони до мотопіхотного відділення. 3 мв, переслідуючи до мотопіхотного відділення, просувається в напрямку вис. «Безіменна», Демидівський ліс. Перед 1 мв противника немає».

Командир роти надає командирі взводу час на оцінку обстановки, потім заслуховує його рішення. Командир взводу повинен прийняти рішення на переслідування противника. Якщо він не приймає такого рішення, командир роти, посилаючись на вимоги Бойового статуту та уточнюючи обстановку про противника, домагається ухвалення правильного рішення, після чого уточнює командирі взводу завдання: «1 мв обійти болото з заходу, до 18.00 3.8 вийти на маршрут відходу противника в районі мосту через струм. Болотний і у взаємодії з підрозділами, що переслідують противника з фронту, завершити розгром підрозділів противника, що відходять, в районі півн.-сх. узлісся гаю «Вільховий», болото, міст».

Поставивши завдання підлеглим, командир взводу приступає до його виконання. Командир роти, переконавшись, що командири відділень усвідомили завдання і довели його до солдат, контролює організованість посадки особового складу на БМП (Н-Т-17), управління взводом у ході висування, організацію спостереження і управління вогнем, для чого здійснює показ цілі 14 на півд. узліссі Демидівського лісу, а також перевіряє своєчасність виходу взводу до мосту. Якщо взвод вчасно вийшов до мосту, командир роти перевіряє організацію командиром взводу підготовки мосту до вибуху, зайняття вогневих позицій, системи вогню і управління, знання завдань командирами відділень і солдатами, потім здійснює показ цілі 15 на півн. узліссі гаю «Вільховий» і перевіряє, як командир взводу організовує ураження противника.

Якщо ж взвод спізниться з виходом до призначеного часу до мосту, командир роти здійснює показ цілі 16 перед мостом, заслуховує рішення командира взводу, домагаючись проведення взводом атаки з ходу, перевіряє постановку командиром взводу завдань підлеглим і організоване проведення атаки. Потім дає командирі взводу ввідну про відхід противника в напрямку міст, Демидівський ліс і, поставивши завдання на переслідування противника, що відходить, переходить до відпрацювання наступного навчального питання.

П'яте навчальне питання. Подолання зараженої ділянки місцевості (Н-Т-27) і проведення часткової спеціальної обробки (рис.3.2.5).

З виходом взводу на зах. узлісся Демидівського лісу командир роти вводить командира взводу в сформовану на даний час тактичну обстановку й уточнює завдання: «Противник, чинячи незначний опір, відходить у напрямку Демидівський ліс, Ануфрієво. Одночасно резервами, що підходять, закріплюється на непідготовленому рубежі курган +5, озеро Глибоке. З метою затримати наш наступ, не дати можливість закріпитися резервам на зазначеному рубежі противник може застосувати зброю масового ураження. Рота переслідує противника, що відходить, у передбойовому порядку (вказує реально на місцевості положення 2, 3 і 1 мв).

1 мв, продовжуючи переслідування противника в напрямку Демидівський ліс, Ануфрієво, виділити для ведення радіаційної, хімічної та бактеріологічної (біологічної) розвідки в інтересах роти підготовлене механізоване відділення».

Перевіривши постановку командиром взводу завдання командира відділення на ведення радіаційної, хімічної і бактеріологічної (біологічної) розвідки, командир роти повідомляє дані метеообстановки (швидкість вітру, напрямок, температуру повітря), перевіряє знання завдання командиром відділення та особовим складом, забезпеченість відділення приладами радіаційної і хімічної розвідки, табельними засобами для позначення маршрутом руху знаків огородження та покажчиків і дає команду приступити до виконання завдання.

З підходом відділення до ділянки зараження, заздалегідь позначеної покажчиками із вказуванням типу отруйної речовини і часу її застосування противником, командир роти, прослуховуючи радіомережу, перевіряє доповідь командира відділення про вихід до зараженої ділянки, заслуховує рішення командира взводу на подолання зараженої ділянки та постановку ним завдання взводу. При цьому командир роти звертає увагу на те, щоб командиром взводу був визначений порядок організації спостереження і використання засобів захисту, зазначена швидкість руху взводу через заражену ділянку та інтервали між БМП. Підготовка взводу до подолання зараженої ділянки місцевості здійснюється відповідно до вимог нормативу по ЗЗМУ № 9.

Перед виходом взводу на заражену ділянку командир роти зупиняє взвод, перевіряє якість підготовки БМП і особового складу взводу до подолання ділянки зараження і тільки після усунення виявлених недоліків дозволяє подальше виконання завдання.

З підходом відділення, що веде радіаційну, хімічну та бактеріологічну (біологічну) розвідку, до виходу з ділянки зараження командир роти здійснює показ цілі 17 в 100-150 м за ділянкою зараження, прослуховує по радіо доповідь командира відділення про противника і рішення командира взводу. Якщо рішення командира взводу буде зводитися до ураження противника вогнем відділення з ходу й продовження подолання ділянки зараження, командир роти додатковими ввідними (про зростання вогневого впливу противника, про втрати у відділенні тощо) змушує командира взводу прийняти рішення на розгортання взводу і проведення атаки противника в пішому порядку та відпрацьовує дії взводу відповідно до вимог нормативу з тактичної підготовки № 24.

Після виходу з ділянки зараження і проведення атаки противника в засобах захисту командир роти ставить командирів взводу завдання на проведення часткової спеціальної обробки особового складу та дегазації БМП на півн. узліссі гаю «Березовий».

Відпрацьовуючи зі взводом часткову спеціальну обробку та дегазацію БМП (Н-33МУ-12, 13), командир роти особливу увагу звертає на вмиле керівництво діями підлеглих командирами взводу (відділень), дотримання послідовності і порядку обробки, загопування використаних матеріалів, виконання обробки у встановлений нормативом термін.

Завершивши відпрацювання нормативів, командир роти приступає до відпрацювання наступного питання.

Шосте навчальне питання. Організація нічного бою, поповнення боєприпасів, підготовка озброєння, приладів і сигнальних засобів для використання вночі (рис.3.2.5, 3.2.6).

До відпрацювання навчального питання командир роти приступає засвітла для того, щоб встигнути до наступу темряви відпрацювати питання організації бою.

Поставивши завдання командирів взводу на підготовку озброєння, приладів і сигнальних засобів до нічного бою та поповнення боєприпасів, командир роти перевіряє, як командир взводу довів завдання до підлеглих і, переконавшись, що командири відділень і солдати завдання зрозуміли правильно, відбуває з командиром взводу на півд. узлісся гаю «Березовий», де проводить рекогносцировку, віддає бойовий наказ і організовує взаємодію.

У ході рекогносцировки командир роти вивчає з командиром взводу місцевість перед переднім краєм противника і в найближчій глибині його оборони, найбільш доступні напрямки дій та вказує:

Орієнтир перший – тригонпункт, орієнтир другий – руїни, орієнтир третій – група дерев.

Передній край оборони противника проходить по рубежу курган +5, розвилка дороги, півн. схили вис. 110,0, оз. Глибоке.

Опорний пункт взводу в районі: розвилка дороги, оз. Глибоке, ор. 1. В інженерному плані опорний пункт обладнаний тільки окопами для особового складу і вогневих засобів. Вогневі засоби противника виявлені: ор. 1, ліворуч 30, ближче 100 – РПГ; ор. 1, праворуч 10, ближче 50 – кулемет; ор. 1, праворуч 20 – БТР в окопі; ор. 1, праворуч 30 – ПТКР; ор. 2, праворуч 20, далі 200 – мінометна батарея.

Перед переднім краєм окремі мінні поля (показує на місцевості).

Засобами старших командирів знищуються мінометна батарея і БТР в окопі.

Далі командир роти вказує на місцевості бойові завдання взводів, рубіж переходу в атаку і віддає бойовий наказ, в якому визначає завдання взводу: «1 мв у взаємодії з танками № 101 і 102 атакою з рубежу зах. узлісся гаю «Березовий», зламане дерево знищити БТР в окопі – ор. 1, праворуч 20; кулемет – ор. 1, праворуч 10, ближче 50 і живу силу противника в траншеї, надалі наступати в напрямку зах. схили вис. 110,0, ор. 3».

При наступі вночі в бойовому наказі роти крім звичайних питань вказується азимут напрямку наступу і направляючий взвод.

Віддавши бойовий наказ, командир роти перевіряє, як командир взводу зрозумів завдання, а потім організовує взаємодію:

«Висування на рубіж переходу в атаку дорога, півд. узлісся гаю «Березовий» почати в «Ч» – 0.07 за сигналом «Тропа» і здійснювати взводними колонами з виключеними приладами освітлення з використанням нічних приладів у пасивному режимі.

Спішування особового складу здійснити перед виходом на півд. узлісся гаю «Березовий» за сигналом «Земля» (по радіо – «333»).

У кожному взводі організувати та мати при собі освітлювальний пост у складі двох солдатів.

До виявлення противником нашого висування освітлення місцевості не здійснювати, для здійснення спостереження за противником використовувати невідсвітлюючі нічні прилади й приціли.

Для підтримки взаємодії з БМП і управління ними після спішування використовувати інфрачервоні ліхтарі.

В «Ч» – 0.03 взводи виходять на рубіж переходу в атаку дорога, півд. узлісся гаю «Березовий» і за сигналом «Буря» (по радіо – «222») переходять в атаку.

Проходи через бойовий порядок наших військ будуть позначені однобічними світловими покажчиками зеленого світла з номерами проходів: для 2 мв – № 1- 3, для 1 мв – № 4-6, для 3 мв – № 7-9.

Прохід у мінному полі противника для 3 мв № 2 позначений однобічними світловими покажчиками білого світла.

З виявленням противником нашого переходу в атаку 1 гвід з вогневої позиції біля зламаного дерева придушує кулемет – ор. 1, праворуч 10, ближче 50. Освітлення цілі забезпечує освітлювальний пост 1 мв. Освітлення місцевості і об'єктів атаки організувати безперервне, з постановкою освітлювальних пристроїв по гребеню вис. 110,0, не допустити освітлення свого бойового порядку.

Вогонь по знову виявленим цілям вести за спалахами пострілів і силуетами з використанням нічних прицілів, а також насадок, для чого слід їх вчасно підготувати й установити на кожен автомат та кулемет, які не мають нічного прицілу.

При освітленні противником нашого бойового порядку в кожному взводі мати групу в складі трьох – п'яти солдат (сержантів) для ведення зосередженого вогню по освітлювальних пристроях, установлених противником.

В установлений час «Ч» механізовані взводи стрімко вриваються на передній край оборони противника, знищують його живу силу та вогневі засоби. Опанувати об'єктом атаки до «Ч» + 0.20. Надалі наступати в призначених напрямках. Досягнуті (займані) рубежі позначати за запитом запалюванням у кожному взводі з флангів і у центрі наземних сигнальних набоїв червоного вогню.

З виходом роти на рубіж яр, окреме дерево бути в готовності разом з сусідом праворуч з ходу відбити вогнем усіх засобів контратаки противника.

При відбитті контратаки переважаючих сил противника, що проводиться в напрямку Ануфрієво, вис. 110,0, зайняти рубіж яр, чагарник і, використовуючи наявні укриття, вогнем з місця танків, БМП і стрілецької зброї знищити атакуючого противника.

При проведенні переважаючими силами противника контратаки в напрямку ор. 3, ор. 2 зайняти рубіж чагарник, ор. 2 і у такому ж порядку знищити атакуючого противника.

Уточнюю сигнали:

попередження про безпосередню загрозу й початок застосування противником зброї масового ураження – «Грім», по радіо – «999»;

оповіщення:

про радіоактивне зараження – «Радіаційна небезпека», по радіо – «777»; (бактеріологічне) зараження – «Хімічна тривога», ракета СХТ, по радіо – «555»;

про повітряного противника – «Повітря», по радіо – «444»;

управління та взаємодії:

спішування особового складу – «Земля-333»;

атака – «Буря-222»;

перенос вогню артилерії – «Пережат-111»;

виклик вогню артилерії – «Ураган-100»; цілевказівки – трасуючими кулями і снарядами в бік цілі;

взаємного розпізнавання (для авіації) – «Ми - свої війська» – наземні сигнальні патрони зеленого вогню.

Для розпізнавання своїх солдат всім підготувати і мати білу пов'язку на лівому рукаві. Магазины та стрічки спорядити патронами з звичайними кулями упереміжку з трасуючими. Для цілевказівки мати по одному магазину, спорядженому патронами з трасуючими кулями.

До 21.00 одержати на пункті боєпостачання роти реактивні освітлювальні і сигнальні набой та боєприпаси до стрілецької зброї, у тому числі 50% з трасуючими кулями».

Закінчивши організацію взаємодії, командир роти перевіряє, як командир взводу усвідомив завдання та порядок його виконання, надає командирі взводу час для ухвалення рішення й вказує йому строки проведення роботи на місцевості з командирами відділень.

Погодивши з начальником тактичного навчального поля порядок показу цілей і імітації дій противника під час роботи командир взводу щодо організації бою на місцевості, командир роти відбуває у взвод, перевіряє підготовку зброї та техніки до бою вночі (Н-тх-4,9, 14), готовність приладів нічного бачення, наявність освітлювальних і сигнальних засобів, поповнення боєприпасів (Н-Т-11).

У ході роботи командира взводу з організації бою на місцевості командир роти здійснює показ цілей відповідно до наміченого плану і навчає його ретельній організації нічного бою, повному і якісному відпрацюванню питань щодо вивчення місцевості, напрямку наступу противника, постановки завдань командирам відділень, звертаючи особливу увагу на дотримання скритності та маскуванню при підготовці наступу й у ході бою, вмілу організацію застосування нічних приладів і засобів освітлення, використання вигідних нічних умов і місцевості для виконання поставлених завдань.

Після роботи на місцевості командир роти перевіряє розуміння командирами відділень завдання й порядку його виконання та надає час для доведення завдання до особового складу взводу.

Потім, перевіривши, як доведене завдання до солдат, командир роти приступає до відпрацювання наступного навчального питання.

Сьоме навчальне питання. Атака опорного пункту противника вночі, знищення противника, оволодіння об'єктом атаки, розвиток наступу в зазначеному напрямку та відбиття контратаки противника (рис.3.2.6).

У встановлений час командир роти заслуховує доповідь командира взводу про готовність взводу до бою та дає сигнал на висування.

З підходом взводу до півд. узлісся гаю «Березовий» командир роти подає сигнал «Віяло» і контролює розгортання взводу в бойовий порядок, використовуючи для спостереження нічний бінокль.

З виходом взводу на рубіж переходу в атаку командир роти наказує показати на передньому краї цілі 18-21, що позначаються спалахами пострілів, перевіряє дії командирів взводу й відділень щодо управління вогнем, організацію освітлення переднього краю противника, погодженість дій відділень і БМП.

З підходом взводу до переднього краю противника командир роти, переміщаючись вздовж цепу взводу, перевіряє правильність виходу відділень до намічених об'єктів, уміле використання ними схованих підступів, стрімкість і погодженість атаки, витримування напрямку наступу.

Якщо в ході атаки відбулося зсування бойового порядку взводу або якесь відділення (БМП) втратило орієнтування, командир роти робить частковий відбій, відновлює управління й потім дає дозвіл на подальші дії.

З підходом взводу до рубежу ор. 2, окреме дерево командир роти наказує показати ціль 22 і повідомляє командира взводу: «Противник силами до мотопіхотної роти з танками перейшов у контратаку в напрямку Ануфрієво, вис. 110,0».

Заслухавши рішення командира взводу на відбиття контратаки, командир роти контролює заняття взводом зазначеного рубежу, постановку командиром взводу завдання підлеглим, організацію освітлення цілей й управління вогнем.

Для тренування у веденні вогню по силуетах командир роти дає сигнал на імітацію осередку пожежі.

Завершивши відпрацювання відбиття контратаки противника, командир роти переходить до відпрацювання останнього навчального питання.

Восьме навчальне питання. Надання першої медичної допомоги пораненим (Н-М-2, 4, 5).

На рубежі відбиття контратаки командир роти проходить вздовж займаного взводом рубежу, вручає солдатам (сержантам) заздалегідь заготовлені картки з указанням виду поранення (відповідно до нормативів з медичної підготовки № 1, 3, 4) і ставить завдання командира взводу приступити до розшуку поранених і надання їм першої медичної допомоги.

Для відпрацювання даного навчального питання командир роти залучає санінструктора роти (батальйону) і з його допомогою перевіряє час, витрачений на надання першої медичної допомоги.

Потім викликає «поранених» до себе й наказує санінструктору оцінити правильність дій щодо надання першої медичної допомоги кожному солдату (сержанту). При виявленні недоліків командир роти шикуює взвод в одну шеренгу та наказує санінструктору показати правильне надання першої медичної допомоги пораненим залежно від виду поранення

(освітлення здійснюється фарами БМП). Після цього дає команду розрахуватися на перший, другий, вручає кожному другому картки з указанням виду поранення й наказує першим номерам приступити до надання першої медичної допомоги, звертаючи особливу увагу на вміння користуватися шприц-тюбиком при шоках, зупиняти кровотечу, правильно накладати пов'язки та шини.

Відпрацювавши з усім особовим складом взводу надання першої медичної допомоги, командир роти закінчує заняття, наказує командирі взводу вилучити невитрачені холості боєприпаси, освітлювальні й сигнальні набой, засоби імітації, перевірити наявність особового складу, зброї, бойової техніки та доповіді.

Розбір заняття командир роти проводить з усім особовим складом взводу й окремо із сержантами та командиром взводу.

Нагадавши тему, мету і навчальні питання проведеного заняття, командир роти на фоні тактичної обстановки, створеної до початку заняття і в динаміці бою, докладно розбирає дії тих, кого навчають, щодо кожного навчального питання, відзначає найбільш повчальні й сміливі дії сержантів, солдатів та взводу в цілому, вказує на допущені помилки, пояснює їх причини, а також, до яких наслідків вони могли б привести в реальній бойовій обстановці, і роз'яснює, як слід в таких умовах діяти. Свої висновки командир роти підкріплює статутними положеннями, бойовими прикладами з досвіду війн і локальних конфліктів та передовим досвідом навчання військ.

На завершення командир роти визначає ступінь досягнення поставлених навчальних цілей, підводить підсумки заняття, повідомляє оцінки взводу і ставить завдання із усунення виявлених недоліків.

У розборі з командирами відділень і взводу командир роти дає оцінку їхньому вмінню організувати бій, управляти підрозділами й вогнем, повідомляє оцінки кожному командирі відділення й окремо командирі взводу.

Повернення взводу до місця постійної дислокації здійснюється в тактичній обстановці.

Про результати проведеного добового тактичного заняття зі взводом командир роти доповідає командирі батальйону, відзначаючи при цьому, наскільки досягнуті навчальні цілі, які відзначені недоліки, які оцінки отримали сержанти та взводу в цілому.

Приклад 3. Тактичне заняття вночі

Тема: Взвод в обороні

Заняття: Перехід до оборони в умовах безпосереднього зіткнення з противником і ведення бою

Навчальні цілі:

1. Удосконалити навички командирів взводу і відділень в організації оборони та управлінні підрозділами при переході до оборони в умовах безпосереднього зіткнення з противником і в ході оборонного бою вночі.

2. Домогтися злагоджених дій взводу при веденні оборонного бою вночі.

3. Виховувати в особового складу стійкість і завзятість при веденні оборонного нічного бою.

Навчальні питання:

1. Постановка завдань відділенням і заняття ними позицій в опорному пункті взводу.

2. Організація спостереження, взаємодії, системи вогню, бойового забезпечення й управління. Інженерне обладнання позиції з урахуванням захисту від запальної зброї й облаштування мінно-вибухових загороджень (Н-И-12). Ведення спостереження.

3. Управління вогнем взводу при відбитті атак противника перед переднім краєм і на флангах опорного пункту з використанням приладів нічного бачення.

4. Відновлення оборони й системи вогню.

Час: 4 години.

Література: Бойовий статут Сухопутних військ, ч. III, с. 25-44; Збірник нормативів бойової підготовки Сухопутних військ, вид. 2002 р., с.105.

Заняття проводиться на матеріальній частині на тактичному навчальному полі і починається засвітла, для того щоб встигнути до наступу темряви відпрацювати вихід у район заняття й організацію оборони.

Перед виходом на заняття командир роти перевіряє наявність особового складу у взводі, його екіпірування, справність і готовність бойової техніки, матеріально-технічне забезпечення заняття, знання особовим складом заходів безпеки. Потім командир роти вводить особовий склад взводу в тактичну обстановку:

«Взвод у складі резерву батальйону висувається за бойовим порядком батальйону, що веде бій в 2 км попереду, в готовності до вирішення завдань, які поставить командир батальйону», – і наказує командирі взводу вивести взвод у район проведення заняття.

У ході висування відпрацьовуються питання управління взводом, дії за сигналами оповіщення, а також дії взводу в передбойовому і бойовому порядку.

З виходом на тактичне навчальне поле командир роти розгортає взвод у бойовий порядок і по досягненні ним рубежу яр, півд. узлісся гаю «Рідкий» (рис.3.3) зупиняє його, викликає командира 1 мв до себе та приступає до відпрацювання першого навчального питання.

Перше навчальне питання. Постановка завдань відділенням і заняття ними позицій в опорному пункті взводу.

З прибуттям командира 1 мв командир роти вводить його в тактичну обстановку: «1 мв, введений в бій для розвитку успіху на напрямку дій своєї роти, вийшов на рубіж яр, півд. узлісся гаю «Рідкий», де був зупинений організованим вогнем противника. Сусід праворуч – 2 мв у взаємодії з танковим взводом відбиває контратаку піхоти і танків противника на рубежі (викл.) сухе дерево, (викл.) яр. Сусід ліворуч – 3 мв веде вогневий бій на рубежі 100 м півд. кар'єр – 2, сарай».

Потім командир роти ставить командирі взводу завдання: «Противник організованим вогнем підрозділів, що відійшли, і контратаками зупинив наступ наших підрозділів, одночасно висуває резерви з глибини.

2 мр з тв переходить до оборони опорного пункту Акуловка (400 м півн.-сх. кургану + 3), струмок Мірошницький (200 м зах. окремого дерева), (викл.) МТФ з завданням не допустити прориву противника вздовж дороги в

напрямку Баковка, МТФ, зосереджуючи основні зусилля на утриманні району руїни, кар'єр-2, гай «Рідкий».

1 мвд знищити противника в районі яр, гай «Рідкий», каплиця й закріпитися на рубежі руїни, (викл.) кар'єр-2. Смуга вогню: праворуч – руїни, міст; ліворуч – кар'єр-2, вис. 201,0. Додатковий сектор обстрілу – праворуч, у напрямку труби. Готовність системи вогню 21.00 7.8».

Одержавши завдання на перехід до оборони, командир взводу усвідомлює його, ставить завдання відділенням на захоплення зазначеного рубежу:

«2 мвід – вогнем з місця придушити кулемет у яру, виділити групу для виходу по яру в фланг вогневій точці, атакою за сигналом сигнального набою червоного вогню знищити кулемет і, наступаючи в напрямку яр, руїни, захопити рубіж руїни, горбок.

1 мвід – вогнем з місця придушити групу піхоти на узліссі гаю «Рідкий», в атаку перейти за сигналом сигнального набою червоного вогню, у взаємодії з 3 мвід знищити групу піхоти, захопити рубіж горбок, дорога і закріпитися на ньому.

3 мвід – обійти по гаю «Рідкий» групу піхоти противника, атакою з тилу за сигналом сигнального набою червоного вогню знищити БТР в окопі, у взаємодії з 1 мвід завершити знищення групи піхоти на півд. узліссі гаю «Рідкий», наступаючи в напрямку гай «Рідкий», каплиця, опанувати рубежем дорога, кар'єр-2 і закріпитися на ньому.

Вогнем БМП із займаних позицій скувати противника й забезпечити атаку відділень».

Командир роти перевіряє постановку завдання командиром взводу, доведення її до солдат і контролює дії відділень із знищення противника й зайняття ними позицій в опорному пункті взводу, потім переходить до відпрацювання другого навчального питання.

Друге навчальне питання. Організація спостереження, взаємодії, системи вогню, бойового забезпечення й управління. Інженерне обладнання позиції з урахуванням захисту від запальної зброї та обладнання мінно-вибухових загороджень (Н-І-12). Ведення спостереження.

Поставивши завдання командиром взводу на організацію спостереження, охорони та інженерного обладнання позиції, командир роти надає йому час для визначення основних і запасних позицій кулеметів, гранатометів та БМП і постановки завдань підлеглим, потім викликає командира взводу на півн. узлісся гаю «Рідкий», проводить з ним рекогносцировку, видає бойовий наказ, організовує взаємодію та систему вогню, бойове забезпечення, управління, захист від запальної зброї та інженерне обладнання опорного пункту.

Особовий склад взводу в цей час під керівництвом заступника командира взводу і командирів відділень відриває одиночні окопи.

У ході рекогносцировки командир роти вивчає місцевість, призначає орієнтири та уточнює:

положення, сили та склад противника, можливі шляхи висування та рубежі його розгортання для наступу, приховані підступи до переднього краю оборони роти, імовірні напрямки наступу танків противника та дій його авіації;

окреслення переднього краю, опорного пункту та завдання роти;

напрямок зосередження основних зусиль і ділянки місцевості, від утримання яких залежить стійкість оборони;
взводні опорні пункти, окреслення траншей;
смуги вогню взводів і ділянки зосередженого вогню;
вогневі позиції і сектори обстрілу вогневих засобів, призначених для забезпечення проміжків між взводами;
черговість інженерного обладнання опорного пункту і місця обладнання мінно-вибухових та інших загороджень;
заходи щодо всебічного забезпечення бою, особливо вночі;
місця розташування підрозділів технічного забезпечення й тилу;
місце командно-спостережливого пункту.

Закінчивши рекогносцировку, командир роти віддає бойовий наказ:

«1. Противник підрозділами, що відходять, перейшов до оборони на рубежі чагарник, півд. схили висот «Близнюк-1» і «Близнюк-2», загон, півд. узлісся гаю «Круглий». Перед фронтом роти обороняються підрозділи 1/15 мпбр. Одночасно противник висуває резерви з глибини, перехід їх у наступ можливий через 2-3 год. в напрямку Баковка, МТФ.

2. 2 мр з тв переходить до оборони опорного пункту Акуловка (400 м півн.-сх. кургану +3), струмок Мірошницький (200 м зах. окремого дерева), (викл.) МТФ, із завданням не допустити прориву танків і піхоти противника в напрямку Баковка, МТФ.

Передній край оборони проходить по рубежу камені, руїни, кар'єр-2, вирубка лісу.

Смуга вогню... (вказує на місцевості).

Ділянки зосередженого вогню роти: ЗВ-1 – чагарник, ліворуч 100; ЗВ-2 – вис. «Безіменна», ліворуч 100; ЗВ-3 – ор. 2, праворуч 100.

Підтримує 2 батр адн БРАГ.

3. У період висування, розгортання і на рубежі переходу в атаку противник придушеться засобами старших командирів: ударами авіації по колонах на дальніх підступах; зосередженим і загороджувальним вогнем артилерії при переправі через р. Вира, на рубежах розгортання та переходу в атаку.

Праворуч переходить до оборони 3 мв 5 мр, ліворуч – 1 мв 3 мр (опорні пункти, розмежувальні лінії та смуги їхнього вогню вказує на місцевості).

Вирішив: основні зусилля роти зосередити в напрямку Баковка, МТФ і міцно утримувати район руїни, кар'єр-2, гай «Рідкий». Бойовий порядок мати в один ешелон з розташуванням взводів в опорному пункті роти кутом назад.

Ураження наступаючому противнику нанести з рубежів: вогнем БМП – труба, вис. 201,0, вогнем зі стрілецької зброї – чагарник, півд. узлісся гаю «Круглий».

При вклиненні противника в оборону або виході в фланг опорного пункту роти маневром танків і БМП в напрямку загрози придушити його вогнем й у взаємодії з другим ешеленом батальйону – 1 мр знищити противника та відновити оборону по передньому краю.

Інженерне обладнання опорного пункту здійснити в обсязі обладнання одиночних окопів для автоматників, кулеметників і гранатометників на основних позиціях, на запасних же позиціях, а також на основних і запасних позиціях БМП зробити тільки трасування окопів. Окопи обладнати

захисними козирками від запальної зброї, для БМП зробити на основній вогневій позиції навіси з брезентів з обмазанням їх глиною.

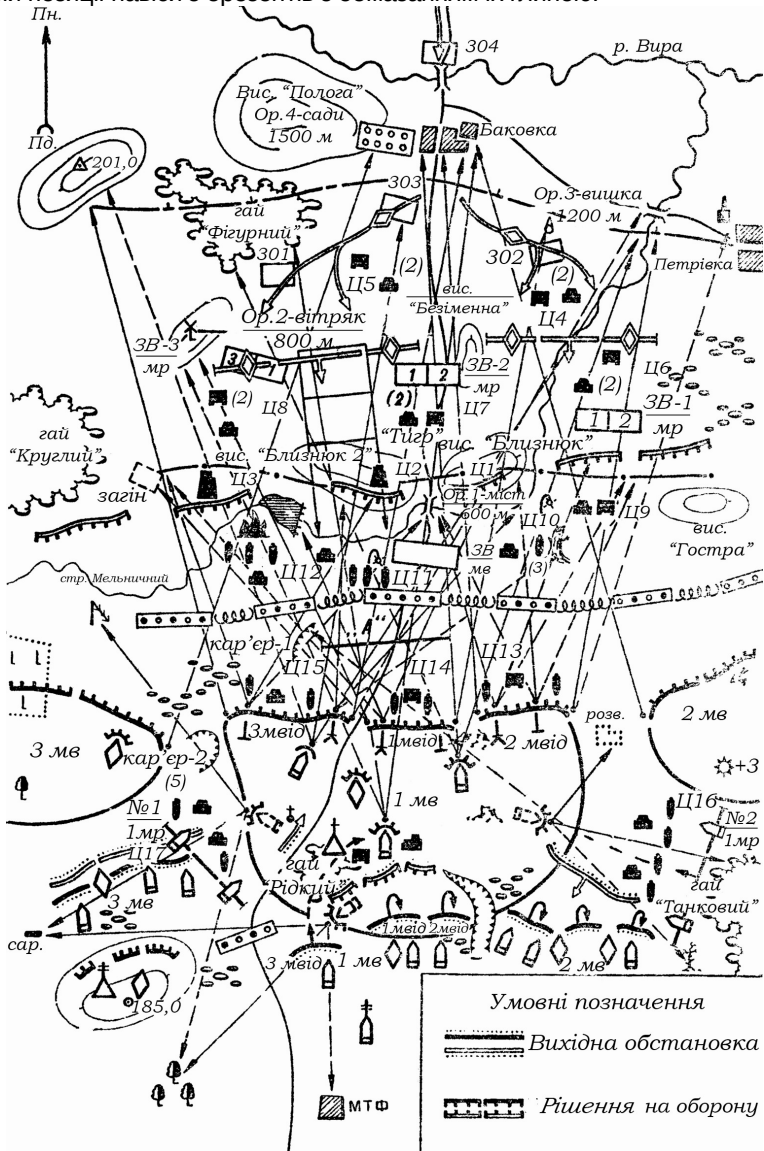

Рис.3.3. Перехід до оборони в умовах безпосереднього зіткнення з противником і ведення бою вночі механізованим взводом

4. Наказую:

1 мв обороняти опорний пункт руїни, кар'єр-2, гай «Рідкий», основні зусилля зосередити на лівому фланзі, передній край оборони – руїни, горбок, кар'єр-2.

Вогнем взводу відбити наступ противника і не допустити його прориву в напрямку Баковка, МТФ.

Смуга вогню: праворуч – руїни, міст; ліворуч – кар'єр-2, вис. 201,0. Додатковий сектор обстрілу – праворуч, у напрямку труби.

Ділянка зосередженого вогню – ор. 1, ліворуч, праворуч 50 м. Проміжок з сусідом праворуч забезпечити вогнем кулемета і БМП з запасної позиції. Відповідальний – командир 1 мв.

(У такій же послідовності командир роти ставить завдання 2 і 3 мв, тв.)

5. Витрата боєприпасів і ПММ... (вказує реально, виходячи з установлених норм).

Пункт бойового постачання роти – півд. узлісся гаю «Рідкий»; медичний пост – біля входу в яр.

6. Оборону зайняти до 20.30. Готовність системи вогню 21.00. Роботи з інженерного обладнання в зазначеному обсязі завершити до 21.30 7.7.

7. КСП роти на вис. 185,0. Заступники – штатний і командир 1 мв».

8. Пункти збору полонених... (вказує на місцевості).

Після постановки бойового завдання командир роти перевіряє, як командир взводу усвідомив завдання, потім організовує взаємодію й систему вогню, управління та бойове забезпечення.

При організації взаємодії командир роти вказує:

«Розвідку противника знищувати черговими вогневими засобами з тимчасових вогневих позицій. З початком вогневої підготовки особовий склад укрити на дні окопів та у БМП.

При висуванні й розгортанні противника він уражається засобами старшого командира:

зосередженим вогнем артилерії по ділянках 301, 302, 303, 304 і вогнем ПТКР. З виходом противника на рубіж Петрівка, гай «Фігурний» відкрити вогонь з гармат БМП по танках і броньованих цілях.

З виходом противника на рубіж чагарник, вітряк артилерія відкриває вогонь по рубежу рухливого загороджувального вогню «Тигр», бути в готовності до ведення вогню по ділянках зосередженого вогню роти ЗВ-1, ЗВ-2, ЗВ-3 - по відповідному сигналу «Ураган-1», «Ураган-2», «Ураган-3».

При виході танків і піхоти противника на рубіж вис. «Гостра», загон вогонь відкривати з усіх вогневих засобів і бути в готовності до ведення вогню по ділянках ЗВ взводу.

З виходом противника до переднього краю підтримуюча 2 батр забороняє просування противника загороджувальним вогнем «Акація».

При вклиненні противника в напрямку кар'єр-2, вис. 185,0 1 мр займає вогневий рубіж № 1 і вогнем з місця знищує противника, що прорвався.

При вклиненні противника в напрямку руїни, гай «Танковий» міцно втримувати займані позиції і маневром вогнем і БМП у взаємодії з 2 мв знищити противника, що вклинився.

При вклиненні противника в опорний пункт взводу міцно утримувати займані позиції, вогнем усіх засобів забезпечити розгортання й проведення контратаки другим ешеленом батальйону з рубежу курган +3, сухе дерево в

напрямку гай «Танковий», кар'єр-1. З підходом 1 мр до позицій, які займаються взводом, взвод разом з 1 мр завершує знищення противника, що вклинився, і відновлює оборону по передньому краю.

Після відбиття атаки й знищення противника, що вклинився в оборону, організувати відновлення системи вогню, інженерних споруд, поповнити боєприпаси та надати допомогу пораненим.

Уточнюю сигнали:

попередження про безпосередню загрозу та початок застосування противником зброї масового ураження – «Удар», по радіо – «999»;

оповіщення:

про радіоактивне зараження – «Радіаційна небезпека», по радіо – «888», сигнальний набій жовтого диму;

про хімічне і бактеріологічне (біологічне) зараження – «Хімічна тривога», ракета СХТ, по радіо – «777»;

про повітряного противника – «Повітря», по радіо – «555», тризірковий сигнальний набій червоного вогню;

управління і взаємодії:

бойова тривога – «До бою», по радіо – «Буря»; сигнальний набій червоного диму;

відкрити вогонь по ділянках зосередженого вогню роти: ЗВ-1 – по радіо «Ураган-1», ЗВ-2 – «Ураган-2», ЗВ-3 – «Ураган-3»; припинити вогонь по ділянках зосередженого вогню роти – відповідно «Сніг-1», «Сніг-2», «Сніг-3»;

цілевказівки – трасуючими кулями і снарядами в бік цілі;

взаємного розпізнавання – «Ми - свої війська» – серія сигнальних набойів зеленого вогню.

Позивні: 1 мв – «01», відділення – відповідно «011», «012», «013», мій – «Гіацинт».

Далі командир роти дає вказівки щодо підготовки зброї, нічних приладів і прицілів та вихідних даних для ведення вогню вночі, організації спостереження й підслуховування, по яких ділянках місцевості перед переднім краєм і на флангах підготувати вогонь додатково, визначає порядок застосування приладів нічного бачення й засобів освітлення, завдання із знищення та осліплення цих засобів у противника та заходи маскуванню вночі.

Завершивши роботу з командиром взводу, командир роти надає йому час для підготовки до роботи на місцевості з командирами відділень, вказує час початку роботи, потім уточнює начальнику тактичного навчального поля порядок показу й імітації дій противника в період організації та ведення оборонного бою.

Перевіривши, як організована охорона та роботи з інженерного обладнання позицій, командир роти здійснює показ цілей 1-3 і перевіряє дії спостерігачів у відділеннях і чергових вогневих засобів.

У призначений час командир роти прибуває на КСП командира взводу й контролює проведення ним з командирами відділень роботи на місцевості щодо організації оборони.

Перед початком роботи з метою навчання і перевірки готовності командира взводу до роботи з командирами відділень командир роти може заслухати висновки з оцінки обстановки та його рішення.

При проведенні командиром взводу рекогносцировки командир роти особливу увагу приділяє правильному орієнтуванню командирів відділень на місцевості, призначенню додаткових орієнтирів, видимих у нічних умовах, детальному вивченню прихованих підступів до опорного пункту та вживання заходів щодо їх прикриття, ретельному вивченню противника та можливого характеру його дій, а також опорного пункту взводу і сусідів, смуги його взводу, основних і запасних позицій БМП, інженерних загороджень, що влаштовують перед фронтом оборони взводу.

При віддачі командиром взводу бойового наказу командир роти звертає увагу на повноту й стислість його викладу та конкретність при постановці бойових завдань підлеглим реально на місцевості. При необхідності він зупиняє командира взводу, вносить уточнення або вказує на випущені ним питання та вимагає правильної віддачі бойового наказу.

Особливу увагу командир роти приділяє організації командиром взводу взаємодії відділень і вогневих засобів з метою відбиття атак противника на передньому краї, при вклиненні його в опорний пункт взводу й виходу фланг, а також по управлінню підрозділами та вогнем.

Якщо при організації взаємодії командир взводу утрудняється при віддачі окремих вказівок, наприклад щодо дій у нічних умовах, командир роти поправляє його, указує на випущені питання та домагається від нього правильних вказівок із взаємодії, наприклад:

«Для ведення оборони вночі призначаю додатково орієнтири: п'ятий – гай «Фігурний», шостий – вис. «Піщана». Для ведення спостереження за проміжками з сусідами командиру 3 мвід виставити пост підслуховування в кущах біля кар'єру-2, командиру 2 мвід додатково виставити спостерігача в руїнах. Пост підслуховування й спостерігача виставити в 21.00. Установити з ними сигнали взаємодії й управління своїм рішенням. З переходом противника в наступ їх зняти.

БМП 2 мвід перемістити на тимчасову вогневу позицію та підготувати вогонь у секторі вис. «Гостра», вис. «Близнюк-2».

Командиру 1 мвід організувати з числа автоматників освітлювальний пост. Запуск освітлювальних набоїв роботи з інтервалом 5 хв, при виявленні переходу противника в наступ – безупинно. Спостерігачам у відділеннях вести спостереження з використанням нічних приладів.

Усі автомати й кулемети без нічних прицілів обладнати насадками. Установити на позиціях пристосування (рогатки і обмежувачі) для ведення вогню по ділянках ЗВ і рубежах, намічених командирами відділень. Для озброєння БМП підготувати вихідні дані для ведення вогню вночі по зазначених ним рубежах. Засвітла пристріляти найнебезпечніші ділянки й записати дані.

Вночі 50% особового складу відділень мати на позиціях у постійній бойовій готовності. Для розпізнавання своїх солдат мати білу пов'язку на лівому рукаві. Магазили і стрічки спорядити набоями зі звичайними кулями впереміж із трасуючими. Для цілевказівки мати по одному магазину, спорядженому набоями з трасуючими кулями.

Заступнику командира взводу отримати в старшини роти реактивні освітлювальні набой і боєприпаси до стрілецької зброї, у тому числі 50% з трасуючими кулями.

Дрібні групи противника знищувати вогнем чергових засобів із тимчасових вогневих позицій. Вогонь вести по спалахах пострілів, силуетах і в напрямках джерел звуку. Перехід від денних дій до нічних зробити в 21.00, від нічних до денних – в 5.00».

Після закінчення роботи командиром взводу на місцевості і постановки ним завдань командир роти перевіряє, як зрозуміли завдання та порядок його виконання командири відділень, потім перевіряє постановку ними завдань підлеглим.

Переконавшись, що особовий склад завдання усвідомив, командир роти перевіряє, як організована оборона, система вогню й управління. В установленний час командири відділень і взводу здають йому картки вогню відділень і схему опорного пункту взводу.

Потім командир роти подає сигнали оповіщення по радіо й сигнальними засобами та перевіряє, наскільки швидко доходять вони до особового складу й чи правильно він діє за ними.

Для навчання особового складу взводу обладнанню мінно-вибухових загороджень командир роти наказує командиру взводу з метою заборони прориву противника в глибину нашої оборони встановити протитанкове мінне поле на ділянці зах. узлісся гаю «Рідкий», вис. 185,0 із залишенням проходу на дорозі.

Командир взводу залишає чергові вогневі засоби та БМП на позиції, виводить взвод на зазначену ділянку й робить облаштування протитанкового мінного поля.

Командир роти перевіряє дії взводу відповідно до вимог нормативу з інженерної підготовки № 12, потім переходить до відпрацювання наступного навчального питання.

Третє навчальне питання. Управління вогнем взводу при відбитті атак противника перед переднім краєм і на флангах опорного пункту з використанням приладів нічного бачення.

Командир роти кидає кілька вибух-пакетів у розташуванні взводу й подає сигнал оператору тактичного навчального поля включити трансляцію звукової імітації вогневої підготовки противника.

Командир взводу подає команду «Взвод – в укриття». Особовий склад укривається в окопах і БМП в готовності швидко зайняти свої місця на позиції. Спостерігачі залишаються на своїх місцях і ведуть спостереження.

Переконавшись у правильності дій взводу, командир роти продовжує трансляцію звукової імітації вогневої підготовки й наказує підняти цілі 4 і 5, обладнані імітатором інфрачервоного прожектора, які позначають висування та розгортання противника для атаки.

Спостерігачі, виявивши цілі, дають команду «До бою» і доповідають командирам відділень, а ті, у свою чергу, - командиру взводу про перехід противника в атаку.

Командир роти, перебуваючи поруч з командиром взводу, перевіряє своєчасність виявлення переходу противника в атаку, правильність визначення характеру цілі і доповіді, потім контролює дії командира взводу й командирів відділень щодо постановки завдань вогневим засобам, організації освітлення місцевості та на вибір перевіряє правильність підготовки вихідних даних навідниками-операторами БМП (наведення гармат) і ведення ними вогню з використанням нічних прицілів.

Поступово нарощуючи обстановку, командир роти навчає командира взводу управляти вогнем, звертаючи особливу увагу на ведення розвідки цілей, вибір найбільш важливих цілей і виду зброї для їхнього ураження, уміння подавати команди й ставити вогневі завдання, зосереджувати та розосереджувати вогонь. Особовий склад взводу тренується у веденні вогню за допомогою нічних прицілів, по спалахах пострілів, по силуетах і при освітленні місцевості освітлювальними набоями самостійно та за командами командирів відділень і взводу.

Для перевірки навченості взводу щодо ведення зосередженого вогню, командир роти подає по черзі сигнали «Ураган-1», «Ураган-2», «Ураган-3» і здійснює показ цілей 6-8.

Для тренування командирів відділень і взводу щодо управління вогнем і розподілу вогню по цілях командир роти здійснює показ цілей 9-12, обладнаних звуковими імітаторами, імітаторами спалахів пострілів і інфрачервоного прожектора. Для навчання у веденні вогню по силуетах командир роти дає сигнал на імітацію пожежі.

Навчання знищенню танків і піхоти, що прорвалися до переднього краю, гранатами і вогнем впритул командир роти веде, здійснюючи показ цілей 13-15.

Відпрацювавши дії з відбиття танків і піхоти противника, що прорвалися до переднього краю, командир роти дає ввідну командирі взводу про прорив противника на позиції сусіда праворуч і вихід його силами до піхотного взводу з танками на правий фланг взводу.

Заслухавши рішення командира взводу, командир роти контролює постановку ним завдань підлеглим, перевіряє дії особового складу щодо виходу на запасні позиції і, наказавши показати ціль 16, здійснює контроль за діями командира взводу та особового складу із знищення противника, що прорвався на фланг взводу.

При виявленні недоліків у діях взводу командир роти вказує на них і повторює відпрацювання дій взводу із знищення противника, що прорвався до флангу, повідомивши про вихід противника на лівий фланг взводу, і наказує показати ціль 17.

Завершивши відпрацювання третього навчального питання, командир роти приступає до відпрацювання наступного навчального питання.

Четверте навчальне питання. Відновлення оборони і системи вогню.

Командир роти повідомляє командирі взводу, що взвод у взаємодії з сусідами відбив атаку противника, зруйнована частина окопів на позиціях відділень, виведена з ладу БМП і знищений гранатомет в 3 мвід, у відділеннях є поранені, противник готує повторну атаку і наказує доповісти рішення на відновлення оборони та системи вогню.

Направивши санінструктора роти на позиції відділень, командир роти наказує вручити солдатам, командирі 2 мвід і навіднику-оператору 1 мвід картки з указанням виду поранення.

Заслухавши рішення командира взводу, командир роти при необхідності уточнює його, потім перевіряє, як усвідомили завдання командири відділень і солдати, контролює організацію робіт із відновлення окопів, системи вогню та управління, надання першої медичної допомоги пораненим і евакуації поранених із БМП.

Після завершення відпрацювання навчального питання командир роти наказує командиру взводу вилучити невтрачені холості боєприпаси, освітлювальні і сигнальні засоби, засоби імітації, перевірити наявність особового складу, зброї, бойової техніки та доповіді.

Завершує заняття командир роти проведенням розбору.

Повернення взводу до місця постійної дислокації здійснюється в тактичній обстановці.

Приклад 4. Тактичне заняття вночі

Тема: Взвод у похідній охороні

Заняття: Підготовка та дії взводу на головній похідній заставі

Навчальні цілі:

1. Удосконалювати навички командира взводу в управлінні взводом при діях у головній похідній заставі вночі.

2. Забезпечити практику командирам відділень в управлінні відділеннями в ході виконання поставлених завдань вночі.

3. Домогтися злагоджених й ініціативних дій особового складу взводу в головній похідній заставі в нічних умовах.

Навчальні питання:

1. Бойовий наказ. Підготовка особового складу, озброєння і бойової техніки до виконання завдань. Вивчення маршруту руху та характеру місцевості по карті.

2. Рух взводу по маршруту (водіння в колоні). Дії при розвідці противника, місцевості та місцевих предметів, при нальоті авіації, при зустрічі з різними перешкодами та дрібними групами противника.

3. Захоплення вигідного рубежу та ведення бою з переважачим за силою противником. Надання першої медичної допомоги пораненим (Н-М-З).

Час: 4 години.

Література: Бойовий статут Сухопутних військ, ч. III, с. 102-106; Збірник нормативів бойової підготовки Сухопутних військ, вид. 2002 р., с.118.

Заняття проводиться на матеріальній частині по маршруту в районі частини з використанням елементів тактичного навчального поля та починається безпосередньо з району постійної дислокації.

З виходом взводу та техніки в гай «Пришляховий» (схема 14) командир роти перевіряє готовність взводу та матеріального забезпечення до заняття, знання особовим складом і в першу чергу командирами відділень вимог Бойового статуту Сухопутних військ і заходів безпеки, вводить особовий склад у тактичну обстановку та переходить до відпрацювання першого навчального питання.

Перше навчальне питання. Бойовий наказ. Підготовка особового складу, озброєння і бойової техніки до виконання завдань. Вивчення маршруту руху та характеру місцевості по карті (рис.3.4).

Відпрацювання навчального питання командир роти починає з віддачі бойового наказу:

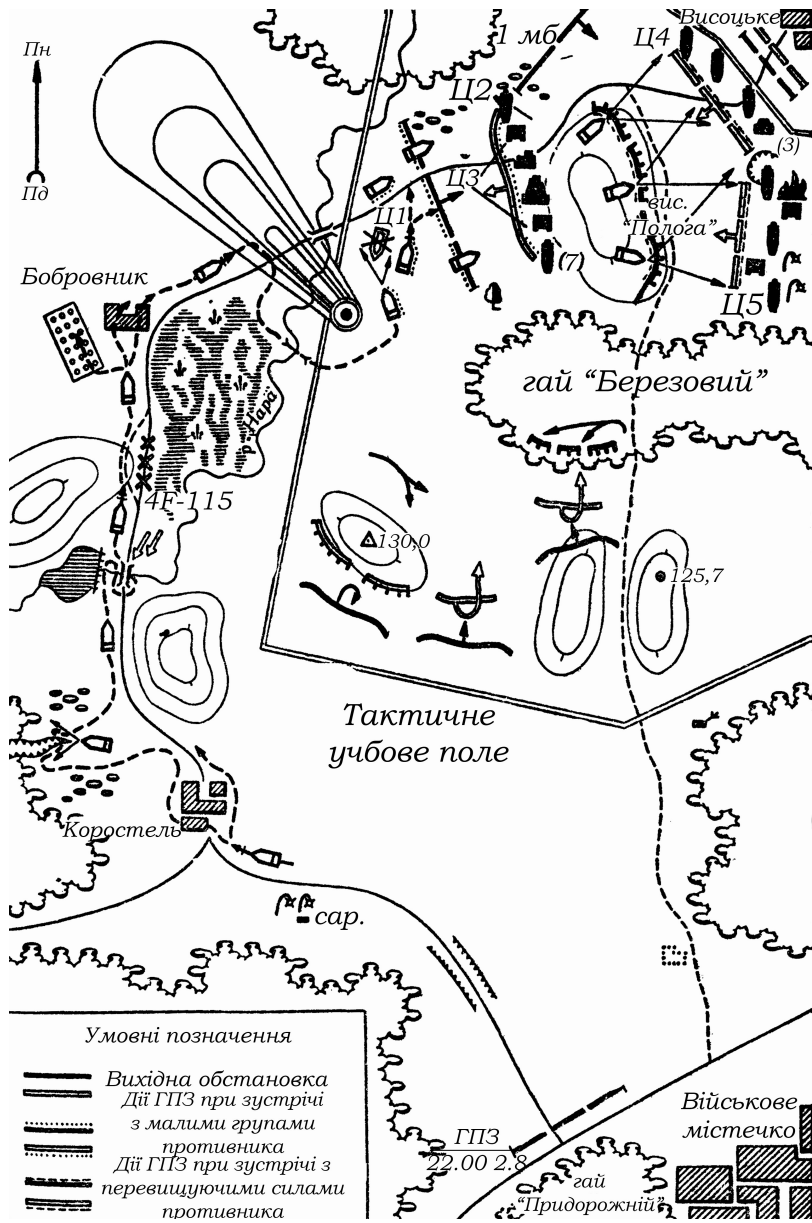

Рис.3.4. Дії взводу в головній похідній заставі

«1. Противник, зазнавши ураження в попередніх боях, відходить у напрямку Деркач, Висоцьке, одночасно висуває резерви з глибини. Зустріч з його передовими підрозділами можлива з виходом до Висоцького.

2. 1 мб – авангард, здійснює марш маршрутом гай «Пришляховий», Деркач, Бобровник, Висоцьке із завданням забезпечити безперешкодний рух головних сил, не допустити раптового нападу на них противника і до 1.00 3.8 опанує рубежем (виск.) оз. Гусяче, вис. «Гостра» (5 км півн.-сх. Висоцьке), забезпечуючи розгортання та вступ у бій головних сил бригади.

Попереду наші частини завершують знищення окремих груп противника в районі вис. 125,7, вис. 130,0, гай «Березовий». У напрямку руху діє ОРД № 1 бригади.

Вирішив:

здійснити марш по зазначеному маршруту і до 1.00 3.8 опанувати рубежем, що забезпечує вигідні умови для розгортання та вступу в бій головних сил бригади. Надалі бути в готовності до наступу.

Похідний порядок побудувати: ГПЗ – 1 мв, головні сили (вказує склад). Швидкість руху – 25 км/год, дистанція між машинами – 25-30 м. При зустрічі з противником силами ГПЗ завдати ураження його охороні й атакою головних сил батальйону через фланг ГПЗ скувати боєм противника, що висувається, і опанувати вигідним рубежем, забезпечивши розгортання та вступ у бій головних сил бригади. Напад повітряного противника відбивати вогнем зенітних засобів за мою команду і командами командирів підрозділів.

4. Наказую:

1 мв – головна похідна застава. Персуватися маршрутом батальйону, не допустити раптового нападу противника на батальйон і до 0.50 3.8 опанувати рубежем (виск.) оз. Гусяче, вис. «Гостра», забезпечивши вигідні умови для розгортання та вступу в бій головних сил батальйону. Вихідний пункт – перехрестя доріг на півн.-зах., узліссі гаю «Пришляховий» пройти в 22.00 2.8.

Доповідати про проходження маршруту, його стан і обстановку встановленими сигналами, про зустріч з противником – негайно.

5. Витрата боєприпасів і освітлювальних засобів...(вказує реально).

6. Готовність до руху 21.30 2.8.

7. КСП – у голові колони батальйону. Спостереження вести: за сигналами командирів підрозділів, наземним противником і місцевістю – у кожному взводі; за повітряним противником – у кожному відділенні.

Зв'язок на марші – устанавленими сигналами. З початком бою – по радіо. Заступники – штатні».

Поставивши завдання, командир роти організовує взаємодію, у ході якої вказує порядок:

втягування колони, час проходження вихідного пункту і своє місце; ведення спостереження за сигналами командирів підрозділів, наземним і повітряним противником, за місцевістю, а також ведення вогню по повітряних цілях;

здійснення маршу і швидкість руху, дистанції в русі та на зупинках; використання приладів нічного бачення та освітлювальних засобів; дій при застосуванні противником ядерної зброї, при подоланні зон зараження та проведення часткової спеціальної обробки;

дій ГПЗ на марші, при зустрічі з противником і на рубежі виконання поставленого завдання;

підтримки зв'язку на марші, а також сигнали оповіщення, управління та взаємодії.

Завершивши організацію взаємодії, командир роти перевіряє, як командир взводу зрозумів завдання та порядок його виконання, наказує командирі взводу поставити завдання на підготовку особового складу та техніки до маршу, надає йому час для організації маршу й вказує час для постановки завдання взводу на дії в ГПЗ.

Окремі питання підготовки взводу до маршу (дії за сигналами оповіщення, підготовка техніки, приладів радіаційної та хімічної розвідки, засобів зв'язку тощо) командир роти перевіряє відповідно до вимог нормативів.

Командир взводу, отримавши завдання, усвідомлює його, вивчає маршрут руху та характер місцевості по карті, оцінює прохідність маршруту й визначає можливі швидкості руху на окремих ділянках, захисні та маскуючі властивості місцевості, стан дороги, споруд на ній та можливі напрямки обходу ділянок руйнувань, рубіж зустрічі з противником і можливий характер його дій, а також ділянки місцевості, захоплення й утримання яких забезпечить організоване введення в бій авангарду, оцінює обстановку та приймає рішення.

В установленій час командир роти контролює постановку завдання командиром взводу на дії взводу в ГПЗ, звертаючи увагу на повноту й дотримання послідовності при віддачі ним бойового наказу, чіткість і конкретність постановки бойових завдань підлеглим, ретельну організацію взаємодії.

При виявленні недоліків у діях командира взводу командир роти зупиняє його, вносить уточнення або вказує на випущені ним питання й вимагає якісного та повного вирішення всіх питань організації дій взводу в складі ГПЗ.

Особовий склад взводу перевіряє й підганяє екіпірування, готує зброю та нічні прилади, перевіряє засоби індивідуального захисту та готовність приладів радіаційної та хімічної розвідки, укладає майно в БМП. Екіпажі БМП проводять контрольний огляд техніки, перевіряють заправку систем двигуна паливом, маслом та охолоджувальною рідиною, роботу системи протипожежного захисту та колективного захисту.

У завершення відпрацювання першого навчального питання командир роти перевіряє повноту й правильність постановки солдатам завдання командирами відділень, особливо командиром відділення, призначеного в дозор, заслуховує доповідь командира взводу про готовність до маршу і приступає до відпрацювання наступного питання.

Друге навчальне питання. Рух взводу по маршруту (водіння в колоні). Дії при розвідці противника, місцевості та місцевих предметів, при нальоті авіації, при зустрічі з різними перешкодами та дрібними групами противника.

Давши дозвіл на початок руху, командир роти займає місце в БМП командира взводу, перевіряє посадку особового складу в БМП на місці (Н-Т-13) й одночасність початку руху всіх машин, а також своєчасність проходження взводом вихідного пункту.

У ході висування командир роти перевіряє дотримання світломаскування, встановленої швидкості руху й організацію спостереження. Для перевірки керованості взводу на марші командир роти подає команди командирів взводу «Збільшити (зменшити) швидкість», «Збільшити (зменшити) дистанції» і вимагає від тих, кого навчають, чіткого виконання дій по цих командах.

Потім командир роти, зайнявши місце на БМП командира дозорного відділення, контролює і, якщо необхідно, виправляє його дії з огляду місцевості та місцевих предметів, вимагає, щоб огляд, залежно від обстановки, умов місцевості і віддаленості місцевих предметів від маршруту руху, проводився на ходу, зі здійсненням короткочасної зупинки та шляхом висилання парних дозорних.

Особливу увагу командир роти звертає на підтримку безперервного зв'язку між дозорним відділенням і командиром головної похідної застави, дотримання світломаскування, уміле використання нічних приладів і освітлювальних засобів, а також на вміння командира взводу і командирів відділень організувати огляд місцевості та місцевих предметів (населених пунктів, окремих будівель біля дороги, ярів, мостів тощо).

З підходом до мосту через р. Нара командир роти повідомляє командирів дозорного відділення про наліт авіації противника і контролює дії дозорного відділення та ГПЗ.

Дії будуть правильними, якщо командир дозорного відділення швидко сповістить головну похідну заставу, командир взводу подасть команду на збільшення швидкості й дистанцій між машинами та на відкриття вогню, командири відділень чітко подадуть команду на відкриття вогню, особовий склад переведе протигази в положення «напоготові» і за командою командирів негайно відкриє вогонь під час руху по низьких повітряних цілях противника. Щоб забезпечити практику в діях як дозорного відділення кожному відділенню взводу, командир роти після проходження певних відрізків маршруту ставить завдання командирів взводу на заміну дозорного відділення, тренуючи одночасно командира взводу і командирів відділень у постановці завдань.

З підходом до населеного пункту Бобровник командир роти повідомляє командирів дозорного відділення, що в результаті нальоту авіації противника зруйнована ділянка дороги довжиною 1 км, перевіряє доповідь командирів дозорного відділення про обстановку командирів взводу і його дії щодо обходу зруйнованої ділянки і позначення маршруту обходу.

З підходом до моста через р. Нара (за Бобровником) командир роти повідомляє командирів дозорного відділення, що противник з метою затримати висування наших військ наніс наземний ядерний удар потужністю 10 кТ з епіцентром 1 км півд.-сх. мосту. Напрямок вітру 330°, швидкість 7 м/с.

Перевіривши доповідь командирів дозорного відділення про обстановку командирів взводу та постановку завдання командирів взводу, командир роти подає сигнал на імітацію навчальними отруйно-димовими гранатами ділянки радіоактивного зараження і перевіряє дії командирів дозорного відділення щодо пошуку шляху обходу зараженої ділянки і його позначення.

З виходом взводу на тактичне навчальне поле командир роти подає команду на показ цілі 1, обладнану імітатором інфрачервоного прожектора,

ффе перевіряє своєчасність виявлення цілі й правильність визначення її характеру, доповідь командира дозорного відділення командира взводу, а також рішення та дії командира дозорного відділення із знищення виявленого противника.

Дії командира дозорного відділення будуть правильними, якщо він, доповівши про противника командира взводу, виключить інфрачервоний прожектор БМП, займе найближче укриття й поставить завдання оператору-навіднику на знищення виявленої цілі.

Потім командир роти переходить до відпрацювання наступного питання.

Третє навчальне питання. Захоплення вигідного рубежу і ведення бою з переважаючим за силою противником. Надання першої медичної допомоги пораненим (Н-М-3).

З підходом дозорного відділення до вис. «Піщана» командир роти повідомляє командира взводу, що окремим розвідувальним дозором бригади встановлений рух колони противника силою до мотопіхотної роти в 10 км півн.-сх. вис. «Піщана», і одночасно подає сигнал на показ цілей 2 і 3, обладнаних звуковими імітаторами, імітаторами спалахів пострілів та інфрачервоного прожектора.

У даній обстановці командир роти вимагає від командира дозорного відділення негайної доповіді обстановки, від командира взводу – правильної оцінки обстановки і ухвалення рішення на негайне знищення противника, що розгортається на вис. «Піщана», оволодіння висотою й закріплення на її півн.-сх. схилах до підходу головних сил батальйону. Крім того, командир роти перевіряє своєчасність доповіді командира взводу свого рішення командира батальйону.

Заслухавши рішення командира взводу, командир роти при необхідності, уточнює його та перевіряє дії командира взводу по уточненню в ході висування положення противника, рубежу переходу в атаку, напрямку атаки, а також постановку ним завдання відділенням.

З виходом на рубіж окреме дерево, чагарник взвод за сигналом командира взводу розгортається в бойову лінію і стрімко атакує противника на БМП, ведучи вогонь з ходу.

У ході атаки командир роти, контролюючи дії взводу, оцінює його керованість, вмиле використання особовим складом нічних приладів, освітлювальних засобів і місцевості та залежно від дій взводу здійснює показ мішеней цілей 2 і 3 у різній послідовності. Якщо дії взводу були не досить організованими, командир роти ввідними про противника затримує його просування, домагається, щоб командир взводу додатково організував придушення (знищення) противника і тільки після цього дає йому «успіх». Опанувавши вис. «Піщана», взвод переходить до закріплення захопленого рубежу.

Командир роти, заслухавши рішення командира взводу, перевіряє постановку ним завдань відділенням на закріплення захопленого рубежу, вмиле використання місцевості, організацію системи вогню, спостереження, взаємодії й управління, інженерне обладнання зайнятих позицій.

Переконавшись у правильності дій по закріпленню захопленого рубежу і знанні особовим складом завдання, командир роти здійснює послідовний

показ цілей 4 і 5, позначаючи наступ мотопіхотної роти противника з фронту та у фланг позиції взводу.

У ході відбиття наступу переважаючих сил противника командир роти контролює, як командир взводу приймає рішення та ставить завдання командирам відділень на знищення противника, управляє вогнем взводу по зосередженню та розподілу вогню, організує освітлення місцевості. Проходячи по позиціях відділень, командир роти перевіряє вміння командирів відділень управляти вогнем відділення і БМП, правильно вибирати вид зброї для ураження цілі залежно від її характеру, а також уміння солдатів правильно підготовлювати вихідні дані для ведення вогню відповідно до поставлених завдань. Для тренування особового складу у веденні вогню по силуетах командир роти подає сигнал на імітацію пожежі.

Після відбиття атаки противника командир роти повідомляє про перехід у наступ головних сил батальйону та про виведення взводу в резерв, повідомляє командира взводу про санітарні втрати у взводі, роздає солдатам і сержантам картки з указанням виду поранення та ставить завдання командира взводу організувати надання першої медичної допомоги пораненим.

Особовий склад під керівництвом санінструктора роти та командира взводу відпрацьовує надання першої медичної допомоги (Н-М-4).

Закінчивши відпрацювання навчального питання, командир роти наказує командира взводу вилучити невитрачені холості боєприпаси, освітлювальні та сигнальні засоби, засоби імітації, перевірити наявність особового складу, зброї, бойової техніки й доповіді.

На завершення заняття командир роти проводить розбір.

Повернення взводу до місця постійної дислокації здійснюється в тактичній обстановці з відпрацюванням слабо засвоєних на занятті питань.

Питання для самоконтролю:

1. Сформулювати варіант теми і навчальних питань ТЗ з відділенням уночі.ф
2. Сформулювати варіант теми і навчальних питань добового ТЗ зі взводом.
3. Сформулювати варіант тактичної обстановки для ТЗ зі взводом з оборонної тематики.
4. Сформулювати варіант тактичної обстановки для ТЗ зі взводом з наступальної тематики.
5. Виробити варіант наказу командира взводу щодо тактичної обстановки, що розроблена в пп. 3,4.
6. Розробити варіанти ввідних щодо нарощування обстановки на ТЗ з оборонної тематики.
7. Розробити варіанти ввідних щодо нарощування обстановки на ТЗ з наступальної тематики.
8. Навести методичні прийоми і конкретні варіанти наближення обстановки на ТЗ до бойової.

СИТУАЦІЙНІ ЗАДАЧІ

Задача №1.

При проведенні ТСЗ рядовий Петренко виконав вірно 90% тактичних прийомів і дій, а тактичні нормативи з наступними оцінками: 2 нормативи – відмінно, один – добре, чотири – на задовільно. Як оцінив командир відділення ряд. Петренко за тактичні дії, за виконання тактичних нормативів і яку загальну оцінку отримав Петренко за ТСЗ.

Задача №2.

На ТСЗ з відділенням командир взводу оцінив одиночну підготовку: 2 чол. – відмінно, 3 чол. – добре, 2 чол. – незадовільно. Тактична підготовка командира відділення оцінена добре, а нормативи у складі відділення виконані: чотири нормативи – добре, три – задовільно. Яку оцінку виставив командир відділення взводу за ТСЗ.

Задача №3.

Командир мр провів контрольне тактичне заняття зі взводом. Результати контролю наступні:

нормативи у складі взводу виконані 20% – відмінно, 30% – добре, 50% – задовільно;

перевірені питання тактичних дій відповідно з «Програмою бойової підготовки» оцінені добре, водіння оцінено – задовільно.

Яку оцінку виставив командир роти взводу за тактичне заняття.

ПІСЛЯМОВА

Викладені в навчально-методичному посібнику практичні приклади і рекомендації щодо організації та проведення тактико-стройових і тактичних занять відпрацьовані й узагальнені на основі досвіду бойової підготовки й аналізу методики проведення занять з тактичної підготовки загальновійськових підрозділів ЗСУ.

Природно, що вони не вичерпують всіх можливостей для підвищення ефективності та якості навчання і виховання солдат, курсантів, злагодження механізованих відділень і взводів.

Автори не ставили за мету викласти методику підготовки й проведення всіх можливих тем занять з тактики, але в той же час запропоновані в посібнику підходи, методичні прийоми та загальна методика при уточненні окремих питань можуть бути основою для підготовки й проведення занять практично з будь-якої теми тактичної підготовки.

Авторський колектив сподівається, що запропонований посібник і надані в ньому пропозиції будуть корисними та допоможуть викладачам військових закладів, командирам підрозділів, курсантам в удосконаленні методичної майстерності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Адгамов А.М. Тактика в боевых примерах. Взвод / Адгамов А.М., Демин А.Ф., Сметанин А.И. – М.: Воениздат, 1974. – 163 с.
2. Андрусенко И.М. Мотострелковый (танковый) взвод в бою. / Андрусенко И.М., Дуков Р.Г., Фоин Ю.Р. – М.: Воениздат, 1989. – 336 с.
3. Бойовий статут Сухопутних військ. Взвод, відділення, танк /Під нагляд.: М.Х. Соломка, І.М. Коваленка. – К.: Варта, 1995. – Ч. III – 235 с.
4. Вещунов С.С. Мотострелковое отделение в разведке. – М.: Воениздат, 1977. – 93 с.
5. Виноградов В.П. Разведывательный дозор и разведывательный отряд на марше и во встречном бою. – М.: Воениздат, 1973. – 96 с.
6. Дуков Р.Г. Мотострелковое отделение в бою. – М.: Воениздат, 1973. – 107 с.
7. Збірник нормативів бойової підготовки Сухопутних військ Збройних Сил України. – К.: МО України, 2002. – 129 с.
8. Меримский В.А. Тактическая подготовка мотострелковых и танковых подразделений. – М.: Воениздат, 1984. – 216 с.
9. Методика тактичної підготовки механізованої роти та батальйону. – К.: МО України, 2006. – 198 с.
10. Методические рекомендации по организации практических занятий по тактической подготовке для студентов университета. / Батушев Б.А., Липунов В.Е., Конюшенко В.И. и др. – К., КГУ: ГП ППО «Укрвузполиграф», 1988. – 36 с.
11. Настанова зі стрілецької справи. – К.: МО України, 2005. – 165 с.
12. Пам'ятка військовослужбовцю з розвідувально-вогневих дій при виконанні бойових завдань. /під ред. генерал-лейтенанта Дячука Г.І. –Рівне: МО України, 2006. – 44 с.
13. Підручник сержанта механізованих військ. – К.: МО України, 2006. – 99 с.
14. Помбрик И.Д. Рабочая карта командира. / Помбрик И.Д., Шевченко Н.А. – М.: Воениздат, 1972. – 95 с.
15. Приемы и способы действий солдата в бою. Пособие /Под наблюдением В.С. Гусева. – М.: Воениздат, 1988. – 271 с.
16. Рекомендації механізованим підрозділам щодо дій на полі бою в сучасних умовах: методичний посібник. /під ред. генерал-лейтенанта Дячука Г.І. –К.: Гол. ком. СВ МО України, – 2002. – 46 с.
17. Статути Збройних Сил України. Положення про проходження військової служби /Упоряд.: М.І. Мельник, М.І. Хавронюк. – К.: Атіка, 2002. – 640 с.
18. Тактика отделения, танка, мотострелкового и танкового взвода. Кн. 1 / Амбарян Х.М., Шишкин Н.К., Веленец И.С. и др. – М.: Воениздат, 1985. – 415 с.

Навчальне видання

МІРОШНІКОВ Сергій Васильович
КАЛЕНСЬКИЙ Андрій Анатолійович
ШВОРОВ Сергій Андрійович
СМОРЧКОВ Анатолій Борисович
ПРИСЯЖНЮК Віктор Анатолійович

**ТАКТИЧНА ПІДГОТОВКА СОЛДАТА,
МЕХАНІЗОВАНОГО ВІДДІЛЕННЯ
І ВЗВОДУ**

Навчально-методичний посібник

Редактор *О.Я. Гончар*

Оригінал-макет виготовлено видавництвом географічної літератури
"Обрії"

Підписано до друку 15.05.08. Формат 60x90^{1/16}.
Папір офс. Гарн. Тип Агіал. Друк офс.
Ум. друк. арк.
Наклад 300 прим. Зам. № 02-25.

Видавництво географічної літератури "Обрії"
Свідоцтво Держкомінформ України ДК № 23 від 30.03. 2000.
Київ, вул. Метрологічна, 14-б, оф. 3,
Телефон 8 (044) 521-32-28.
